

**'40 ~ '45
TOEN & NU**

NUMMER 53

RUDOLF HESS

**PRIJS
f 6,95
B.FR. 135**

'40~'45 TOEN & NU

NUMMER 53

Redactie Winston G. Ramsey

Een oorspronkelijke uitgave van Battle of Britain Prints International Ltd. 3 New Plaistow Road, Stratford Londen E 154 JA.

Voor Nederland: Uitgeverij Quo Vadis,
F.C. Kuyperstraat 9, 3761 EG Soest.
Telefoon: 02155-18641.

Abonnementen: Nederland f 23,50 (incl. 5% BTW),

Buitenland f 27,75. Verschijnt per kwartaal.

Verkoopprijs Nederland f 6,50, België Bfrs 125. Het abonnement kan op elk gewenst moment ingaan en wordt automatisch verlengd tenzij binnen twee maanden vóór de vervaldatum schriftelijk is opgezegd.

Bestellingen van eerder verschenen uitgaven door storting of overmaking van het verschuldigde bedrag op postgirorekening 2186924 of banknummer ABN 55.36.12.875 van uitgeverij Quo Vadis in Soest of (aanzienlijk sneller) door toezending van een ondertekende bank- of girobetaalcheque met vermelding van de uitgaven die men wenst te ontvangen. Vermeerder het bedrag met f 3.-- per bestelling voor bijdragen in de porti.

Advertenties: tarieven op aanvraag.

Druk: Atlas/Soest

Verkoop/distributie: Betapress b.v. Gilze

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

INHOUD NUMMER 53

Rudolf Hess

Partijleider	2
De geboorte van een idee	3
De voorbereidingen tot de vlucht	4
De vlucht	5
Het wrak	6
De landing van Hess	9
De gevangenneming	10
Bij het leger in verzekerde bewaring	12
De Maryhill Barracks	13
Hamilton en Hess	13
Hamilton en Churchill	14
De reactie in Europa en de Verenigde Staten	15
Mytchett Place	16
Maindiff Court	18
De terugkeer naar Duitsland	19
Neurenberg	19
Spandau	20
Het gevangenisleven	20
De verkeerde man?	22
Het overlijden	22
Hoe stierf hij?	22
De begrafenis	24
De bijzetting	25
Epiloog	25

Oorlogsfilm

Theirs is the Glory	28
---------------------	----

Van de redacteur

	38
--	----

50 Jaar geleden

	50
--	----

Voorplaat: Na 40 jaar in de Spandau-gevangenis te hebben doorgebracht is gevangene nr. 7 overleden. Rudolf Hess gefotografeerd tijdens zijn proces in 1945.

Middenpagina's: Het tankkerkhof in Frankrijk bestaat niet meer - zie p. 46.

Achterplaat: De natuur begint bezit te nemen van Buchanan Castle dat sinds 30 jaar verwaarloosd is en in mei 1941 gedurende vijf dagen tot gevangenis voor Rudolf Hess diende

Het copyright van foto's met de afkorting IWM berust bij het Imperial War Museum



Rudolf Walter Richard Hess werd geboren op 26 april 1894 in Alexandrië in Egypte. Diezelfde maand maar vijf jaar eerder had in Braunau am Inn in Oostenrijk, Klara Pölzl het leven geschonken aan haar zoon Adolf - maar toen Rudolf werd geboren was de familie Hitler verhuisd naar Linz. Vijfentwintig jaar later zouden de twee elkaar voor het eerst ontmoeten. Hess werd op 1 juli 1920 het 16e lid van Hitler's nieuwe Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei.

RUDOLF HESS

door Denis C. Bateman

Rudolf Hess is dood. Na meer dan vier decennia eindigde de gevangenhouding van een man door een snoertje rond een magere nek. De dood, de ontontkoombare arbiter, heeft de laatste van de belangrijke Nazi-leiders 'bevrijd', en de poppekast van de maandelijkse aflossing van de wacht, met alle daaraan verbonden kosten, is na meer dan veertig jaar beëindigd. Dit zou men kunnen beschouwen als het laatste bedrijf van het drama dat Tweede Wereldoorlog wordt genoemd: het laatste bedrijf ook waarin sprake is geweest van samenwerking tussen de vroegere Geallieerden uit de oorlog - Rusland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Frankrijk - hoewel de westelijke mogendheden hieraan schoorvoetend meededen. Thans zijn de gevangenisdeuren voorgoed gesloten, de slopershamer heeft z'n werk gedaan en de Spandau-gevangenis, evenals haar laatste bewoner, hebben opgehouden te bestaan.



Gedurende iets meer dan vier decennia is de man die eens Hitler's plaatsvervanger was en no. 3 in de Nazi hiërarchie, opgesloten geweest binnen de muren van een op een vesting gelijkende gevangenis, die hij slechts nu en dan verliet om te worden opgenomen in een ziekenhuis. Een man over wie tegenstrijdige meningen de ronde deden en om wie een mysterieus waas hing, een man die bij sommigen nog steeds woede kan opwekken en bij velen slechts medelijden. Een man tenslotte wiens feitelijke aanwezigheid op deze wereld ter discussie stond.

De ingewikkelde geschiedenis van Rudolf Hess is een mysterie dat voor degenen die niet op hun hoede zijn, tot vele valse sporen kan leiden. Zelfs het jaar van z'n geboorte wordt aangevochten. Ook bestaat er onenigheid over het aantal zusters. Had hij er een of twee? Was hij een sterke en intelligente peresoonlijkheid, of iemand met beperkte gaven die grensden aan domheid? Was hij bij zijn volle verstand of was hij geestelijk gestoord? En werd hij werkelijk bewogen door de wens dat Duitsland vrede zou sluiten met Engeland?

Was hij wel in leven, of was hij dood, zoals Hugh Thomas schreef in *The Murder of Rudolf Hess* (Hodder & Stoughton, 1979) en waarin hij beweerde dat Gevangene no. 7 in de Spandau-gevangenis een 'schijn' Hess was en dat de 'echte' Hess werd vermoord voordat hij in 1941 naar Engeland kon vertrekken.

Aan de andere kant van Het Kanaal begon het jaar goed voor het Britse Imperium. Bardia, Tobroek en Benghazi in Lybië werden door de Britten veroverd, en ook Mogadishoe, de hoofdstad van Italiaans Somaliland viel in Britse handen. In de Verenigde Staten werd op 11 maart door president Roosevelt de 'Lend Lease Bill' getekend, waarmee voor het Verenigd Koninkrijk de bevoorradings met onmisbaar en belangrijk oorlogsmateriaal was verzekerd. De Britse marine bracht op 28 maart bij Kaap Matapan de Italiaanse vloot een zware nederlaag toe, en op 4 april rukten Britse troepen Addis Abeba binnen en herstelden Haile Selassie, de Leeuw van Juda, op de Ethiopische troon.

Op 6 april vielen de Duitsers Joegoslavië en Griekenland binnen en na enige successen tegen de Italianen die ook aan de invasie meededen, werden de Grieken teruggedreven door een Duits leger. Een kleine Britse expeditionaire macht, uit-

In april 1925 werd Hess Hitler's privé-secretaris met een salaris van 500 RM per maand en op 21 april 1933 werd hij benoemd tot plaatsvervangend Führer, in welke positie hij als Hitler's vertegenwoordiger leiding moest geven aan de partij. Op deze foto begroet hij samen met z'n vrouw Ilse zijn gasten op een bijeenkomst van de NSDAP gehouden in het Führerhaus in München op 26 februari 1939.

gezonden om de Grieken te helpen, moest al spoedig vechten voor eigen behoud, en op 2 mei waren 41.211 man van het Griekse vasteland geëvacueerd. Intussen hadden de Britten Bardia in Lybië moeten verlaten en het 8e Leger vond tegenover zich in generaal Erwin Rommel een formidabele tegenstander.

Duitse bommenwerpers vlogen voort 'snachts regelmatig over Engeland. De luchtaanvallen op Londen en andere belangrijke steden bleven door-

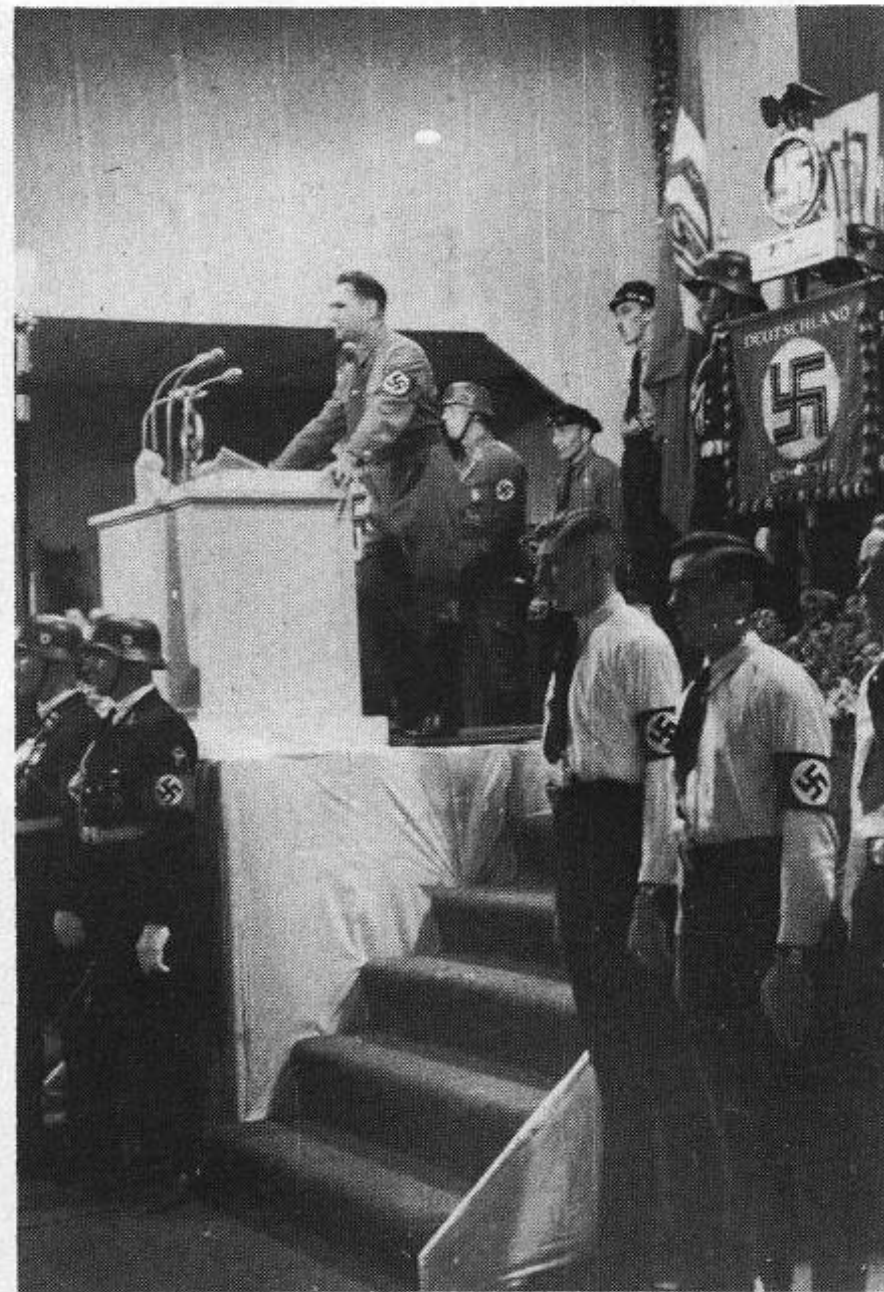
gaan, hoewel de Luftwaffe zich voorbereidde op de inval in Rusland.

In deze maalstroom van gebeurtenissen vond de vlucht van Rudolf Hess naar Engeland plaats, hetgeen aldaar een negen dagen durende opwinding veroorzaakte en sommige mensen hoopvol deed spreken van 'een breuk in het Nazi-bewind'. De Britse eerste minister, Winston Churchill, verklaarde later echter dat hij 'nooit enig serieus belang





Hess, als het meest vooraanstaande partijlid, werd veel gevraagd als spreker op bijeenkomsten van de partij en sommige historici beweren dan ook dat het eerder Hess was dan Göring die het in een rede in oktober 1936 in Hof had over 'kanonnen in plaats van boter'. Hier houdt hij



een toespraak op een partijbijeenkomst in november 1938 op Reichenberg in de door de Duitsers gedomineerde Tsjechische stad Liberec waar ook de Sudetenbeweging ontstond.

had gehecht' aan wat hij beschouwde als een 'wild avontuur'.

PARTIJLEIDER

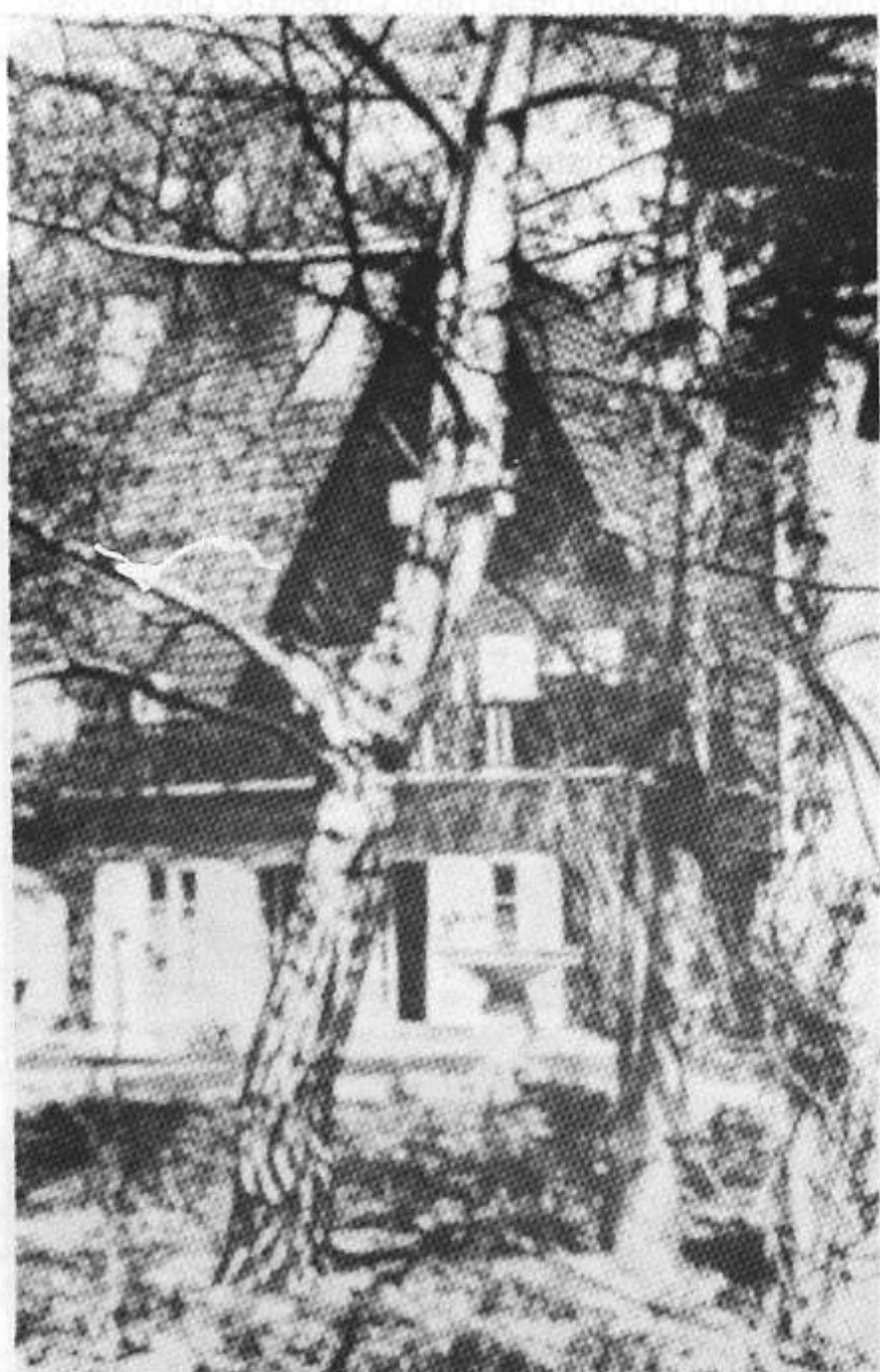
Hess' weg naar de macht binnen de nazipartij begon in 1932 toen hij werd belast met partijzaken in diverse gebieden. Minder dan een jaar later, op 30 januari 1933, werd Hitler rijkskanselier en, zoals Goebbels zei: 'Duitsland bevond zich op een keerpunt in zijn geschiedenis'. Op 23 maart nam de Rijksdag de machtigingswet aan (Ermächtigungsgesetz), waardoor de regering uitsluitend werd belast met de wetgevende macht en de Rijksdag zichzelf uitschakelde: Hitler werd dictator van Duitsland. Tijdens de verkiezingen op 5 maart was Hess gekozen als lid van de Rijksdag en

op 21 april, vijf dagen voor z'n 39e verjaardag, werd hij tot plaatsvervangend Führer benoemd. Hiermee kreeg hij de volledige macht over het leiderschap van de NSDAP, de Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei. Op 1 december werd dit gevolgd door z'n benoeming tot Reichsminister zonder portefeuille met een zetel in het kabinet. Daarna werden hem nog andere hoge posities toebedeeld zoals op 1 februari 1938 het lidmaatschap van de Geheime Kabinetsraad, terwijl hij 18 maanden later, op 30 augustus 1939 werd uitgekozen om zitting te nemen in de Raad van Ministers voor de verdediging van het Rijk. Hess beleefde z'n grootste triomf twee dagen later toen Hitler hem benoemde tot no. 2 in de nazi lijn van opvolging (na Göring). Sir Neville Henderson die Brits ambassadeur was in Duitsland van 1936 tot 1939 en die Hess in sommige opzichten beschouwde

als Hitler's geadopteerde zoon, was van oordeel dat diens relaties met het leger niet sterk genoeg waren om het evenwicht te handhaven tussen de militaire leiders en de Nazi-partij, als eenmaal de oorlog was begonnen. Anders zou aan hem boven Göring de voorkeur zijn gegeven om Hitler's opvolger te worden.

Hoewel hij een goede fysieke conditie had, maakte Hess zich altijd zorgen over z'n gezondheid. Verscheidene Britse artsen die met hem te maken hadden na zijn gevangenzetting in Spandau, meenden dat dit z'n oorsprong vond in angst voor kanker. Hij werd een hypochonder en waarheen hij zich ook begaf nam hij medicijnen en tabletten mee. Ook de astrologie was voor hem een obsessie.

Hij was niet bepaald een schrandere man. Het betuigen van loyaliteit aan z'n Führer was z'n groot-



Niettegenstaande zijn populariteit bij het gemiddelde partijlid was Hess, in tegenstelling tot Göring en anderen, van nature een stille man, een muziekliefhebber, speciaal van kamermuziek, en een huiselijke man, dol op z'n vrouw en zoon, die een sober leven leidden in zijn huis in de Harthausenstrasse 48 (rechts) in Harlaching, een mooie buitenwijk van München. Het huis werd in 1944 gebombardeerd en na de oorlog werd

de grond door Amerikanen in gebruik genomen. In 1975 hing het originele straatnaambordje nog op het oude toegangshek – heel verrassend als men in aanmerking neemt dat het terrein bezet wordt door de grootste souvenirjagers ter wereld; onnodig te zeggen dat wij het hebben laten hangen!



Professor Karl Haushofer (rechts) was sedert Hess' gevangenschap samen met Hitler in Landsberg in 1924 een goede vriend. De zoon van de professor, Albrecht was adviseur voor Britse aangelegenheden op het ministerie van buitenlandse zaken. De Haushofers geloofden niet dat een oorlog met Engeland een goede zaak was voor Duitsland, een vooronderstelling die zoals Hess dacht in overeenstemming was met Hitler's eigen ideeën.

ste kwaliteit en in de jaren voor de oorlog uitbrak was Hitler tevreden met de trouwe Rudolf die toespraken hield, plechtigheden bijwoonde en organiseerde en in het algemeen iemand was die voor het regiem in de frontlinie stond. Hitler had waardering voor het advies van z'n oude kameraad uit de beginnende jaren van de Partij, maar nadat de oorlog was uitgebroken vond Hess zichzelf, ondanks z'n mooie titels, weggehouden van die bijeenkomsten (met Göring en de Generale Staf) waar ingrijpende beslissingen werden genomen. Toen binnen de Partij de invloed van z'n assistent Martin Bormann begon toe te nemen, voelde Hess dat z'n eigen ster begon te dalen. Uit vertwijfeling over z'n verloren prestige zocht hij naar een manier die Hitler's vertrouwen in hem zou herstellen.

DE GEBORTE VAN EEN IDEE

De vriendschap van Hess met generaal Karl Haushofer, een rechtse monarchist die na de Eerste Wereldoorlog hoogleraar in de geopolitiek was geworden aan de universiteit van München, had hem ook in contact gebracht met diens zoon Albrecht die evenals z'n vader geopolitiek doceerde. Hoewel Albrecht een patriot was, geloofde hij niet in de oorlog tegen Groot-Brittannië en in het geheim was hij voorstander van een wapenstilstand. De onvermijdelijke confrontatie met de Sowjet-Unie kwam steeds dichterbij, en Hitler, van zijn standpunt gezien begrijpelijk, wilde geen oorlog op twee fronten. De val van Frankrijk bracht hem (en Hess) in een moeilijke situatie; zij konden niet begrijpen waarom Engeland (ook in het Duits, evenals in het Nederlands gebruikt als synoniem voor Groot-Brittannië of het Verenigd Koninkrijk) de oorlog wenste voort te zetten, terwijl Rusland de gemeenschappelijke vijand was. Hitler zag zichzelf als het bolwerk tegen het communisme en toen Frankrijk capituleerde en de voorbereidingen voor een invasie tegen Engeland nog voortgang vonden, deed hij langs neutrale kanalen een vredesaanbod (niet het eerste), waarop geen antwoord kwam. In juli 1940 zei Hitler in de Rijksdag dat het nooit z'n bedoeling was geweest het Britse Imperium te vernietigen en 'op dit moment acht ik het mijn plicht... opnieuw een beroep te doen op de redelijkheid en het gezond verstand in Groot-Brittannië'.

Als Hitler's plaatsvervanger begon Hess een idee te ontwikkelen om Hitler's wens in vervulling te doen gaan. Aangevuurd door de beide Haushofers die verlangend waren naar een vredelievende regeling tussen de twee landen, begon Hess zichzelf te zien in de rol van vredesapostel. Hij zou per-

soonlijk naar Engeland vliegen, contact opnemen met een gezaghebbend persoon en Hitler's vredesvoorstellen aanbieden. Ongetwijfeld zou niemand de echtheid in twijfel trekken van een aanbieding die afkomstig was van Hitler's eigen plaatsvervanger.

Op 3 september 1940 schreef Haushofer Sr aan zoon Albrecht een brief waarin hij de mogelijkheid opperde een tussenpersoon in te schakelen - 'misschien de oude Ian Hamilton, of de andere Hamilton'. Vervolgens kwamen de Haushofers op de gedachte een lijst op te stellen waarop een aantal bekende Britse persoonlijkheden als contactfiguren werden genoemd. Onder hen waren Sir Samuel Hoare, toen ambassadeur in Madrid, en Lord Lothian die deze functie vervulde in Washington; laatstgenoemde overleed echter in december 1940. Twee dagen voor z'n dood in z'n laatste toespraak zei Lothian tot z'n Amerikaanse gehoor: 'Als U ons steunt, steunt U niet iemand die er halverwege mee ophoudt'; bepaald geen woorden van een vredesaanhanger. Vóór de dood van Lothian onderhielden de Haushofers en Hess een briefwisseling waarin zij de situatie bespraken; de keuze van hun contactpersoon viel tenslotte op 'de andere Hamilton'. De 14e hertog van Hamilton en de 11e hertog van Brandon was 'first peer' (eerste edele) van Schotland, erfelijk toezichthouder op Holyroodhouse in Edinburgh (het paleis van de vroegere Schotse koningen), opperceremoniemeester aan het Britse Hof, en lid van de Royal Company of Archers (de koninklijke lijfwacht in Schotland). De markies van Douglas en Clydesdale, zoals de in 1903 geboren hertog werd genoemd voordat hij in 1940, na de dood van zijn vader de hertogstitel erfde, stond bekend als 'de boksende markies' vanwege z'n bekwaamheden als amateurbokser. Hij had belangstelling voor vele maatschappelijke kwesties en hij was gedurende tien jaar parlementslid voor Renfrewshire tot z'n vader stierf, waarna hij lid werd van het Hoger Huis. Als oudste van vier broers, die allen in de Royal Air Force dienden en van wie er één sneuvelde, was Hamilton in Engeland een der eerste eigenaars van een sportvliegtuig, waardoor hij een geïnteresseerd en bekwaam piloot werd. In 1927 meldde hij zich voor No.602 (City of Glasgow) Squadron van de Auxiliary Air Force, waarvan hij vier jaar later commandant werd. In 1932 werd hij eerste piloot van de Houston 'Flight over Everest Expedition', waardoor hij als eerste over de Mount Everest vloog. Bij de lintjesuitdeling in 1935 kreeg hij hiervoor een



Nadat Hitler's laatste beroep op redelijkheid in zijn op 19 juli 1940 gehouden toespraak in de Reichstag, door de Britten was genegeerd, begonnen de Haushofers naar mogelijkheden te zoeken contact te krijgen in Engeland met mensen die bij de regering erop aan zouden kunnen dringen vredesonderhandelingen te beginnen. De keus viel op de 14e hertog van Hamilton, die Hess volgens zijn zeggen had ontmoet tijdens de Olympische Spelen in 1936 in Berlijn.

Air Force Cross. Bij het uitbreken van de oorlog deed hij dienst als controller in No. 11 Group van Fighter Command en in mei 1941 werd hij luitenant-kolonel vlieger (spoedig gevolgd door de benoeming tot kolonel-vlieger) en commandant van Royal Air Force Station Turnhouse bij Edinburgh. Wat de Duitse samenzweerders niet wisten was dat Hamilton weinig of geen contacten onderhield met de koning of met de regering. Hess beweerde dat hij Hamilton voor het eerst had ontmoet in Berlijn in 1936 tijdens een receptie ter gelegenheid van de Olympische Spelen, iets wat de hertog altijd had ontkend.



Er bestond nog een relatie tussen Hess en Hamilton waarvan men hoopte dat deze vruchten zou afwerpen, hun gezamenlijke interesse in de luchtvaart. Hess had in 1918 een opleiding tot vlieger gehad en hoewel hij zijn opleiding pas een maand voor het einde van de oorlog afrondde, was het vliegen voor hem een passie en in 1934 won hij de jaarlijkse race rond de Zugspitze. De hertog was sinds 1927 vlieger bij No. 602 (City of Glasgow) Squadron, en terwijl Hess zijn onderscheiding kreeg voor het vliegen over de hoogste berg in Duitsland, werd de hertog de eerste man die over de hoogste berg ter wereld vloog. Hoewel hem door Hitler verboden was te vliegen, had Hess toch vanaf het vliegveld Augsburg regelmatig gevlogen (boven) waar hij zonder veel opzien te baren gebruik kon maken van de vliegtuigen uit de Messerschmittfabrieken, liever dan het risico te lopen gesnapt te worden doordat hij gebruik zou hebben gemaakt van Luftwaffe-machines.



DE VOORBEREIDINGEN TOT DE VLUCHT

Bij het uitbreken van de oorlog in september 1939 vroeg Hess Hitler's toestemming om dienst te nemen bij de Luftwaffe; de Führer weigerde niet alleen, hij verbood hem zelfs te vliegen. Hess stemde ermee in gedurende een jaar niet te vliegen, een belofte waaraan hij zich hield, hoewel hij zonder er ruchtbaarheid aan te geven weer met vliegen begon toen het jaar om was.

De Messerschmitt-fabrieken bevonden zich evenals het vliegveld in het aan de Lech gelegen architectonisch aantrekkelijke Augsburg in Beieren. Hess, die in München woonde, ging van daaruit dikwijls met de auto op en neer naar het 50km westelijker gelegen Augsburg om er 'als ontspanning' te gaan vliegen. Een van z'n vrienden uit de Eerste Wereldoorlog was professor Willy Messerschmitt zelf, een vriendschap waarvan Hess wist te profiteren door de vliegtuigontwerper over te halen hem op een Bf 108 en een Bf 109 te laten vliegen, waarna Hess vervolgens vroeg ook eens te mogen vliegen met de Bf 110D – een variatie op de tweemotorige jager die in 1936 was ontworpen en een jaar later de lucht in zou gaan. De 110D had twee Daimler-Benz DB601 M1 motoren. Met een kruissnelheid van ruim 400km per uur, had het toestel een actieradius van bijna 2.900km. Bij de meest economische kruissnelheid van 290km per uur kon de actieradius worden opgevoerd tot 3.200km. De bewapening bestond gewoonlijk uit vier vaste en een verplaatsbare mitrailleur van 7.9mm en twee vaste 20mm kanonnen.

Volgens de meeste verhalen vloog Hess gedurende enkele maanden in Augsburg met de Bf 109 of de 108. Het leek niet meer dan gewoon dat Hess als zeer kundig vlieger toestemming zou vragen, en ook krijgen, de gloednieuwe versie van de Bf 110 te testen. Eerst vloog hij met Hitler's persoonlijke piloot, Generalleutnant Hans Baur, waarna hij solovluchten maakte en zo vertrouwd raakte met het instrumentenbord van de Bf 110. Elke keer als hij vloog, vroeg hij hetzelfde vliegtuig dat het bouwnummer 3869 droeg met de registratieletters VJ OQ naast het kenteken van de Luftwaffe. De letters betekenden dat het vliegtuig niet-operationeel was, zoals het geval was met toestellen die de fabriek gebruikte voor test-, trainings- en communicatievluchten. Hess werd in Augsburg een vertrouwde figuur en hij kon zich overal vrij bewegen. Zijn bevoorrechte positie stelde hem in staat enkele modificaties aan het vliegtuig voor te stellen. Voorts liet hij afwerpbare tanks aanbrengen die 700 liter brandstof konden bevatten waardoor hij z'n actieradius kon vergroten.

Hess had, aldus verscheidene verhalen, drie keer geprobeerd Engeland te bereiken, de eerste maal in januari 1941. Toen hij echter na zijn landing in Engeland werd ondervraagd, verklaarde hij dat dit zijn vierde poging was geweest en dat de eerste had plaatsgevonden in december 1940. Bij de ove-

rige drie pogingen had hij wegens slecht weer moeten terugkeren. Een van z'n twee adjudanten, Hauptmann Karlheinz Pintsch, die het als gevolg van Hess' vlucht zwaar te verduren zou krijgen, was het met deze voorstelling van zaken niet eens. Hij vertelde James Leasor (auteur van *Rudolf Hess The Uninvited Envoy*, Allen & Unwin, 1962) dat de eerste vlucht, in januari 1941, mislukte omdat het vliegtuig niet voldoende hoogte kon houden door een fout in een van de ailerons. Voordat hij opsteeg had Hess aan Pintsch twee brieven gegeven; een was aan Pintsch zelf geadresseerd die deze vier uur na het vertrek van Hess moest openen, en een was bestemd voor Hitler. Pintsch vertelde Leasor dat hij vier uur en een kwartier had gewacht alvorens de brief te openen, en hevig geschokt was door Hess' vredesaanbod. Pintsch vertelde het aan de chauffeur van Hess en aan de detective, die hem naar Augsburg hadden vergezeld. Het gesprek werd evenwel onderbroken door de terugkeer van Hess. Toen zij later alleen waren nam Hess Pintsch in vertrouwen en legde hij hem de redenen voor die hem tot z'n vlucht hadden ge-

bracht, eraan toevoegend dat hij het opnieuw zou proberen.

Op zaterdag 10 mei 1941 was Hess tijdens de lunch de gast van Alfred Rosenberg, een van Hitler's eerste makkers. Om 14.30 uur, gekleed in de kniebroek van de Luftwaffe en met vliegerlaarzen aan, gebruikte hij de thee met z'n vrouw Ilse, alvorens, vergezeld van Pintsch en z'n persoonlijke oppasser Jozef Platzer, in z'n Mercedes naar Augsburg te vertrekken. Rudolf Lippert was de chauffeur, en mogelijk was ook z'n detective van de partij. Bij aankomst op het vliegveld trok hij een blauw Luftwaffe-jasje aan dat kapiteins plachten te dragen, en hierover heen ging weer een geleende vliegersoverall. In *Motive for a Mission* (Macmillan, 1971) van Douglas-Hamilton wordt Hess Oberleutnant genoemd; z'n zoon, Wolf Rüdiger, schreef in *My Father Rudolf Hess* (W.H. Allen, 1986) dat deze een leren jack droeg zonder onderscheidingstekens.

Ondertussen werd de zilveren (of Luftwaffe grijze, dat hangt ervan af welk verhaal men leest) Bf 110D met extra brandstoftanks, gereed gemaakt voor wat een sensationele vlucht zou worden. Na allen de hand geschud te hebben die rondom hem stonden, klom Hess in de cockpit, startte de motoren, taxiede naar de startbaan en was binnen enkele minuten op weg naar wat hij ongetwijfeld zag als een glorieuze missie in dienst van Duitsland. Het was toen tussen kwart voor en zes uur.

De verhalen verschillen over het tijdstip waarop Hitler omtrent Hess' vlucht op de hoogte werd gesteld en hoe hij reageerde. De antwoorden op dit laatste variëren van geschoktheid en razernij (de meerderheid), tot betrekkelijke onbewogenheid. Pintsch en andere leden van Hess' entourage werden gearresteerd. De kern van een twee bladzijden lange brief van Hess aan Hitler (die verdwenen schijnt te zijn) komt, zoals meer dan eens wordt beweerd, hierop neer dat, zou de missie niet slagen, Hitler iedere betrokkenheid zou kunnen ontkennen en verklaren dat Hess krankzinnig was. De eerste verhalen vermelden dat Hitler van de vlucht niets wist. Een uitzondering vormt Wolf Rüdiger die van mening is dat de Führer in het complot zat maar dit ontkende toen duidelijk werd dat er iets verkeerd was gegaan. Goebbels, geen vriend van Hess, vertelde dat Hitler in tranen uitbarstte toen hij het nieuws hoorde.

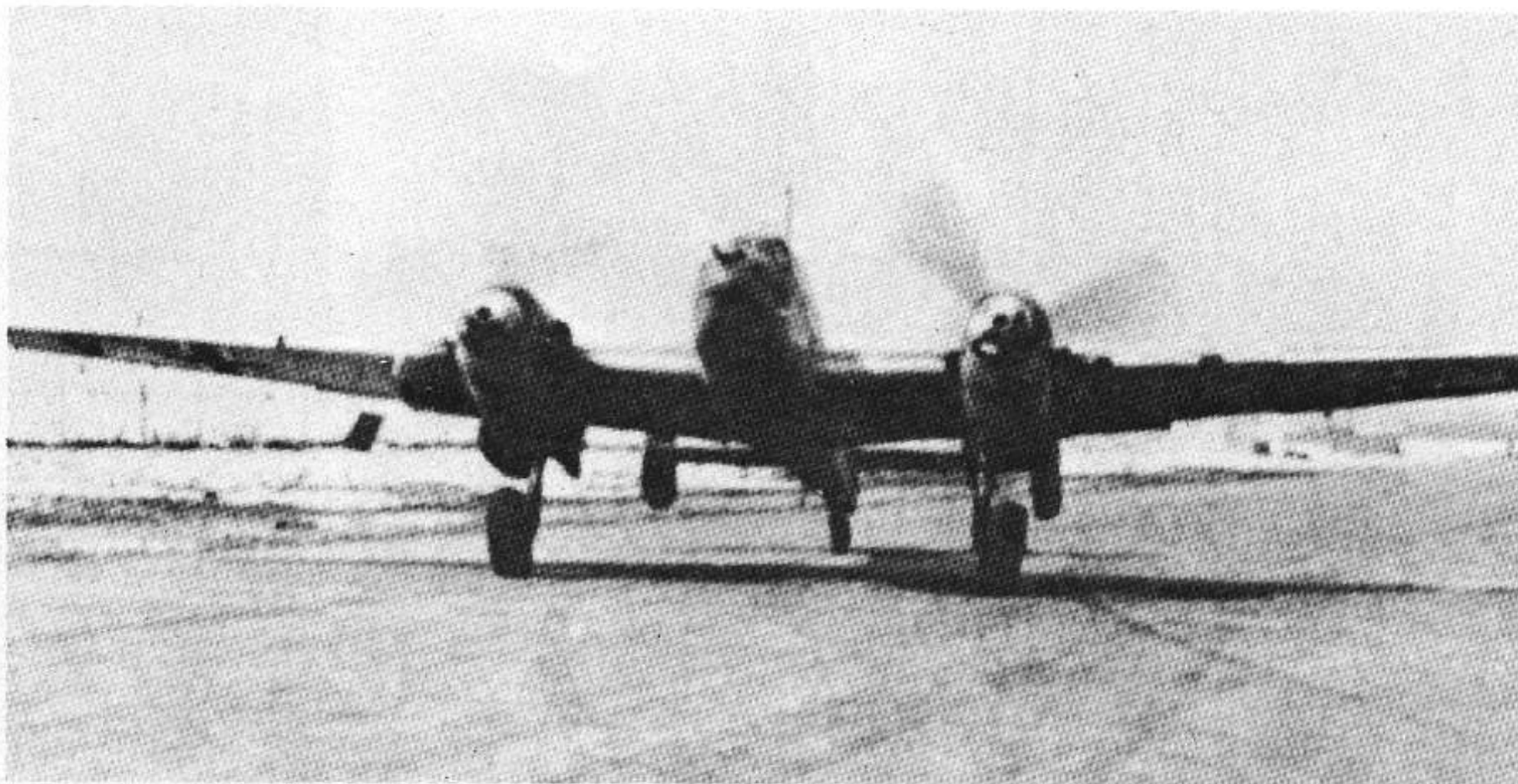


Deze twee foto's, volgens zeggen genomen door de adjudant van Hess, Karlheinz Pintsch, zijn meermalen afgedrukt waarbij werd aangegeven dat zij voor het vertrek van z'n laatste vlucht waren genomen. Hugh Thomas besteedde er veel aandacht aan in zijn boek *The Murder of Rudolf Hess*, en beschouwde ze als essentieel bewijs voor zijn stelling dat er twee vliegtuigen bij betrokken waren; Hess werd neergeschoten en vervangen door een dubbelganger voor de vlucht naar Schotland. Wij geloven dat er een eenvoudiger verklaring voor is: Zij werden genomen tijdens een van de trainingsvluchten die Hess ondernam vanuit Augsburg. Dit wordt duidelijk aangegevoerd door het serienummer 3526; het rapport van de inlichtingendienst van het ministerie van luchtvaart en dat van de RAF Maintenance Unit die verantwoordelijk was voor het wrak, gaven als fabrieksnummer op '3869'.

DE VLUCHT

De 'Aas' onder de jachtvliegers van de Luftwaffe, Adolf Galland, heeft beschreven hoe hij 'in de vroege avond' van de 10e mei van Göring telefonisch opdracht ontving met z'n hele Groep de lucht in te gaan om het vliegtuig van de plaatsvervangend Führer tot landen te dwingen. Zo dit verhaal juist is, kan daaruit worden afgeleid dat Hitler tegen die tijd reeds moet zijn ingelicht over de vlucht van Hess, veeleer dan de volgende ochtend, zoals algemeen wordt aangenomen. Indien de Luftwaffe op Hess werd afgestuurd, zou hij opnieuw aan een gevaar zijn ontsnapt. Hij slaagde erin niet alleen zonder hindernissen het Duitse luchtruim te door kruisen, maar ook dat van bezet gebied, met name van Nederland, waarvan hij de kust achter zich liet na over Den Helder te zijn gevlogen. Hess zou gezegd hebben zeer trots te zijn op zijn prestatie om van Augsburg naar Schotland te vliegen, een afstand van meer dan 1.500km. En om de waarheid te spreken, deze solovlucht was dan ook een uitzonderlijke prestatie. Maandenlang had Hess 's avonds een topografische kaart van Schotland bestudeerd om vertrouwd te raken met de omgeving van Dungavel House, het voorouderlijk kasteel van de hertog van Hamilton. Ten tijde dat hij opsteeg kende hij elk belangrijk oriëntatiepunt in het gebied.

In een brief aan Ilse schreef Hess dat er 'over Engeland een sluier van mist hing'. Met de smookklep helemaal open, dook hij van een hoogte van bijna 2.000 meter 'met een werkelijk verschrikkelijke snelheid op de kust af'. Klaarblijkelijk beseftte hij op dat moment dat hij achterna werd gezeten door een Spitfire die hij overigens wist voor te blijven. Hess vertelde dat de Bf 110D omstreeks 22.00 uur de kust ten zuiden van Holy Island passeerde en dat hij bij goed zicht en met een snelheid van 750 knopen per uur 'na zonsondergang laag over een klein stadje vloog', net boven de huizen. Zijn herinnering met betrekking tot het tijdstip dat hij de kustlijn passeerde lijkt niet helemaal juist want om 22.10 werd hij opgespoord door de radar (indertijd nog RDF genoemd) toen hij op een hoogte van 3.600 meter de kust van Northumbria passeerde. Geluidsgolven van het vliegtuig werden voor het eerst om 22.23 uur waargenomen door een van de kuststations van No.30 Observer Group op 11km ten noordoosten van Alnwick. Volgens het rapport van 18 mei 1941 van commodore A.D. Warrington-Morris, commandant van het Royal Observer Corps (ROC), 'zette' [het spoor] 'zich voort over de plottafel van No. 30 Group'. Aanvankelijk genoteerd als Raid 42 (over zee tot ten noordoosten van het punt van binnenkomst), werd het spoor boven land hernummerd als 42J door het Durham Centre. Snel hoogte verliezend werd het vliegtuig ongeveer 22.30 uur gezien door waarnemers van post A.3 in Chatton in Northumberland en geïdentificeerd als een Me 110, vliegende op een hoogte van 15 meter. Twee minuten later kwam het in het gebied van No. 31 Observer Group (Galashiels Centre) waarna het werd ge-



Hugh Thomas gebruikte ook deze foto, uit het boek van Leasor, om te bewijzen dat de Bf 110 die opsteeg voor zijn vlucht naar Schotland, niet was uitgerust met de twee extra brandstoftanks, die nodig waren voor zo'n lange vlucht. Aangezien er een losse tank werd gevonden in de Clyde zou ook dat er weer op wijzen dat als deze Messerschmitt gevlogen wordt door Hess deze foto ook van een eerder tijdstip is.

volgd totdat het toestel om 22.36 uur het 'Forest of Ettrick' bereikte waar zich geen waarnemingsposten bevonden. Een minuut tevoren hadden twee posten van No.31 Group, F.2 in Jedburgh en G.1 in Ashkirk, 'een glimp van het vliegtuig opgevangen dat op een hoogte vloog van 1.500 meter en werd waargenomen als een Bf 110. Het station G.3 in West Kilbride zag het in westelijke richting afbuigen en identificeerde het toestel als een vijandelijk tweemotorig vliegtuig, 'mogelijk een Do 215'.

Het spoor strekte zich dwars over Schotland uit in een oost-west richting tot aan het 'Forest of Ettrick', alwaar het in noordwestelijke richting ging naar West Kilbride. Hier vloog het toestel laag over de westkust alvorens naar Glasgow terug te keren. Het vloog toen op een hoogte die varieerde van 1.200 tot 1.500 meter. Het laatste rapport kwam van station H.2 in Eaglesham, 13,5km ten zuiden van Glasgow. Dit meldde dat het vliegtuig om 23.09 uur in vlammen was neergestort bij Bonnyton Moor, enkele kilometers ten zuidwesten van de stad. De plek waar het toestel neerstortte bevond zich ruim 17km ten noordwesten van Dungavel House, het doel van Hess' tocht.

Op dezelfde dag als het rapport van de commandant van het ROC (18 mei), kwam er ook een binnen van de Operational Research Section (ORS) van Fighter Command. Dit rapport noemde het onbekende vliegtuig Raid X42 dat bijna rechtstreeks uit het westen kwam binnen gevlogen met een geschatte snelheid van 480km per uur. Voordat het de kust bereikte boog het spoor naar het westen, cirkelde rond en kwam boven land tegenover Holy Island. Het spoor zette zich daarna in westelijke

richting voort en begon gelijk te lopen met het spoor van ROC Raid 42J. Omstreeks die tijd steeg een jager op om de 'raider' te onderscheppen. ORS rapporteerde dat 'zeer weinig RDF informatie over Raid 42 binnenkwam vanwege de hoogte waarop het toestel vloog en in verband met de positie van verscheidene stations. Terwijl 'het merendeel van het plotwerk door de jagers werd gedaan', werd het verdere spoor van de indringer 'op grond van deze informatie gevolgd'. Van Raid 42 werd aangenomen dat het één vliegtuig was, althans dat meenden Danby Beacon, Douglas Wood, Bamburgh en Cresswell, terwijl hun collega waarnemer Ottercops Moss rapporteerde dat er drie toestellen waren. Het rapport schatte de vlieg-hoogte op 4.500 meter toen het toestel voor het eerst ondekt werd, terwijl het langzaam daalde tot omstreeks 3.000 meter, waarna het spoor van de ORS gelijk liep met dat van het Royal Observer Corps. Het rapport kwam tot de conclusie dat Raid 42 een vooraf bepaalde route vloog toen het vliegtuig werd ontdekt. Opmerkelijk is dat toen waarnemers van ROC het hoofdkwartier belden van No. 13 Group, de RAF controller die van Fighter Command het bericht kreeg dat een vijandelijk vliegtuig, waarschijnlijk een Bf 110, de oostkust was gepasseerd en landinwaarts vloog, met deze informatie de spot dreef en suggereerde dat het misschien een Do 17 was.

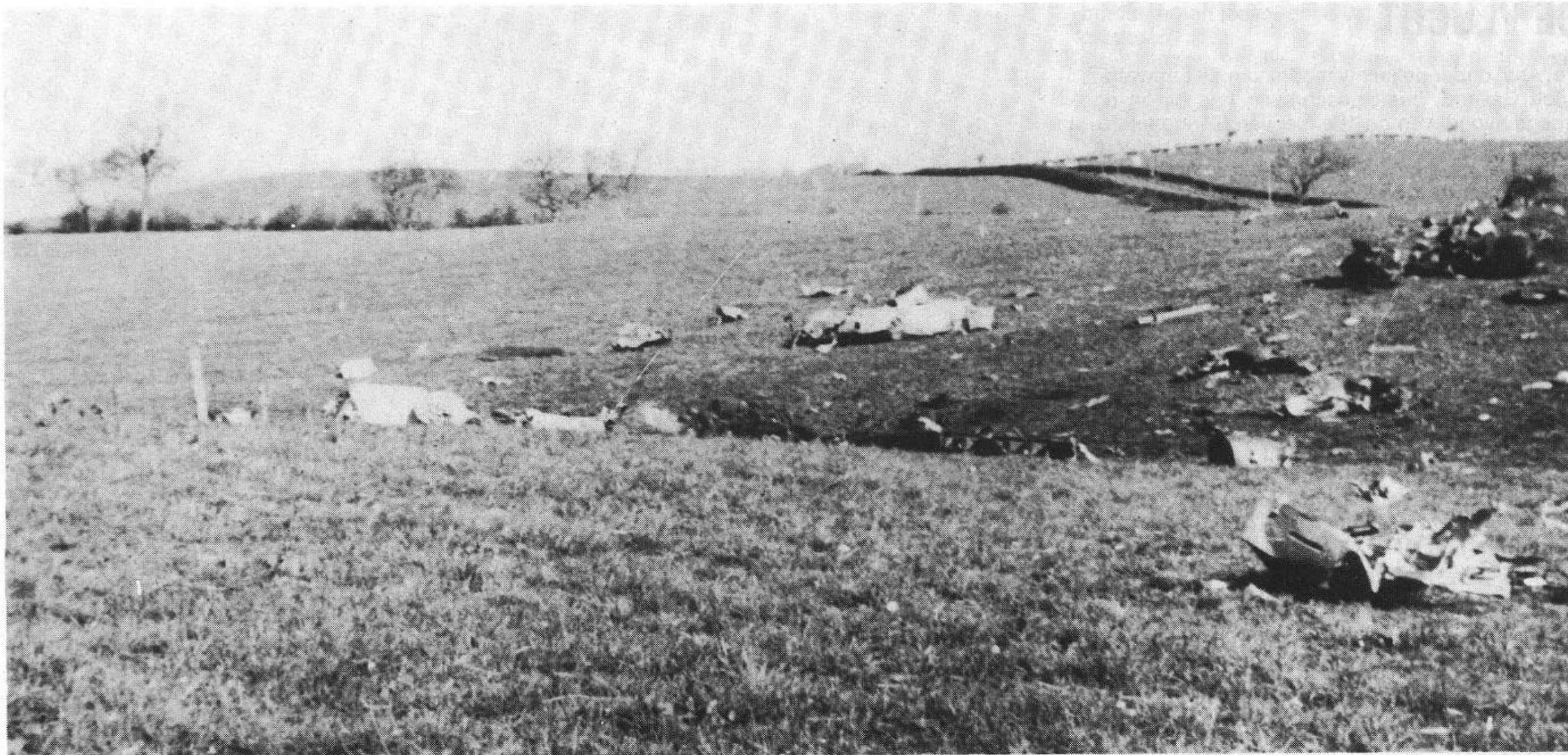
Kort na 23.00 uur, toen de luchtaanval op Londen begon, kwam de melding dat het vliegtuig was neergestort; hierop volgde het bericht dat de piloot zich met een parachute had gered. Twee uur later kwam de bevestiging dat het vliegtuig 'inderdaad'



Links: Het vliegveld van Augsburg veertig jaar later. De na-oorlogse firma, Messerschmitt-Bölkow-Blohm, liet ons weten dat alle archieven werden vernietigd toen de fabriek door de Amerikaanse strijkrachten werd bezet en dat het vliegveld door de Amerikaanse luchtmacht werd



gebruikt van 1945 tot 1965, toen het werd gesloten voor renovatie. Rechts: Wij vonden een herinnering uit deze dagen op een van de muren van een hangar.



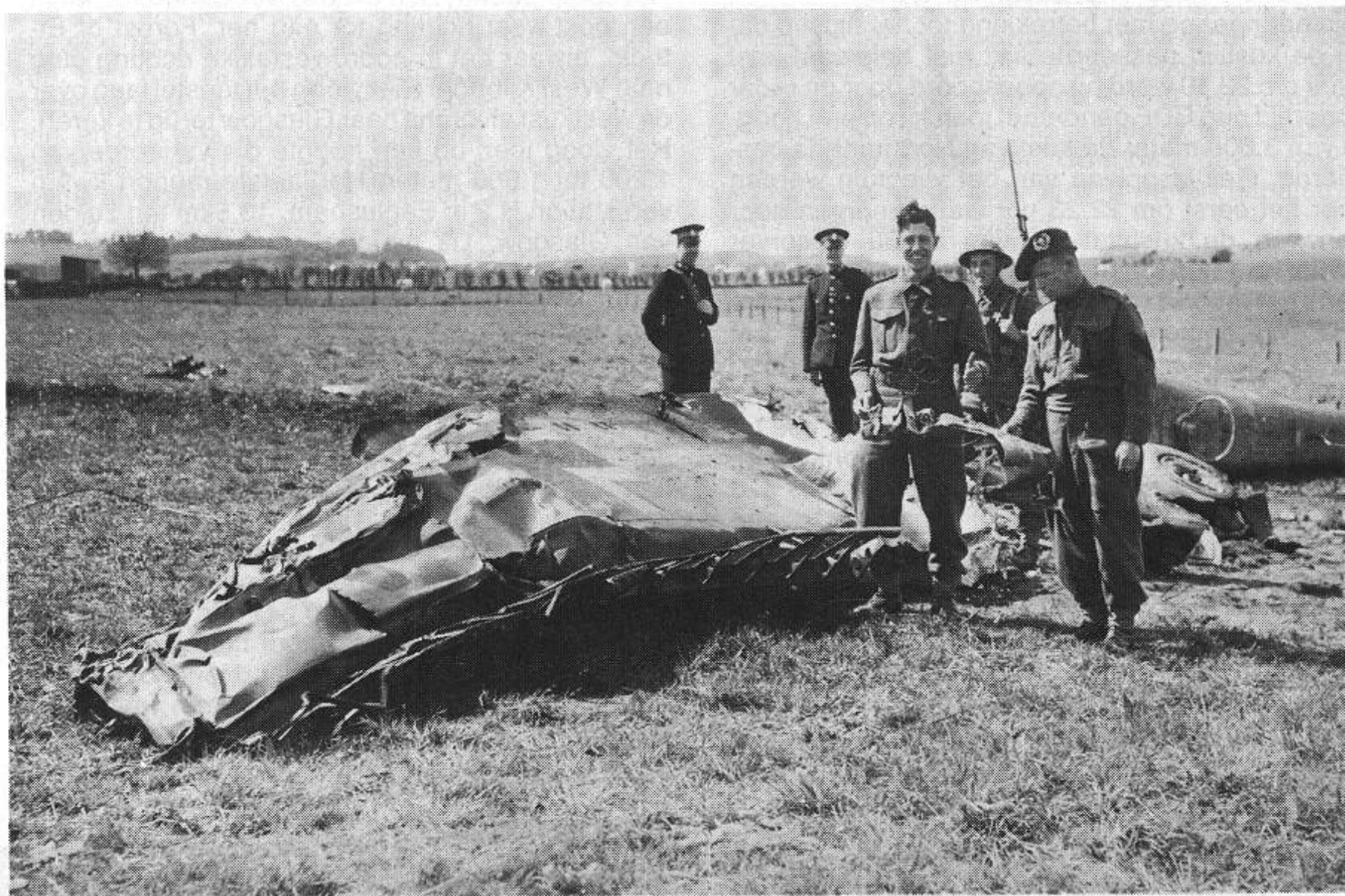
een Bf 110 was en de piloot gevangen was genomen.

HET WRAK

Het neergestorte vliegtuig werd onderzocht door majoor Graham Donald, de Assistent Group Officer van No. 34 Observer Group die zich in het ROC centrum in Glasgow bevond toen de Bf 110 naar beneden kwam en daarna per auto naar de plaats van het ongeluk reed. Hij rapporteerde dat de wrakstukken verspreid lagen over een gebied van ruim 6.000 vierkante meter. Hieruit maakte hij op dat het een 'ontmantelde' Bf 110 was die geen zichtbare wapens voerde, geen bommen aan boord had en geen fotoverkenningscamera. De benzinebrand was niet uitzonderlijk geweest, wat betekende dat er nog slechts een kleine hoeveelheid brandstof over was. Het is moeilijk in te zien hoe hij over de parachute kon hebben gerapporteerd, terwijl deze zich nog moet hebben bevonden op de plek waar Hess was neergekomen. De Bf 110 was overigens een tweepersoons vliegtuig en het is mogelijk dat er een tweede parachute aan boord was. Ook zou het kunnen zijn dat Donald de parachute van Hess onderzocht toen hij hem later ontmoette in het stafkwartier van de plaatselijke Home Guard.

De wrakstukken van het vliegtuig werden verzameld door No. 63 Maintenance Unit uit Carlisle bij Glasgow. Het logboek van deze eenheid, het Operational Record Book (ORB), vermeldt op 11 mei: 'Me 110 No. 3869. Geborgen te Eaglesham. Dit was het vliegtuig waarmee 'Hess' landde'. Onder 16 mei staat dat kapitein-vlieger Frank Edward Cowrick van No. 43 Group was gearriveerd om het

De vlucht te beëindigen op maar 11 mijlen van de uitgekozen plaats van landing na een solo-vlucht van bijna 1.000 mijl, waarvan de laatste 400 boven zee en vijandelijk gebied, was een opmerkelijke prestatie en een waarop Hess later heel trots was. Na het bereiken van wat hij dacht het kasteel te zijn van de hertog, Dungavel House, verliet Hess het vliegtuig, dat in stukken neerkwam op het land van de Bonnyton boerderij, 2,5 kilometer ten noord-westen van Eaglesham (zie kaart op p.11) (RAF Museum) Onder: Een sergeant en een soldaat van de Cameronians onderzoeken het wrak op zondagmorgen nadat de wrakstukken op een hoop waren gelegd.





Het wrak werd op zondag weggehaald door No. 63 Maintenance Unit en naar het vliegtuigkerkhof gebracht op Castlehill in Carlisle, 30km naar het oosten. Toen de belangrijkheid van juist deze Bf 110 aan het licht kwam, diende het ministerie voor luchtvaart een verzoek in om het weer



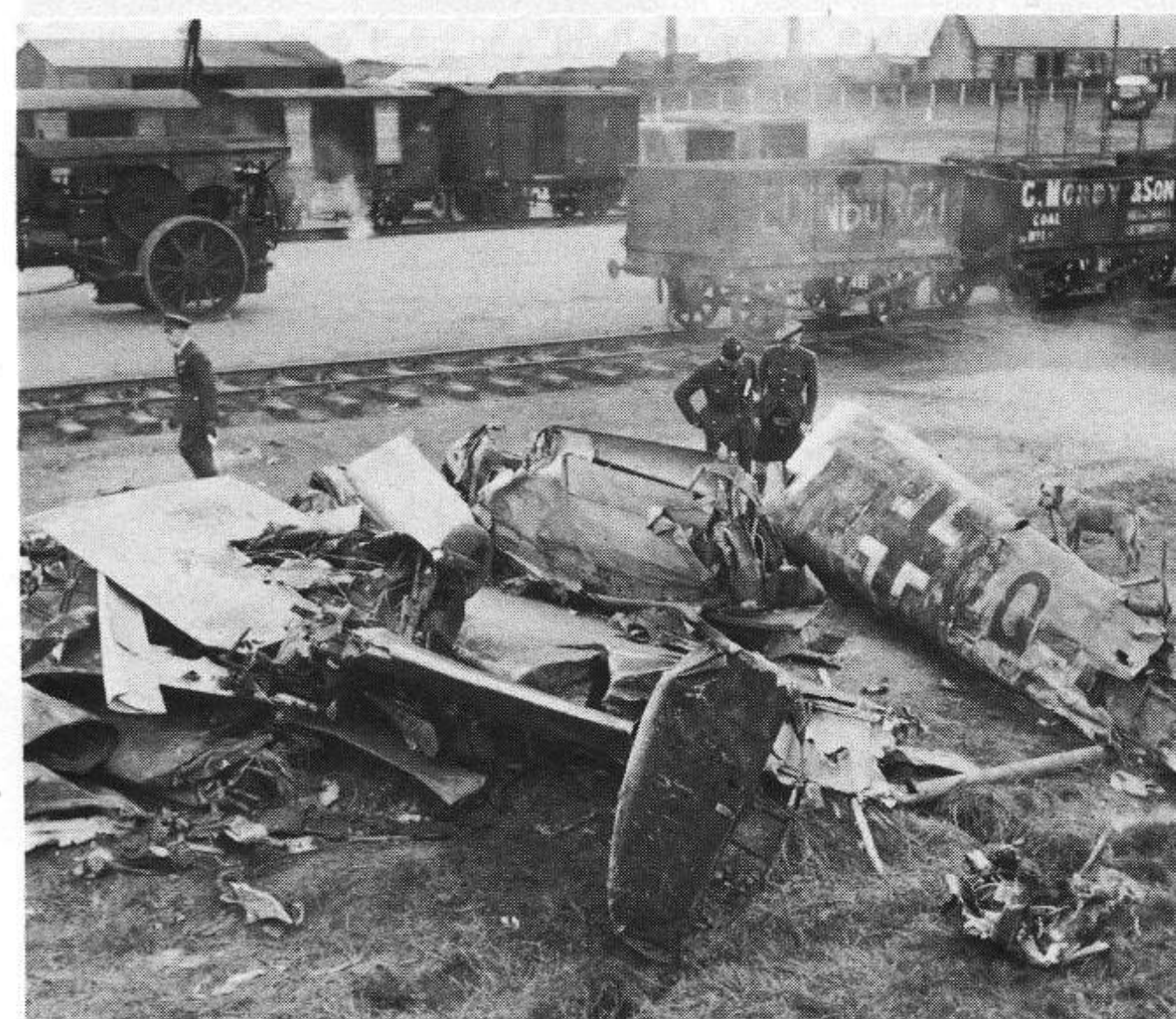
te voorschijn te halen. *Linksboven:* Hoewel de vliegtuigromp met de beschildering VJ+ OQ nog goed herkenbaar was waren de andere wrakstukken moeilijker te vinden daar zij terechtgekomen waren bij het schroot van andere vliegtuigen. (*Rechtsboven*). (IWM).



Linksboven: Met veel moeite konden de stukken worden teruggevonden en enkele Amerikaanse en Engelse vliegtuigonderdelen werden per on-



geluk ook meegenomen. *Rechtsboven:* Slechts drie wapens? Wie heeft de vierde? (IWM).



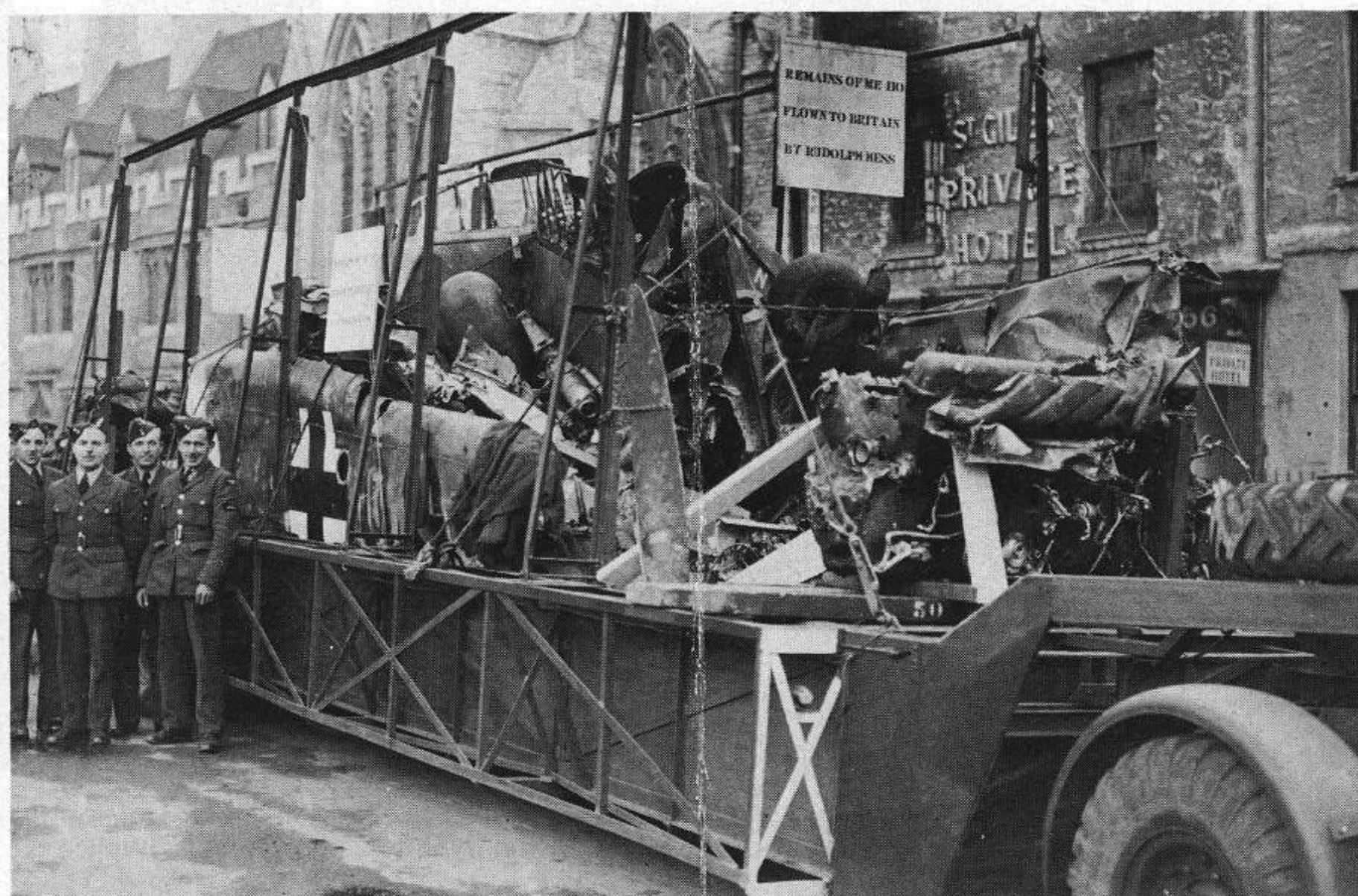
Links: De overblijfselen van de Messerschmitt worden klaar gemaakt voor vervoer. (IWM) *Rechts:* Dit is Castlehill 46 jaar later.





vliegtuig onder z'n hoede te nemen. In 1979 schreef de voormalige sergeant R.S. Wilson, destijds lid van het bergingsteam in Carluke aan de *Sunday Telegraph* dat het 'Toestel zondagmiddag (11 mei) naar Carluke werd gebracht', een plaats die hij 'het kerkhof noemde van alle boven Schotland neergestorte vliegtuigen'. Wilson vervolgde: de Bf 110 werd bovenop tonnen wegende wrakstukken van andere vliegtuigen gedumpt ... en bleef daar liggen tot dinsdag toen er paniek uitbrak omdat het in de stapel moest worden teruggevonden [terwijl] wij nooit verwacht hadden dat het wrak in detail zou worden onderzocht, noch dat het ooit de schroothoop zou verlaten'. Wilson schreef dat het wrak naar het zuiden werd gezonden met een Queen Mary oplegger en dat het in 1945 werd ontdekt 'in een hangar bij Londen'. Hij wist niet wat er met de kanonnen was gebeurd; z'n laatste herinnering was dat ze naar het wapenmagazijn in Carluke waren gebracht. Deze mededeling was interessant aangezien zij het A11(g) rapport over het neergestorte vliegtuig bevestigt. Daarin wordt gezegd dat er 'slechts drie mitrailleurs (17s) werden gevonden, hoewel een vierde mogelijk geïnstalleerd kon zijn geweest... De mitrailleurs waren nog ingevet'. Een foto uit Carluke toont twee luchtmacht-militairen die drie vervormde mitrailleurs vasthouden met het onderschrift '...[afkomstig] uit Hess' vliegtuig'. Er schijnt geen reden te zijn om een andere mening te zijn toegedaan. Het rapport en de foto wijken af van de verklaring van majoor Donald die inhoudt dat er aan boord geen wapens werden gevonden, hoewel dit wellicht

De overblijfselen van het toestel werden op een Queen Mary vliegtuig-transporttrailer geladen, met duidelijk zichtbare aanplakbilletten met de naam van de vorige eigenaar en naar het zuiden vervoerd. Toen de resten op 20 mei in Oxford arriveerden was ook de pers aanwezig.



Wat is er nu nog van te zien? Het lijkt erop dat er van het wrak alleen nog maar de vliegtuigromp en de motoren over zijn. De eerste is nu in het bezit van het Imperial War Museum in Duxford en een motor bevindt zich in Lambeth. De tweede motor, voor jaren opgeslagen in Biggin Hill en tentoongesteld op de jaarlijkse 'Open Dagen', is nu in het bezit van het Royal Air Force Museum in Hendon. Deze foto is genomen tijdens een tentoonstelling in het Museum of Flight in East Fortune in Schotland in 1984 - de motor is die uit het RAF Museum. Andere kleinere stukken bevinden zich in privé collecties (met inbegrip van die van de

uitgever van de Engelse versie van *Toen en Nu*). Sommige kleine stukken zijn gestolen uit de Queen Mary-trailer tijdens de rit naar het zuiden door een stelletje kleine jongens op een fiets die achter de trailer aanreden. Andere onderdelen zijn gestolen toen het wrak in 1945 was opgeslagen in Shropshire. Het opsporen van deze stukken was het onderwerp van speciale telegrammen die werden verzonden door de staf van Scottish Command. Een luitenant-generaal vroeg om de teruggave van 'een doosje Bengaalse lucifers, een zaklantaren en Hess' handtekening', zodra het ministerie voor luchtvaart klaar was met deze spullen!



minder stellig moet worden opgevat door het gebruik van de woorden "geen zichtbare wapens" (cursief DCB).

DE LANDING VAN HESS

Algemeen wordt aangenomen dat Hess z'n extra brandstoftanks afwierp boven de Clyde, waaruit er een de volgende dag werd opgehaald door een visser. Zich realiserend dat hij z'n toestel niet zou kunnen laten landen zette hij, terwijl z'n brandstof bijna uitgeput was, de ontsteking af. Een motor sloeg echter opnieuw aan door de roodgloeiende cylinderecilinders waardoor de propeller bleef draaien tot dat deze uiteindelijk ook stopte. Het werd tijd voor hem om het toestel te verlaten en z'n allereerste parachutesprong te maken. Toen ontdekte hij dat hij zich niet kon bewegen! Het was alsof 'een reusachtige onzichtbare hand hem [had] terugge-

duwd in de stoel' (Hess. *The Man and his Mission*, door J. Bernard Hutton, uitgegeven door David Bruce & Watson, 1970). De luchtdruk hield hem vast op z'n plaats. Hij herinnerde zich dat hij z'n Augsburgse vrienden had vergeten te vragen hoe hij uit een Bf 110 moest springen. Dat was niet het enige dat hij over het hoofd had gezien. Hij had ook vergeten z'n landingsgestel uit te klappen om de vaart te verminderen van het vliegtuig dat nu snel hoogte begon te verliezen. Gelukkig voor Hess herinnerde hij zich dat General Ritter von Greim hem ooit had verteld dat de gemakkelijkste manier om een vliegtuig te verlaten was het toestel om z'n as te draaien en er uit te springen! Met moeite lukte hem dit door de jager bijna rechtstandig op z'n staart te laten staan, waardoor hij een vrije val kon maken. In hun biografie Hess (MacGibbon & Kee, 1971) halen de auteurs Manvell en Fraenkel hun hoofdpersoon aan met de woorden: 'Een seconde later zou de dood hebben betekend - zo werkt Fortuna!'

Volgens Hess raakte hij bij het springen met z'n rechter voet, onder de enkel, een deel van de staart van de Bf 110. Hij zei ook dat hij het bewustzijn verloor. Hutton tekende op dat hij 'een scherpe pijn in z'n enkel voelde' toen hij neerkwam. Douglas-Hamilton, Leason en W.R. Hess zeggen alle drie dat z'n enkel beschadigd was, terwijl de twee laatsten dit nog nader specificeren door te spreken van de rechter enkel. Thomas schreef dat Hess een enkelbeentje had gebroken zonder precies aan te geven welk, en dat dit zou zijn gebeurd tijdens de landing op de grond of door in aanraking te komen met een deel van het toestel. Thomas voegde daaraan toe dat hij ook een versplinterde wervel had. In *The Case of Rudolf Hess* (Heinemann, 1947) citeert dr J.R. Rees uit een rapport van luitenant-kolonel Graham van het Royal Army Medical Corps (RAMC). Hess 'klaagde over pijn aan z'n twaalfde rugwervel en aan z'n enkel'. Röntgenfoto's wezen op een breuksplinter aan de twaalfde ruwegegraatswervel, en voorts op een



De plaatsvervangend Führer kwam een paar weilanden verder neer op Floors Farm, enkele meters achter de boerderij. Na in 1975 een vlucht boven het gebied te hebben gemaakt (geheel boven) begaven wij ons



naar de boerderij (links) waar men ons vertelde dat deze steen (rechts) in het veld precies de voetafdruk markeerde van de laarzen van Hess waar hij op de grond neerkwam!



David McLean was de eerste die Hess zag en hoorde later pas wie de piloot was geweest. Deze foto is volgens ons uit 1954, hetzelfde jaar dat Christopher Elliott, de vroegere verzamelaar van vliegtuig-onderdelen, McLean op het spoor kwam en hem vroeg of hij nog souvenirs had van deze gebeurtenis. 'Slechts een' antwoordde McLean, 'zijn zuurstofmasker... Als U er interesse voor heeft laat het mij dan weten'. Hij vertelde

klein stukje been dat gescheiden was van het voorste oppervlak van het scheenbeen bij de verbinding met de enkel'.

DE GEVANGENNEMING

De lof voor de gevangenneming van de plaatsvervangende Führer viel ten deel aan David McLean, afwisselend beschreven als 'een plaatselijke boer' (Thomas), 'bedrijfsleider van een boerderij' (W.R. Hess), 'ploegersbaas' (Manvell en Fraenkel, Hutton en Leasor), en als 'een Schotse landbouwer' in *The War Illustrated* van 30 mei 1941. Overigens werd hij in ditzelfde nummer in de ondertitel van een artikel 'een Schotse ploegersknecht' genoemd. In het onderschrift bij een foto in de *Daily Mirror* worden de man en zijn bejaarde moeder ook landbouwers genoemd.

McLean, die in dienst was van Floors Farm, heeft beschreven hoe hij het vliegtuig hoorde, en daarna het neerstorten ervan alvorens 'het vliegtuig in brand vloog op een akker, ongeveer 200 meter verderop'. Hij zag een man die neerdaalde met een parachute en na zich gewapend te hebben met een hooivork haastte hij zich naar de plek waar de parachutist lag. McLean hielp hem overeind en werd bedankt 'in perfect Engels'. Hij nam de Duitser mee naar binnen waar z'n 64-jarige moeder en z'n zuster thee gingen zetten, waarvoor de vreemdeling beleefd bedankte en in plaats daarvan om water vroeg. Terwijl zij wachtten op de komst van 'de militaire autoriteiten', liet de bezoeker foto's zien van zijn zoon; hij vertelde hun dat hij Duitsland ongeveer vier uur geleden had verlaten. Hij bracht zijn vlucht niet ter sprake, maar zei wel z'n parachute te willen houden. McLean beschreef hem als een lange, beleefde 'opvallende man' in een schitterend vliegerscostuum, die een gouden horloge droeg en een identiteitsplaatje rondom z'n pols.

Hess maakte zich niet bekend aan McLean die dacht dat hij 'een gewone Duitse vlieger was'. Dit is in tegenspraak met andere verhalen die de conversatie tussen Hess en McLean weergeven. Hij zou nl gezegd hebben 'Mijn naam is (of, ik ben) Hauptmann (Alfred) Horn' (in de Engelse vertaling van het boek van W.R. Hess staat weliswaar 'captain', maar dit kan zijn gebeurd bij het vertalen van het Duits naar het Engels). Hij vroeg daarna te worden overgebracht naar Dungavel House omdat hij een belangrijke boodschap had voor de hertog van Hamilton.

Volgens het verhaal van David McLean glimlachte Hess toen de officiële autoriteiten arriveerden en zie hij dat hij ongewapend was, waarop hij z'n handen voor zich uit hield ten teken dat zij hem konden fouilleren. Leasor schrijft: 'Twee mannen van de verbindingdienst ... van het Royal Signal Corps' (waarschijnlijk zal hij bedoeld hebben het Royal



dat hij het masker had gevonden 'op het terrein waarover het vliegtuig vloog voordat het neerstortte'. Het is nu een van de meest waardevolle stukken uit de collectie van Christopher hoewel het niet afkomstig is uit Hess' eigen vliegers-uitrusting. Hij had het namelijk kort voor hij opsteeg geleend van Helmut Kaden, de assistent van de vliegveld beheerder in Augsburg.

Corps of Signals) vlogen naar binnen, vrijwel onmiddellijk gevolgd door een burger met een stalen helm waarop het woord 'Police' stond, alsmede door een lid van de Home Guard die een Webley revolver bij zich had. Eerstgenoemde burger bleek Robert Williamson te zijn, een technicus en tevens

een vrijwillige politieagent. De tweede was een zekere Mr Clark. Williamson beschreef Hess later als 'uiterst kalm, tamelijk indrukwekkend, met een ...sardonische glimlach...en een twinkeling in z'n diep liggende ogen'. Hij vroeg Hess of hij gewapend was, waarop de Duitser ontkennend ant-



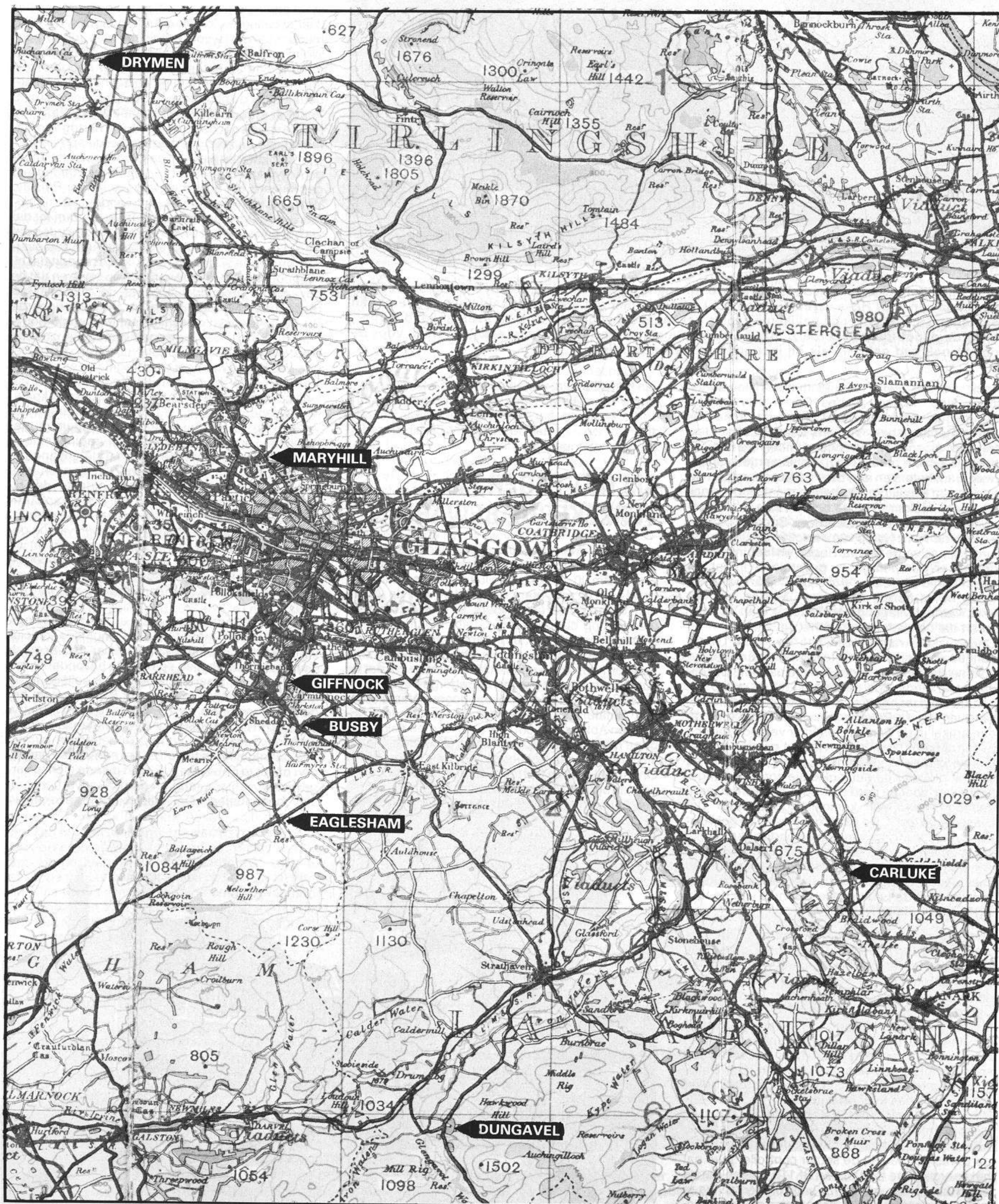
De echtheid vast te stellen van stukken waarvan men beweert dat ze afkomstig zijn van leden uit de Nazi-top is niet altijd even gemakkelijk. In januari 1984 ontvingen wij een brief van het Shaker Heights Police Department in Ohio waarin men vroeg de herkomst te bevestigen van een 7.65mm Mauser pistool 'het pistool dat Hess bij zich droeg toen hij in Engeland landde'. De brief ging verder met de mededeling dat 'de bejaarde heer aan wie het toebehoort had verklaard dat het in de jaren veertig aan zijn vader was gegeven door een Amerikaanse kolonel... die betrokken was geweest bij de gevangenneming van Hess'. In ons antwoord sloten wij een fotocopy in van het rapport van de officier van het 3e Bataljon Renfrewshire Home Guard die Hess gevangen had genomen. Het relevante deel ervan waaruit blijkt dat Hess ongewapend was, is hieronder afgedrukt.

the farm in the vicinity of which the parachutist had been seen coming down. The Officer who resided at Waterfoot, Lieut. Clarke, had taken two of the Gunners in camp near Bonnyton Farm and the party set out. Lieut. Clarke arrived at the farm and was met there by the ploughman who informed him that the German parachutist was in the cottage. He proceeded there with his escort and took the parachutist in charge. The parachutist gave his name as Alfred Horn and satisfied Lieut. Clarke that he was unarmed. Lieut. Clarke took him in his car from the farm to Company Headquarters at Busby and advised Lieut. Gibson on the way that he had the German parachutist in charge. Lieut. Gibson was satisfied that no other parachutist had come from the plane and he then returned to his Coy. Headquarters. The Gunners at Bonnyton had taken over the guard of the crashed plane at Bonnyton farm before the arrival there of the

woordde, en na zich te hebben afgevraagd waar zij de gevangene zouden later, stelde Mr Clark de keet van de Home Guard in Busby voor, ongeveer 8km verder. De twee mannen escorteerden Hess daarop naar de auto van Williamson. Leasor schreef dat Hess, een geheelonthouder, in een brief aan zijn vrouw erover klaagde dat een van z'n begeleiders naar alcohol stonk, voorts ook over 'diens onophoudelijk boeren en onvaste gang' en over een 'bevende hand' die de Webley in z'n rug

duwde. In het boek van Manvell en Freankel draagt de politievrijwilliger (wiens naam hier ongenoemd blijft) de revolver, hoewel dit wapen toebehoorde aan de Home Guard. Bij Hutton verschijnt er nog iemand ten tonele die op McLean en Hess afkomt, kort nadat de laatste geland was. Dit was de 68-jarige William Graig die, na gesproken te hebben met McLean, weer verdween om het detachement van de Royal Signals in Eaglesham House te waarschuwen. Ondertus-

sen raapte McLean op verzoek van Hess de parachute op en bracht hij de gewonde Duitser naar zijn woning. Het gesprek dat binnen plaatsvond wordt door Hutton weergegeven, met inbegrip van Hess' verzoek naar Dungavel House te worden gebracht waar hij 'met de hertog van Hamilton wilde spreken'. Volgens Hutton vertelde Hess aan McLean dat hij Hauptmann Alfred Horn was. Na eerst naar de stafcompagnie in Busby te zijn vervoerd en daarna naar de bataljonsstaf in Giff-



De voornaamste locaties welke voorkomen in het Schotse deel van het verhaal over Hess. De plaatsnamen zijn aangebracht op een vooroorlogse stafkaart met schaal van een kwart inch op een mijl - een veel

gebruikte schaal bij luchtnavigatie. De kaart die Hess heeft gebruikt is volgens zeggen in handen gekomen van de hertog van Hamilton maar het is ons niet gelukt bij zijn zoon hiervan een bevestiging te krijgen.



Het oude hoofdkwartier van de Home Guard Company in Church Road, Busby – de eerste verblijfplaats na een voor Hess vermoeiende nacht. Het was hier dat majoor Donald voor het eerst een opmerking maakte over de gelijkenis van de gevangene met die van de plaatsvervangend Führer, maar de piloot identificeerde zichzelf als Hauptmann Alfred Horn – een alias dat Hess voor de oorlog ook had gebruikt als hij incognito op vakantie wilde.

nock, werden Hess' eigendommen geïnventariseerd door majoor James Barrie van de W-Compagnie van het 3e Bataljon van de Home Guard te Renfrewshire. Volgens Leasor behoorden tot zijn eigendommen onder meer een injectiespuit, enkele medicijnen, visitekaartjes van de twee Haushofers en een brief geadresseerd aan de hertog van Hamilton. (De hertog maakt in zijn rapport geen melding van de brief). Huttons verhaal noemde ook nog een fotocamera. Spoedig daarna arriveerde Tom Hyslop van de politie uit Renfrewshire. Hij was vergezeld van leger- en luchtmacht-officieren en aan hen gaf de gevangene op dat z'n naam Alfred Horn, en z'n leeftijd 47 jaar was. Ook vroeg hij de hertog te spreken. Hyslop, die het wrak van het vliegtuig had bezocht, had ook bemerkt dat de wapens nog in het vet zaten. Ondertussen waren leden van de Home Guard aangekomen om het wrak te bewaken. Een van de plaatselijke leden van de Home Guard die dezelfde avond dienst had gedaan en tot de groep behoorde die naar het wrak ging, was Mr Gordon Stewart van het 1e Peleton van de C-Compagny. In een artikel in de *Stirling Observer* vertelde hij zich te herinneren dat mensen van het peloton souvenirs begonnen te verzamelen zoals de klok in de cockpit die later op een sokkeltje zou worden geplaatst en 'door de Lord Provoost zou worden aangeboden... aan een koninklijk gezelschap' dat Glasgow bezocht. De kaart die Hess had gebruikt werd volgens Mr Stewart aan de hertog van Hamilton gegeven, een feit dat later werd bevestigd door een van de officiële dossiers die de auteur had bestudeerd. Volgens de schrijver bevindt de kaart zich thans in de Lennoxlove, het huis van de hertog in East Lothian.

Thomas en Douglas-Hamilton schreven dat majoor Donald van het Royal Observer Corps Hess zag op de staf van de Home Guard, waar hem een sterke gelijkenis opviel tussen de gevangene en de Duitse plaatsvervangend Führer Rudolf Hess. Dit wordt bevestigd in het rapport van Warrington-Morris. Donald sprak Duits met Hess en hij kreeg als antwoord dat de piloot 'Hauptmann Alfred Horn' was, '42 jaar oud'. Horn bevond zich op een speciale missie en was niet van plan naar Duitsland terug te keren. Donald was voor 100% zeker dat hij met Hess te doen had. Na zijn terugkeer in het ROC centrum in Glasgow, telefoneerde Donald met de RAF-basis Turnhouse waar, naar hij wist, de hertog van Hamilton gelegerd was. Hij deelde de sector controller mee dat het neergestorte toestel een Bf 110 was en dat de piloot het Britse luchtruim was binnengevlogen met de bedoeling zich over te geven en een boodschap af te geven aan de hertog. Donald vertelde de controller dat de piloot als naam had opgegeven 'Alfred Horn', maar indien deze naam de hertog niets zou zeggen, kon de controller, op gezag

van hem (Donald) vertellen dat de werkelijke naam van de man Rudolf Hess was. De ongelovige controller twijfelde aan het verhaal, maar Donald drong er op aan dat de hertog 'zo snel mogelijk' zou worden ingelicht.

BIJ HET LEGER IN VERZEKERDE BEWARING

Kapitein Brunton was de officier van dienst in de nacht van 10 op 11 mei 1941 in het onderdistrict Clyde. Om 00.15 uur belde luitenant Cowie op van het 14e (Home Defence) Bataljon van de Argyll and Sutherland Highlanders in Paisley, met de mededeling dat de Home Guard in Giffnock een Duitse piloot die met een parachute z'n vliegtuig had verlaten, had gevangen genomen. Cowie stelde voor hem te brengen, maar Brunton zei dat hij voor de nacht kon worden opgeborgen in het politiebureau. Op advies van een hogere officier, majoor Small, nam Cowie contact op met de RAF-basis in Abbotsinch om te vragen of men de gevangene wilde ondervragen. Het antwoord was 'neen, stop hem in een politiecel gedurende de nacht'. Ondanks kapitein Burton's instructies hield Cowie een korporaal en een soldaat bij de hand, evenals een auto, en om 00.29 uur belde hij met de Home

Guard in Giffnock. Hem werd meegedeeld dat de gevangene ernstig gewond was en onmiddellijk medische verzorging nodig had en ook dat de man een persoonlijke vriend was van de hertog van Hamilton. Om 00.33 uur belde Cowie opnieuw Brunton op en lichtte hij hem in omtrent de 'ernstige toestand' van de piloot en hij stelde voor de ondervraging van de Duitser zo spoedig mogelijk te laten plaatsvinden. Hij voegde daaraan nog toe dat de piloot de nacht waarschijnlijk niet zou halen. Na dit gehoord te hebben nam Brunton voor de tweede maal contact op met de officier van dienst van het district Glasgow, kapitein Anthony White, die hem meedeelde dat hij voor medische hulp zou zorgen. White schreef in zijn rapport dat hij de Home Guard opbelde en details ontving over het neerstorten en de gevangenneming en dat hem werd meegedeeld dat de gevangene z'n enkel had verstuikt, 'maar er anderszins goed aan toe was'. White noteerde voorts dat de gevangene 'de hertog van Hamilton, die hij zeer goed kende, wilde spreken'. Een schildwacht werd bij de piloot geplaatst totdat de Argyll and Sutherland Highlanders zouden zijn gearriveerd om hem mee te nemen naar Paisley. White gaf de compagniescommandant van de Home Guard de opdracht hem vast te houden tot dat via het onderdistrict Clyde gezorgd zou worden dat de dichtsbijzijnde militaire eenheid hem zou overnemen. White schreef daarna in zijn rapport dat hij het onderdistrict met dit verzoek opbelde en dat de gevangene 'onmiddellijk' naar de Maryhill Barracks moest worden gebracht. White herinnerde Brunton eraan dat de schildwachten van de Home Guard bij het wrak zo spoedig mogelijk zouden moeten worden afgelost door militairen van het leger. White zou hiervoor maatregelen nemen. Daarna belde White met 'kapitein Anderson die zich op deze staf gewoonlijk bezighoudt met krijgsgevangenenkwesies'. Hij vertelde Anderson het verhaal en zei dat hij contact zou opnemen met kapitein-vlieger Benson, de ondervragingsofficier op Turnhouse. Hij stelde voor dat de gevangene onmiddellijk zou worden verhoord. Benson was niet beschikbaar, maar White ontdekte dat hij sprak met de piloot van dienst van Ops 2 van Turnhouse. 'Ik vertelde hem het verhaal', aldus White, 'waarop mij werd meegedeeld dat men van de geschiedenis al af wist via het Observer Corps en via het vliegveld Ayr'. De piloot van dienst voegde daaraan nog toe dat Benson al op de hoogte was en dat hij om 08.30 uur naar Glasgow zou vertrekken. White's volgende stap in deze uitzonderlijke drukke nacht was luitenant Lindsay Thomson, officier van dienst 'A' op het hoofdkwartier van Scottish Command op te bellen en hem de bijzonderheden mee te delen. Daarna belde hij z'n collega in de Maryhill Barracks, 2e luitenant B. Fulton van het opleidingscentrum van de Highland Light Infantry, die sliep in het vertrek voor de ordonnansen. White vertelde Fulton zich schrap te zetten en binnen een uur regelingen te treffen om een Duitse gevangene piloot te ontvangen; Fulton diende zich te vergewissen van zijn rang en hem dienovereenkomstig behandelen. De officier van gezondheid



Kort na middernacht werd Hess per auto naar het in de buurt liggende stafkwartier van het Home Guard Bataljon gebracht in het clubhuis van de padvinders in Florence Drive, Giffnock – een overbrenging die door geen van Hess' biografen wordt vermeld.

moest worden gewaarschuwd aangezien de gevangene gewond zou zijn. Fulton nam contact op met het wachtlokaal, regelde een cel en een gewapende schildwacht om aldus gereed te zijn de gevangene te ontvangen. Kapitein White vermeldde nog dat het 'omstreeks 00.45 uur moet zijn geweest' toen hij telefoneerde met de Maryhill Barracks; 2e luitenant Fulton rapporteerde echter dat hij om 01.30 uur werd gewekt. Hoewel White enkele minuten had moeten wachten verklaart dat niet voldoende het verschil van 45 minuten in de twee rapporten. Het Districtcommando vroeg om een rapport over de gebeurtenissen die nacht dat vervolgens werd gezonden aan het hoofdkwartier van het Scottish Command. De tijdsverschillen werden echter door geen van de hogere officieren die het lazen en bestudeerden opgemerkt.

DE MARYHILL BARRACKS

In het onderdistrict Clyde belde kapitein Brunton met het 11e Bataljon van de Cameronians (een Schots jagerregiment) om een wacht aan te vragen voor het neergestorte vliegtuig. Na nog een telefoontje van de Districtsstaf, beval hij het bataljon een escorte samen te stellen om de gevangene op te halen. Het was toen 01.10 uur. De officier van de Cameronians die werd uitgekozen om Hess op te halen was de eerste luitenant F.E. Whitby die, alvorens naar Giffnock te vertrekken, het politiebureau in Graigie Street in Glasgow bezocht voor een paar handboeien. (Toen het erop aan kwam waren deze echter niet nodig). Op het stafkwartier van de Home Guard bleek majoor Barrie verantwoordelijk te zijn voor de gevangene. De twee officieren, vergezeld van twee gewapende manschappen, reden hem naar de Maryhill Barracks waar, tot Barrie's verrassing geen wacht aan de poort stond. Dit noodzaakte de geïrriteerde majoor zijn aanwezigheid kenbaar te maken door op zijn claxon te drukken. Toen de wacht tenslotte uit het wachtlokaal naar buiten kwam, veroorzaakte dit weer ergernis bij de majoor die zich beklagde over het tenue van een soldaat eerste klas die in overhemd met bretels liep. Slechts een man was behoorlijk gekleed. Barrie noemde het 'een schande voor het leger ... en voor de HLT' (Highland Light Infantry). De gevangene werd opgeborgen in een cel van het wachtlokaal die, zoals Whitby later rapporteerde aan zijn commandant, niet aan de eisen voldeed. In de cel stond een brits met een matras, drie dekens en een vettig uitzienend kussen. De Duitser protesteerde en zei dat Engelse krijgsgevangen officieren in Duitsland beter werden behandeld. Whitby verzekerde hem dat dit slechts tijdelijk was en dat hij snel een betere accommodatie zou krijgen. Na Hess alias Horn in de cel te hebben achtergelaten, gingen de twee officieren naar de kamer van de officier van dienst. Daar troffen zij een in pyama geklede tweede luitenant Fulton, zittend in bed en zich niet bewust dat de gevangene een officier was en die er niet in was geslaagd een passend onderkomen te vinden of medische verzorging te regelen. Hij wist niet wat voor accommodatie er beschikbaar was en hij wist ook niet waar de officier van dienst, de tweede luitenant Bailey, zich bevond. Ook kon hij geen zaklantaarn vinden voor een soldaat die erop uit werd gestuurd om Bailey te vinden. Barrie leende de man daarop zijn zaklantaarn. De majoor had ook kritiek op het feit dat Fulton alles vanuit zijn bed regelde en hij beval hem op te staan en zich aan te kleden. Geen enkele keer had men de majoor vanwege z'n rang gegroet of had men hem met 'Sir' aangesproken, zo gromde Barrie.

Een telefoontje naar de ziekenzaal in de kazerne dat Fulton vanuit zijn bed pleegde, leidde ertoe dat de gevangene daar onder begeleiding naar toe werd gebracht. Hij arriveerde er omstreeks 03.30 uur en majoor W.F. Greenhill van het Royal Army Medical Corps (RAMC), ontfermde zich vervolgens over hem. Greenhill schreef in zijn rapport dat 'kapitein Horn' klaagde over een blessure aan z'n enkel, over pijn in z'n lendenen en over maagpijn wegens het lange staan. Hem werd eerste hulp verleend voor z'n enkel, voorts kreeg hij een pijnstillend middel en '15gr Pulv. Ipeoac Co' om de pijn in z'n maag te verlichten. Een slaapplek werd voor hem gevonden in het ziekenvertrek voor gestraften waar de overal aanwezige majoor Barrie een bed liet plaatsen. Tweede luitenant Bailey, gewapend met een revolver die hij had geleend van een MP, betrok de wacht bij de gevangene samen met de bewuste MP die zich gewapend had met een geweer met bajonet.



Majoor James Barrie verliet het hoofdkwartier om 02.15 uur voor zijn rit door Glasgow naar de Maryhill Barracks, het uitgestrekte Victoriaanse complex aan de noordkant van de stad, gebouwd in 1870 om er duizend man te huisvesten.

De persoonlijke bezittingen van Hess werden overhandigd aan Fulton nadat Barrie de ziekenboeg had verlaten en nadat een inventarislijst en een ontvangstbewijs waren opgemaakt. Daarna werden ze in de brandkast gestopt. Om 04.15 uur verlieten Barrie en Whitby de Maryhill Barracks. De majoor reed Whitby en de twee manschappen terug naar hun stafkwartier in Coplaw Street 35 in Glasgow, waarna hij terugkeerde naar z'n eigen compagnie waar hij om 04.36 uur arriveerde. In zijn rapport over het gebeurde in de nacht van 10 op 11 mei nam de kolonel die het onderdistrict Clyde commandeerde, de opmerkingen van Barrie over de militairen niet helemaal serieus. Hij schreef 'uit eigen ervaring te weten... dat hij geneigd is van een mug een olifant te maken'. De zondebok in deze nogal schandelijke en knoeierige zaak was de tweede luitenant Fulton die door de brigade-generaal die het district Glasgow commandeerde onderhanden zou worden genomen.

HAMILTON EN HESS

In zijn officiële rapport over z'n ontmoeting met Hess, schreef Hamilton dat hij en de ondervragingsofficier (waarschijnlijk kapitein-vlieger Benson) op zondag 11 mei om 10.00 uur bij de Maryhill Barracks arriveerden. Eerst doorzochten zij z'n eigendommen voordat beide officieren, alsmede de offi-

cier van piket het vertrek betraden waar de gevangene zich bevond. Hess, of Horn zoals hij zich noemde, lag nog in bed vanwege z'n gewonde enkel. Onmiddellijk vroeg hij de hertog alleen te mogen spreken. Hamilton stemde hierin toe en de anderen vertrokken. Hess zei dat hij de hertog in Berlijn had ontmoet gedurende de Olympische Spelen en dat Hamilton bij hem thuis had geluncht. Daarop zei hij: 'Ik weet niet of U mij herkent, maar ik ben Rudolf Hess'. Hij zei tegen Hamilton dat 'hij zich op een humanitaire missie bevond', en dat Hitler 'Engeland niet wilde verslaan, maar aan de oorlog een einde wilde maken'. Hess verwees toen naar Albrecht Haushofer en zei dat het zijn vierde poging was geweest om naar Engeland te vliegen. Hij was niet gekomen toen de Britten succes hadden in Lybië, maar was blij nu te zijn gearriveerd nu de Duitsers succes hadden in Noordafrika en in Griekenland.

Hess ging voort met te verklaren dat Hitler ervan overtuigd was dat Duitsland de oorlog zou winnen en 'dat hij [Hitler] onnodig bloedvergieten wilde voorkomen'. Hij gaf een toelichting op Hitler's vredesvoorwaarden, waarop Hamilton antwoordde dat hij 'thans geen hoop kon geven op een vredesovereenkomst'. Hess vroeg Hamilton te bemiddelen opdat hij een onderhoud kon hebben met de Britse koning, en ook verzocht hij hem zijn tante, Frau Rothacker in de Herzogstrasse 17 in Zürich mee te delen dat 'Alfred Horn in goede gezondheid



De rit erheen duurde maar vijftien minuten maar, ondanks dat men de komst had aangekondigd, stond er geen schildwacht of bewaker aan de poort om de gevangene mee te nemen. Men kan zich de situatie voorstellen...een geïrriteerde majoor op z'n claxon drukkend midden in de nacht...waarna een slaperige korporaal in hemdsmouwen kwam aanslenteren. De kazerne werd in 1958 gesloten en behalve het wachtlokaal is alles gesloopt. Er staan nu flats gebouwd door de Wyndford Estate die hiervoor een prijs kreeg toegekend, en die in 1968 werden opgeleverd.

verkeerde'. Hess' laatste verzoek was zijn identiteit voor de pers geheim te houden. Hamilton noteerde dat Hess (met wie hij inderdaad meende te doen te hebben) zich 'redelijk duidelijk had uitgedrukt, maar [dat] hij niet precies had begrepen wat hij [de hertog] hem vertelde'. De hertog stelde voor dat hij zou terugkeren met een tolk. Douglas-Hamilton schreef dat Hess een indruk gaf van zelfvertrouwen en dat hij de hertog vertelde dat Hitler van zijn vlucht niets afwist. Volgens Douglas-Hamilton vroeg Hess of hij uit Glasgow naar elders kon worden overgebracht aangezien hij niet 'door een Duitse bom gedood wilde worden'.

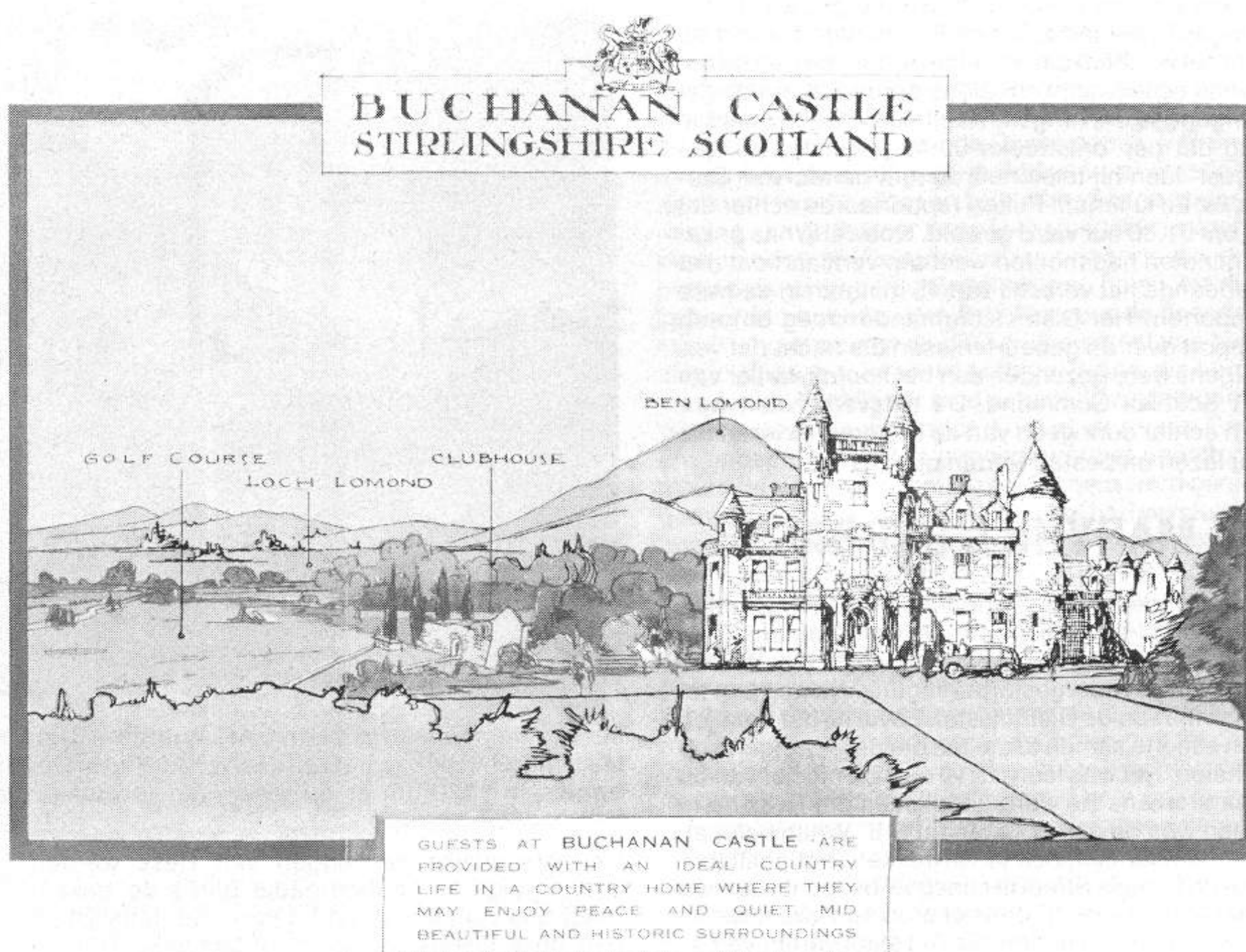
HAMILTON EN CHURCHILL

Die zondag, omstreeks twee uur 's middags werd Hess per ambulance en onder bewaking overgebracht van de Maryhill Barracks naar het Drymen Military Hospital in Buchanan Castle bij Loch Lomond. De dokter die hem in de kazerne had onderzocht, majoor Greenhill, rapporteerde dat de gevangene 'een bloeduitstorting had bij z'n enkel maar dat z'n maagklachten verminderd waren'. Een wacht werd gevormd van twee onderofficieren en zes soldaten met twee officieren. Na een bezoek van de sous-chef 2 van de adjudant-generaal (AG) volgde een uitbreiding van het aantal officieren tot zes van wie er steeds twee in een drieploegensysteem dienst moesten doen. Het hoofdkwartier van Scottish Command gaf de order uit dat geen onbevoegde personen Hess mochten bezoeken, en de officieren die wacht hadden moesten er zich van vergewissen dat 'zonder een door de stafofficier van het District Glasgow ondertekende verklaring geen berichten van en naar de gevangene mochten worden doorgegeven'. Een geheim telegram van 13 mei 1941 dat was verzonden om 12.55 uur, met als adressering 'Pristern London Major J.A. Lynch' (vrijwel zeker de sous-chef 2 van de AG van Scottish Command), luidde: 'Medisch rapport bevestigd. Gevangene geestelijk normaal. Ernstige verwondingen, enkel beensplinter, één been kleine splinter, ruggegraat onbelangrijk. Kan volgens specialist elk gewenst moment worden verwijderd.'

De hertog van Hamilton keerde terug naar Turnhouse waar hij volgens zijn zoon Haushofer's brief van juli 1939 nog eens las, en na verlof verkregen te hebben van de commandant van No. 13 Group, belde hij met de onderminister van buitenlandse zaken, Sir Alexander Cadogan. Hij had moeite hem te pakken te krijgen, maar tenslotte kreeg hij verbinding met John (Jock) Colville, de privé-secretaris van Winston Churchill, die toevallig op het bureau van Cadogan was. Hamilton 'vroeg de eerste minister te spreken' met betrekking tot iets dat wel eens 'zeer belangrijk' zou kunnen zijn. Hamilton deelde Colville mee dat hij over ongeveer twee uur op RAF Northolt zou zijn, vroeg toen welke noodzakelijke stappen moesten worden genomen, waarna hij ophing. (Tijdens Hamilton's afwezigheid was het commando over RAF Turnhouse vanaf 12 mei tijdelijk waargenomen door majoor-vlieger G.F. Chater, DFC). De hertog nam het commando weer over op 1 juni.

Colville nam contact op met Churchill die het weekeinde doorbracht in Ditchley Park in het noorden van Oxfordshire, enkele kilometers verwijderd van Blenheim Palace, Churchill's geboorteplaats. In verband hiermee werd Hamilton, die naar Northolt was gevlogen met een Hurricane, doorgestuurd naar het vliegveld bij Kidlington bij Oxford. (Volgens Hutton's verhaal vloog Hamilton van Northolt naar Kidlington met een Miles Magister, een lestoestel). Een auto wachtte op het vliegveld om de hertog naar Ditchley te brengen, het voormalige huis van burggraaf Dillon, en toen het landgoed van Ronald Tree, een vriend van Churchill. Douglas-Hamilton schreef dat de zoon van Tree een dertigtal gasten bleek te hebben, onder wie Sir Archibald Sinclair, staatssecretaris voor de luchtmacht, en Brendan Bracken, Churchill's parlementaire privé-secretaris.

In deel 3 van *The second World War* (Cassel, 1950), schreef Churchill dat hij op 11 mei 's avonds naar een film keek van de Marx Brothers - *The Marx Brothers Go West* - toen hij het bericht ontving van de grootste luchtaanval op Londen die de vorige nacht had plaatsgevonden. Het was slecht nieuws. Meer dan 1.400 burgers waren gedood en zo'n 12.000 waren dakloos geworden. Terwijl de film nog draaide kreeg Churchill de boodschap dat de hertog van Hamilton belangrijk nieuws voor hem had. De hertog was een vriend van hem, en hij



Gehoor gevend aan de bewering van de gevangene dat hij een persoonlijke vriend was van de hertog van Hamilton en dat hij een persoonlijke boodschap voor hem bij zich had, werd zijn verzoek doorgebeld naar Turnhouse (het vliegveld van Edinburgh). Hoewel de naam Hauptmann Horn geen enkele betekenis voor hem had stemde de hertog ermee in de volgende morgen samen met zijn inlichtingen officier te zullen komen. Op deze eerste ontmoeting op zondagmorgen in de Maryhill Barracks, onthulde Hess zijn ware identiteit en het doel van zijn vlucht. Hij vroeg ook of hij weggehaald kon worden uit het centrum van Glasgow, dat een paar weken tevoren zwaar geleden had onder twee luchtaanvallen waarbij meer dan duizend mensen waren gedood. Nadat de hertog vertrokken was met het voornemen onmiddellijk naar Londen te vliegen, werd Hess per ambulance naar het 42 kilometer noordelijk gelegen Buchanan Castle gebracht dat aan de rand ligt van Loch Lomond vlakbij Drymen (uit te spreken als Drimmen), dat door het leger was gevorderd en gebruikt werd als militair hospitaal. Gebouwd door de familie Graham in het midden van de 19e eeuw was het kasteel daarna een bekend hotel voor golfers geworden.

verzocht hem naar Ditchley te komen; daar vernam Churchill dat de plaatsvervangend Führer in het Verenigd Koninkrijk verbleef.

Churchill schreef dat hij in dit avontuur 'geen enkele serieus belang' stelde. Voor hem was het irrelevant met betrekking tot de gewichtige gebeurtenissen die zich op het wereldtoneel afspeelden. Hij was van mening dat Hess trachtte zijn plaats in de top van de Nazi-hiërarchie te herkrijgen, en dat vrede met Groot-Brittannië hem weer op die plaats zou brengen. Churchill's oordeel was dat deze gedachtengang, hoewel naïef, 'gemeen noch kwaadaardig was'.

De volgende dag, maandag 12 mei, vertrok de eerste minister met zijn gevolg om 09.15 uur naar Londen. Bij hem bevond zich ook de hertog van Hamilton die, aldus Douglas-Hamilton, in Londen de Britse minister van buitenlandse zaken, Anthony Eden, op de hoogte stelde. Eden ontbood Ivone Kirkpatrick die gespecialiseerd was in Duitse aangelegenheden en die 's avonds in een de Havilland Rapide met Hamilton naar Schotland vloog. Toen zij na middernacht op Drymen waren aangekomen, vertrokken zij rechtstreeks naar Hess om hem te ondervragen.

Rudolf Hess, gekleed in een grijs flanellen pyama, lag te slapen onder een bruine legerdeken. Een witte lampekop, afgedekt door een krant om het heldere schijnsel van de enige peer wat te dempen, verlichtte het vertrek. Hess werd wakker gemaakt, stoelen werden aangesleept voor de bezoekers, waarna de gevangene een lange monoloog afstak die omstreeks 01.00 uur werd onderbroken door een telefoontje van een ongeduldige Eden die vroeg welke vorderingen er waren gemaakt. Kirkpatrick bevestigde dat de gevangene inderdaad Hess was, en op basis daarvan gaf Downing Street 10 een bulletin uit waarin werd meegedeeld dat de Duitse officier die in Schotland was geland de plaatsvervangend Führer was. Kirkpatrick keerde terug naar de kamer van de gevangene en Hess vervolgde z'n verhaal. Om 03.00 uur was Hess nog steeds aan het woord, schreef Kirkpatrick naderhand, die hem op dat moment onderbrak en hem naar het doel van z'n vlucht



Toen de hertog het ministerie van buitenlandse zaken belde kreeg hij eerst te horen dat hij een afspraak kon maken voor 'enige weken later'. Gelukkig voor hem was de privé-secretaris van de minister president aanwezig en doordat hij een persoonlijke vriend was van Churchill kreeg hij toestemming hem op te zoeken in z'n buitenhuis waar de Britse premier het weekend verbleef. De hertog bracht een drukke maandag door in het gehavende Londen dat nog nasmeulde van de zware luchtaanval van zaterdagavond. Het was pas tegen de avond dat hij met een van de regeringsexperts op het gebied van Duitse aangelegenheden kon terugkeren naar Schotland. Deze, Ivone Kirkpatrick, was in 1939 eerste secretaris van de Britse ambassade in Berlijn geweest.



Op onze tocht om de gangen van Hess na te gaan in Schotland en na de teleurstelling verwerkt te hebben dat Maryhill volledig was afgebroken, arriveerden we in Drymen in de hoop de slaapkamer op zolder te vinden waar hij in afzondering was gehouden. Helaas, het golfterrein

was er nog wel, maar het kasteel was een ruïne. We ontdekten dat het leger er tot 1947/48 had gezeten en dat drie of vier jaar later het dak was gesloopt om te voorkomen dat de Mointrose estate nog langer onroerendgoed-belasting zou moeten betalen.

vroeg. Hess zei dat de Duitse overwinning vaststond en dat hij over vrede wilde onderhandelen aangezien anders de Britten zouden blootstaan aan bombardementen en een blokkade door U-Boten. Een vredesverdrag zou Duitsland in staat stellen z'n overwicht op het continent te behouden en z'n voormalige koloniën terug te krijgen; Groot-Brittannië zou zijn Imperium behouden. 'Het Duitse leger en de Britse marine zouden de wereld beheersen'. De Führer zou echter niet met Churchill willen onderhandelen. Tegen die tijd was het bijna vier uur in de morgen geworden en de hongerige hertog en Kirkpatrick vertrokken om ergens een maaltijd te nuttigen.

Op 14 mei kregen de twee opdracht om Hess opnieuw te ondervragen. Deze zei toen dat hij de hele zaak zelf had uitgedacht en er slechts over had gesproken met professor Haushofer. Voordat hij het hospitaal verliet vroeg Kirkpatrick aan de dokter of Hess wel bij zijn volle verstand was. Het antwoord was dat hoewel wat vreemd hij niet geestelijk gestoord was en niet krankzinnig kon worden verklaard. De volgende dag zat Kirkpatrick weer bij Hess en vroeg hem of Hitler Rusland zou aanvallen. Hess antwoordde dat 'hervan geen sprake was'. Hij uitte nogal wat klachten, zei dat hij werd vergiftigd en dat de officier van de wacht vooraf z'n maaltijden moest proeven.

DE REACTIE IN EUROPA EN DE VERENIGDE STATEN

Het Duitse communiqué waarin werd meegedeeld dat 'partijgenoot Rudolf Hess' werd vermist, vermeldde ook dat Hess al enige jaren aan een ziekte

leed en dat 'het hem streng verboden was' te vliegen. Het bulletin zei voorts dat Hess was opgestegen van het vliegveld bij Augsburg en nog niet was teruggekeerd. Verwezen werd naar een brief die hij had achtergelaten die tekenen vertoonde van psychische stoornissen en hallucinaties. Het bulletin besloot met de opmerking dat Hess of uit het vliegtuig was gesprongen, of 'een ongeluk had gehad'.

De Verenigde Staten waren nog niet in oorlog en 'de vlucht van Hess hield de Amerikaanse verbeelding gevangen', aldus telegrafeerde president Roosevelt aan Churchill. Het hoofd van de FBI, J. Edgar Hoover, beweerde dat de vredesvoorstellen van Hess leiders van de Engelse conservatieve partij ertoe hadden gebracht een beroep te doen op Churchill om daaraan de 'volle aandacht te schenken'. Op 22 juni, de dag dat Duitsland de Sowjet-Unie binnenviel, bracht de Britse ambassadeur in Washington, Lord Halifax, een bezoek aan de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Cordell Hull, om hem te verzekeren dat deze berichten onjuist waren.

In Rusland werd de Hess-episode met grote achterdocht gevolgd. Na de Duitse invasie maakte de pers in Moskou nogal wat tumult over de zaak en minister van buitenlandse zaken Molotov vroeg publiekelijk om berechting van Hess als oorlogsmisdadiger door een internationaal hof. Stalin heeft waarschijnlijk tot z'n dood geloofd dat de Britse regering bereid was tot een 'deal' met Hitler, en in sommige kringen leefde de gedachte dat deze gekleurde Sowjet-visie rechtstreeks te maken had met de gevangenhouding van Hess tot aan z'n dood.

De reactie in Duitsland was onbeschrijfelijk volgens Ulrich von Hassel, een anti-Nazi die in 1944

werd geëxecuteerd en wiens dagboeken in 1948 verchenen bij Hamish Hamilton. Op 18 mei schreef hij: 'het gevolg zal zijn dat de oorlog langer zal duren. De achtergrond [van de vlucht] is nog niet duidelijk ... [maar] z'n daad en z'n technisch hoogstandje tonen aan dat Hess niet krankzinnig kan worden genoemd'.

De Duitsers werd verteld dat Hess 'in elkaar was gestort'; dat hij een 'misleide, geestelijk gestoorde en verwarde idealist' was geworden, 'achtervolgd door hallucinaties die een gevolg waren van verwondingen opgelopen in de Eerste Wereldoorlog'. Goebbels schreef: 'Hij is reddeloos verloren' en Hitler beval hem dood te schieten als hij terugkeerde naar Duitsland.

In het Verenigd Koninkrijk riep de BBC in de nacht van 12 mei om dat 'Rudolf Hess, de plaatsvervangend Führer en leider van de NSDAP, in Schotland was geland ...'. De verbazing hierover werd kort daarop gevolgd door verontwaardiging over de uitzonderlijke wijze waarop Hess werd behandeld. Churchill zei op 13 mei tegen Eden dat Hess in de buurt van Londen in isolatie moest worden gehouden en behandeld moest worden als een krijgsgevangene die onder het ministerie van oorlog viel, echter wel een die later wegens oorlogsmisdaden kon worden vervolgd. Voor de gezondheid van Hess diende te worden gezorgd, evenals voor z'n comfort, en hem moest 'voedsel, boeken en schrijfmateriaal worden verschaft. Voorts diende hij met waardigheid te worden behandeld...'

Op 16 mei om 18.00 uur werd Hess per militaire ziekenauto naar Glasgow gebracht om vandaar per trein naar Londen te vertrekken. Daar werd hij opgesloten in de Tower. Volgens eigen zeggen werd hij eerst ondergebracht in de officiersverblijven bij de White Tower, waarvandaan hij een ge-





Men kan zich de ongelovige reacties voorstellen toen bekend werd gemaakt dat de plaatsvervangend Führer in Engeland was geland. Er werd druk gespeculeerd maar de pers kreeg een algeheel verbod op het publiceren van foto's; tijdens de oorlog, en men kan wel zeggen tot op de dag van vandaag. De *Daily Sketch* slaagde erin deze foto's te maken



van wat men dacht dat het 'het grote buitenhuis [was] in de graafschappen rondom Londen waar Rudolf Hess naar toe was gebracht'. Toen zij werden voorgelegd aan het Press and Censorship Bureau op 18 mei mochten ze niet worden gepubliceerd, hoewel Hess op dat moment in de Tower werd gevangen gehouden.

chikt uitzicht had op de dagelijkse exercitie van het wachtpersoneel, die hij met belangstelling volgde.

MYTCHETT PLACE

Op 21 mei volgde overbrenging van de Tower naar Hampshire waar hij in verzekerde bewaring werd gehouden in Mytchett Place, een geheel beveiligd landhuis bij Aldershot dat uit 1779 stamde. Het was nu veranderd in een soort fort met loopgraven, mitrailleurstellingen en prikkeldraad. Detachementen van de Coldstream en Scots Guards, onder commando van luitenant-kolonel A. Malcolm Scott van de Scots Guards, hielden 24 uur lang de wacht.

Tijdens zijn verblijf daar kreeg Hess, die de 'Squire of Mytchett Green' werd genoemd, op 10 juni opnieuw bezoek van Ivone Kirkpatrick die bij die gelegenheid vergezeld was van Lord Simon, de Lord Chancellor (voorzitter van het Hoger Huis). Voor de lunch kwam Hess niet opdagen: hij bleef in bed en zei onwel te zijn. Later trok hij zijn Luftwaffe uniform aan en had hij toch een onderhoud met de twee Engelsen. Dit gesprek duurde meer dan twee uur en, volgens Douglas-Hamilton, zei Hess dat Hitler geen voorkennis had gehad van z'n vlucht, maar dat hij wist dat de vredesvoorwaarden van de Führer waren. De bezoekers vertrokken en zes dagen later, in de vroege ochtend van 16 juni, deed Hess z'n eerste zelfmoordpoging door zich over de leuning van de trap naar beneden te werpen, hetgeen hem echter slechts een gebroken been opleverde.

Op Mytchett Place werd Hess behandeld door een psychiater, majoor Henry V. Dicks, die later werd opgevolgd door kapitein M.K. Johnston. Dicks behandelde Hess na diens poging tot zelfmoord. Hierna werden hem zes krankzinnigenverplegers van het Royal Army Medical Corps (RAMC) toegevoegd die hem per twee man in ploegendiensten van acht uur in de gaten hielden.

Op 19 juni overhandigde kolonel Rees, adviserend geneesheer voor het leger ten aanzien van medisch psychische vraagstukken, een rapport over Hess aan de plaatsvervangend directeur voor psychologische oorlogsvoering. Hij schreef daarin dat Hess' conditie aanmerkelijk was verslechterd sinds hij hem voor het eerst bezocht, en Hess was er nu stellig van overtuigd dat hij werd vergiftigd. Hij geloofde ook dat men hem wilde vermoorden en dat men een complot had gesmeed om z'n gezondheid te ondermijnen. Hess verklaarde z'n zelfmoordpoging met de opmerking 'liever dood te zijn dan in dit land gek te worden'. Rees meende dat 'Hess' geestelijke conditie thans kon worden omschreven als een echte psychose. Er is geen ... behandeling die uitzicht biedt op herstel bij dit type geestelijke stoornis... Hoewel Hess erg gesloten is ... lijkt het duidelijk dat er eerder aanvallen zijn geweest van een dergelijke geestelijke gestoordheid ... Hess zou daarom voor ons wel eens een permanente psychische patiënt kunnen worden... De beslissing hem toe te staan van het nieuws kennis te nemen is zeer verstandig geweest. Dit zou hem wel eens tot meer medewerking kunnen brengen



Eveneens verboden te publiceren. De vroegere *Daily Mail* (waarvan de naam later in het verhaal opnieuw zal opduiken) slaagde erin deze foto te nemen. Volgens de krant was dit 'de ambulance waarin Hess werd vervoerd na zijn aankomst in Londen'.



Hoewel de wacht op Buchanan Castle was uitgebreid, bleef de beveiliging op deze afgelegen plek een probleem en hangende de gereedmaking van een geschikt gebouw in de nabijheid van Londen, bracht Hess een week door in het King's House in de Tower of London.



Het ontbreken van foto's van Hess na zijn gevangenneming schijnt te komen door Churchill's bevel absolute isolatie en geheimhouding te betrachten. De affaire Hess had de regeringen van beide landen in verlegenheid gebracht en het lijkt geen twijfel dat Hitler opgelucht moet zijn geweest dat Engeland de zaak zo onopvallend mogelijk behandelde. Men dacht er niet aan Hess serieus te nemen en na enkele ondervragingen werd hij op een zijspoor gezet. Vanuit de Tower werd hij overgeplaatst naar Mytchett Place (linksboven) vlakbij Aldershot, waar snel bar-



ricades van prikkeldraad en mitrailleurposten werden aangebracht. Negenendertig jaar na Hess' gevangenschap daar, maakte de BBC een documentaire *The Strange Case of Rudolf Hess*, veelal opgenomen op de originele locaties. Of Victor Beaumont's portret van de man zelf, op deze foto genomen voor Mytchett Place, nu in gebruik als kantoren door het Royal Army Medical Centre in Keogh Barracks, correct is, is een open vraag.



Met Hess werd nog een vraaggesprek gehouden. Op 9 september sprak Lord Beaverbrook een uur met hem, en tijdens dit onderhoud zei Hess dat Duitsland met Groot-Brittannië op elke voorwaarde vrede zou sluiten als het zich zou aansluiten bij de aanval op Rusland die bijna drie maanden tevoren was begonnen.



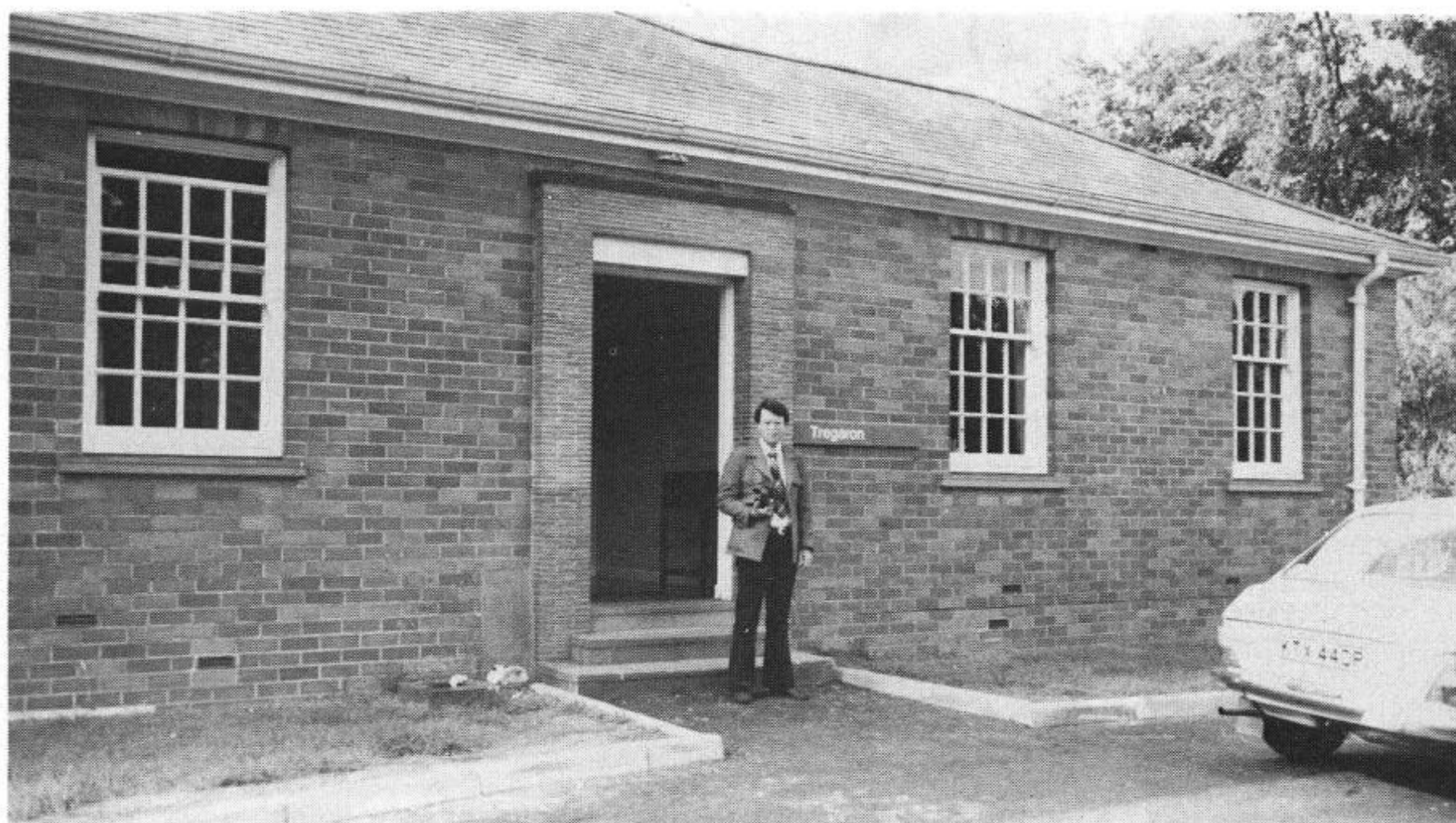
De gevangenis van Hess had als codenaam 'Camp Z'. Links: In 1941 werd een traliehek aangebracht in de opening die leidde naar de eerste verdieping van Hess' onderkomen (rechts). Hoewel het hek bewaakt werd door een lid van de militaire politie, glipte Hess op 16 juni 1941 er doorheen toen het werd geopend om dr Dick binnen te laten waarop Hess zich over de balustrade wierp in een poging zelfmoord te plegen.

MAINDIFF COURT

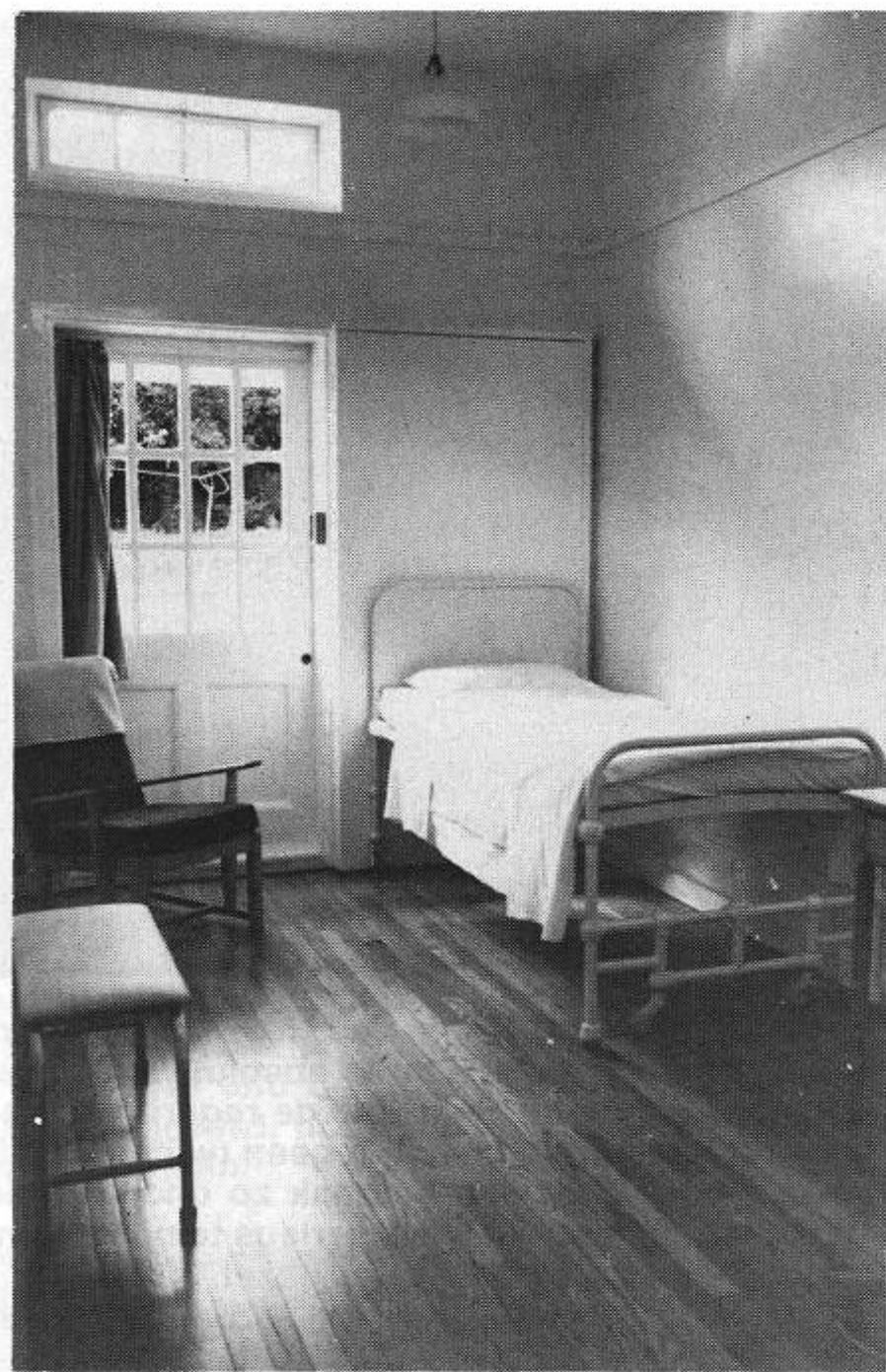
Na het bezoek van Beaverbrook bleef Hess nog gedurende negen maanden op Mytchett Place, waarna werd besloten hem over te brengen naar het zuiden van Wales. Op 25 juni 1942 volgde zijn overbrenging naar Maindiff Court Hospital in Abergavenny, een vooroorlogse observatie-inrichting ten behoeve van het Monmouthshire County Mental Hospital. Hier kreeg hij twee aangrenzende kamers ter beschikking. Hij werd nu bewaakt door officieren en manschappen van het Pioneer Corps en volgens Hutton voelde hij zich 'hierdoor in zijn waardigheid gekrenkt'. Bij zijn aankomst was de diagnose van Hess' medische toestand dat hij 'geestelijk bij de tijd was... maar z'n houding was achterdochtig'. Dr. J.R.

De BBC reconstrueerde de zelfmoord op de plaats waar het gebeurd was. Hess hield er een gebroken been aan over maar had verder geen verwondingen. Het schijnt dat hij zich toen alleen maar zorgen maakte over zijn broek - die moest met een schaar worden opengeknipt.





Hess bleef in Camp Z iets langer dan een jaar waarna hij werd overgebracht naar het Maindiff Court Hospital in Abergavenny in zuid Wales, dat in gebruik was genomen door de Emergency Medical Service voor de behandeling van militaire slachtoffers. Hoewel hier geen zenuwpatiënten werden verpleegd vond men dit toch een meer geschikte plaats om Hess, die was gaan lijden aan hallucinaties, onder te brengen. Bovendien was het een veilige locatie die onder militaire bewaking stond. Het wordt thans geleid door de Gwent Health Authority. Hess was ondergebracht in de Tregaron Ward.

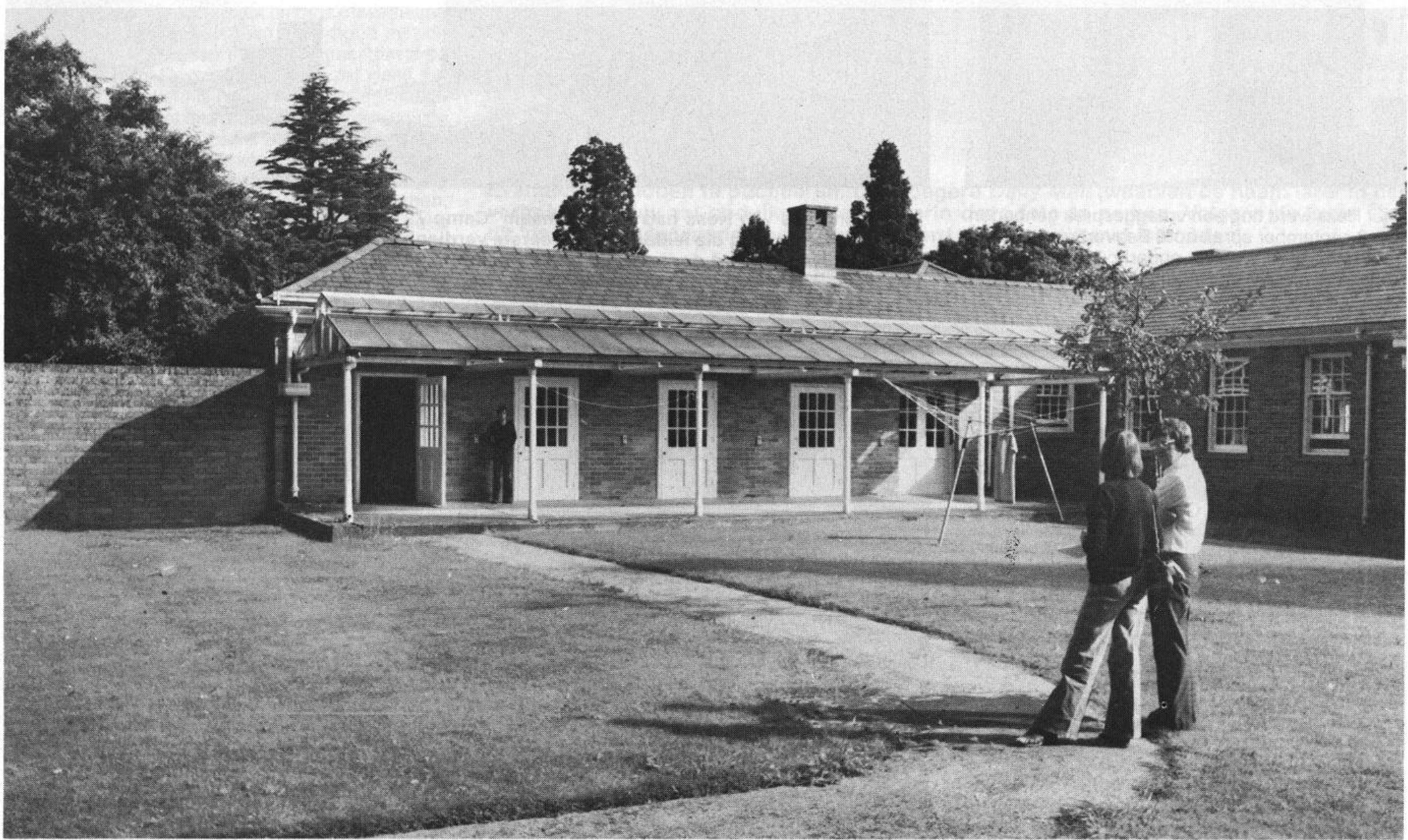


Rees noemt in zijn boek *The case of Rudolf Hess* zijn conditie in juli en augustus 1942 normaal. Hij las, hij werd meegenomen op korte landelijke autoritjes en z'n psychische toestand was niet vergelijkbaar met die op Mytchell Place. Echter, op 25 september ontving hij de mededeling dat hij bezoek kon verwachten van brigade-generaal Rees.

De volgende dag was z'n 'verwilde blik' teruggekeerd en hij vertoonde het 'complete psychotische beeld van iemand met een paranoïde reactie'. Hij herhaalde de beschuldigingen inzake vergiftiging, voorts stoorden hem de geluiden van de nabijgelegen spoorbaan en hij beweerde dat met z'n radio was geknoeid. Hallucinaire symptomen deden zich voor en hij werd prikkelbaar. Aanvallen van maagkramp namen in aantal toe en zij hadden

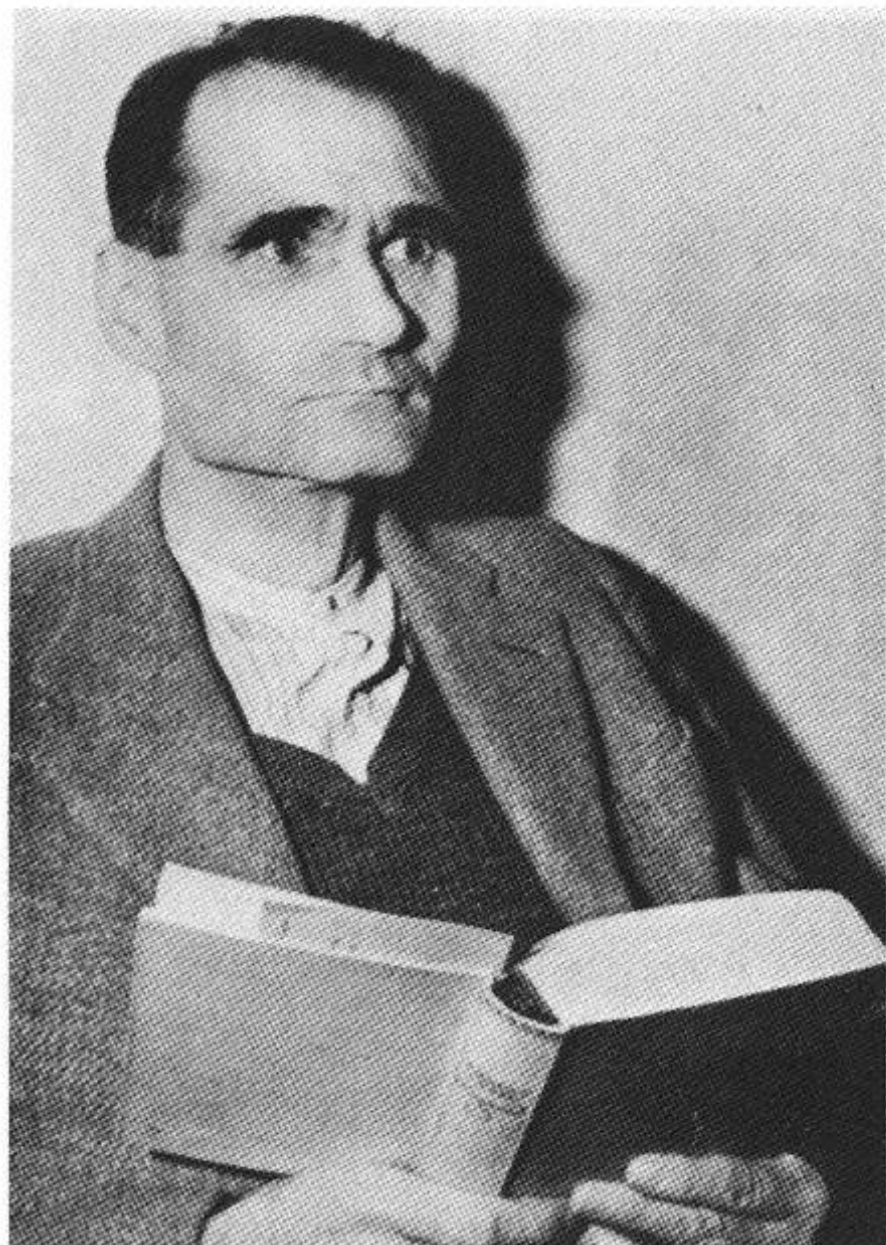
tot gevolg dat Hess, tot volledige uitputting toe, over de grond bleef rollen.

Hess deed in de middag van 4 februari 1945 een nieuwe poging tot zelfmoord toen hij zich in de linker onderste helft van z'n borst met een broodmes stak. De wond had niet veel te betekenen en er kon worden volstaan met twee hechtingen. Voordat hij tot z'n daad overging had hij zich gekleed in het uniform van de Luftwaffe, zoals hij dat de vorige keer had gedaan. Vier dagen later weigerde Hess zich te scheren, ook nam hij al sinds vier dagen geen voedsel tot zich en hij zei dat hij zou blijven honger tot de dood erop volgde. Op 12 februari had hij nog steeds niet gegeten, maar toen hem bleek dat hij zou worden gedwongen te eten, nam hij wat orange juice en vanaf dat moment at hij bevredigende hoeveelheden.



Hess werd op 25 juni 1942 per auto naar Maindiff Court vervoerd. Er waren twee kamers beschikbaar aan het einde van het gebouw, beide kamers hadden openslaande deuren naar de veranda en een ommuurde

tuin. Hier bracht Hess de volgende drie jaar van zijn leven door onder voortdurend medisch toezicht. Regelmatige bezoeken aan de gevangene door Zwitserse autoriteiten was toegestaan.



DE TERUGKEER NAAR DUITSLAND

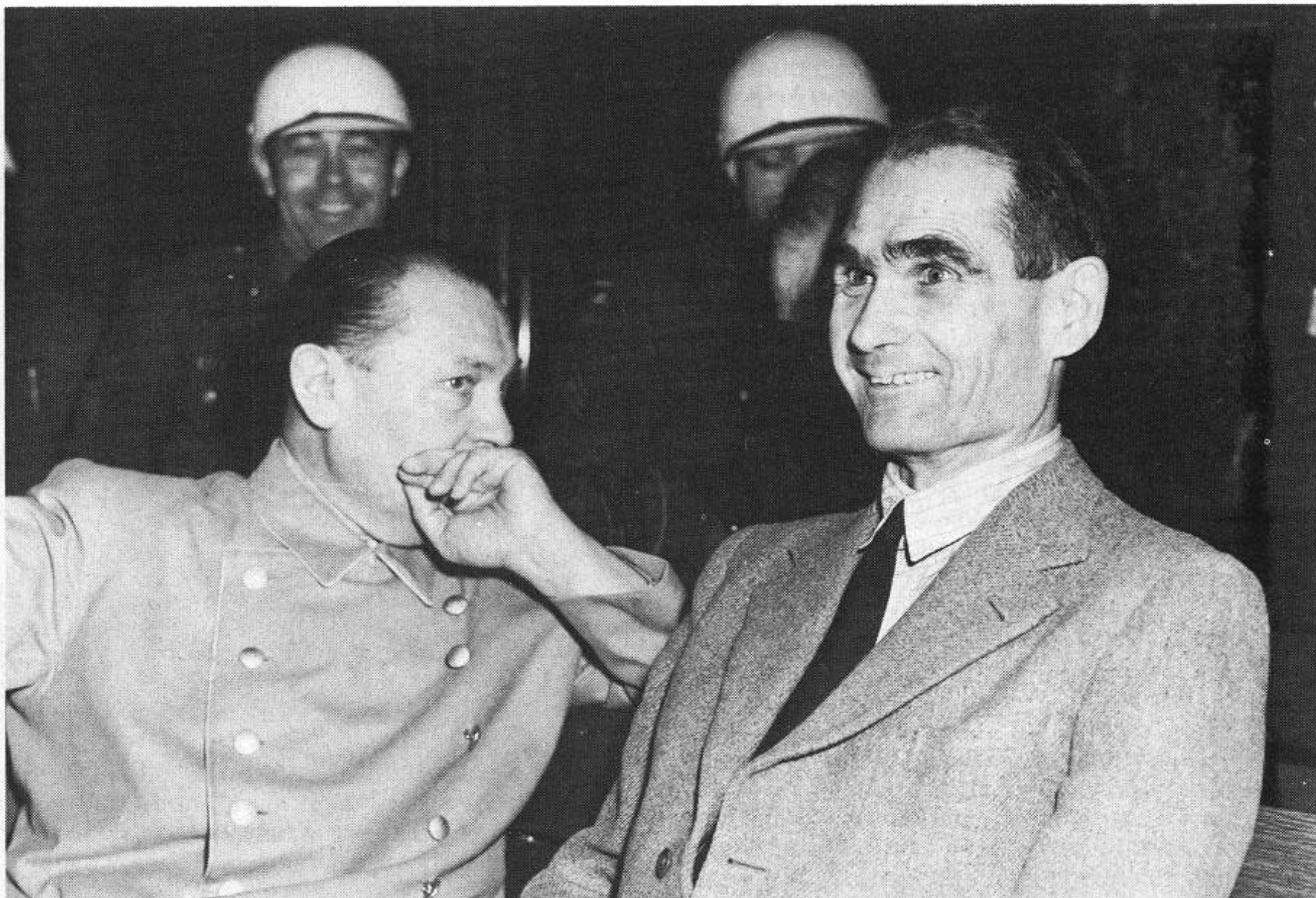
Op 4 oktober 1945 werd in Maindiff Court de opdracht ontvangen de gevangene twee dagen later over te brengen naar Neurenberg (Leasor en Hutton houden 10 oktober aan als de dag van de overbrenging). Hij werd vergezeld van majoor D. Ellis Jones, RAMC en, volgens andere auteurs, ook van een legerofficier, de eerste luitenant A.J.B. Lacombe, alsmede van een sergeant en een burgerambtenaar. Het gezelschap vertrok van Madley bij Hereford, landde in Brussel om te lunchen, hoewel volgens zeggen de vlucht sommigen misselijk had gemaakt, Hess inclusief. Na de lunch werd de tocht naar Neurenberg voortgezet, waar Hess werd overgedragen aan majoor Douglas McG. Kelly van de geneeskundige dienst van het Amerikaanse leger en psychiater van de gevangenis in Neurenberg.

NEURENBERG

Majoor Airey Neave, die later door de IRA zou worden vermoord, was krijgsgevangen in Duitsland toen Hess z'n geruchtmakende vlucht naar Schotland ondernam. Op 16 oktober 1945 stelde hij Hess officieel in kennis van de tenlastelegging van het Internationale Militaire Tribunaal. Over de eerste ontmoeting met Hess in diens cel schreef Neave later dat 'op z'n gezicht een jongensachtige grijns doorbrak' en terwijl hij zijn handen omhoog hield die even tevoren geboeid waren zei hij: 'Ik ben niet echt gek. Ik zal U geen kwaad doen'. Hij vroeg Neave of hij zichzelf mocht verdedigen en, na het bevestigende antwoord, zei hij: 'Dat wens ik dan ook te doen'. Hij merkte ook op, een afzonderlijk proces te willen, niet tegelijk met Göring. Dat gebeurde evenwel niet en Neave zorgde dat hij een Duitse advocaat kreeg.

Tien dagen nadat het proces was begonnen werd de vraag gesteld of Hess in staat was terecht te staan en zich te verdedigen. De juridische argumenten hiertegen waren gebaseerd op de medische bewijsstukken die werden aangevoerd door de verdediging. Eerst was dat dr Rohrscheidt, die echter bij een ongeluk z'n been brak en op 5 februari 1946 werd vervangen door dr Alfred Seidl, de raadsman van Hans Frick die overigens nog steeds de advocaat was van de familie Hess. Aan het eind van het betoog kreeg Hess het woord. Hij verbaasde echter het Hof toen hij zei dat zijn geheugen weer in orde was en dat de redenen waarom hij geheugenverlies had gesimuleerd van tactische aard waren geweest en dat alleen z'n vermogen zich te concentreren enigszins was achteruit gegaan. Hij zei dat z'n verdediging 'te goeder trouw' was geweest toen deze volhield dat Hess z'n geheugen had verloren.

Majoor Kelley die onmiddellijk met Hess sprak nadat deze z'n verklaring had uitgesproken en in z'n cel was teruggekeerd, zei dat Hess 'opgetogen



Hoewel we alle mogelijke archieven hebben doorzocht, waaronder die in de Verenigde Staten, o.h.a. gemakkelijker toegankelijk dan in Engeland, waren er geen foto's beschikbaar van Hess tijdens zijn gevangenschap. Zijn medisch dossier, waar misschien foto's zitten uit Maindiff Court ligt bij het Public Record Office en blijft 75 jaar dicht. Pas toen de schijnwerpers weer op hem gericht waren in Neurenberg (links) kon men zien hoe zijn uiterlijk voorkomen was afgetakeld. (IWM) Rechts: Ondanks alles waren er blijkbaar momenten dat zelfs de bewakers moesten lachen. (Associated Press).

was over de indruk die hij in de rechtszaal had weten te maken' en dat hij bijzonder trots was op z'n handelwijze. Kelley zei dat hij zich alles kon herinneren over z'n vlucht naar Schotland en dat hij beweerde dat de twee andere mensen die 'z'n geheim' deelden zijn twee adjudanten waren. Hij was trots op z'n vlucht en op z'n bekwaamheid als navigator. Hess gaf Kelley een beschrijving van de vlucht en van de parachutesprong. Hij herinnerde zich ook z'n gevangenschap in Engeland en z'n eerste zelfmoordpoging. Het gevolg van de ondervraging van Hess was dat het Hof oordeelde dat hij in staat was terecht te staan en geen verder medisch onderzoek meer nodig had. Hess had weinig belangstelling voor het proces en

was de eerste tijd in de rechtszaal aan het lezen; soms bekommerde hij er zich ook niet om z'n koptelefoon op te zetten. Toen iedere beklaagde werd verzocht zich schuldig of onschuldig te verklaren, antwoordde Hess met een woord: 'Nein'. De zaak tegen hem begon op 7 februari 1946, waarbij de luitenant-kolonel J.M.G. Griffith-Jones als Brits openbaar aanklager optrad. Hoewel hij slechts twee dagen had om zich voor te bereiden, voerde dr. Seidl op competente wijze de verdediging van Hess en op 25 juli hield hij zijn slot pleidooi. Het proces sleepte zich voort en eerst op 30 september volgde de uitspraak van het Tribunaal. De vonnissen werden voorgelezen door de rechters van de vier geallieerde grote mogendheden. De Russi-



Op 31 augustus 1946 hielden de 20 beklaagden hun laatste pleidooi voor het militaire tribunaal voordat het Hof de zitting verdaagde om zich te beraden over het vonnis (Associated Press).

sche rechter, generaal-majoor Nikitchenko verklaarde Hess schuldig ten aanzien van punt 1 (de samenzwering) en punt 2 (misdaden tegen de vrede), maar niet met betrekking tot de punten 3 (oorlogsmisdaden) en 4 (misdaden tegen de mensheid). De volgende middag werden de veroordelingen bekendgemaakt die voor elk individu afzonderlijk werden uitgesproken. Hess kreeg levenslange gevangenisstraf. Alle gevangenen tekenden hoger beroep aan, maar deze verzoeken werden afgewezen, evenals alle verzoeken om gratie.

In de 24 uur die verliepen tussen het voorlezen van het vonnis en het uitspreken van de veroordeling, protesteerden de Russen tegen die welke Hess betrof. Nikitchenko kwam tot een afwijkend oordeel waarbij hij Hess schuldig verklaarde aan punt 4 van de aanklacht en de doodstraf eiste. Dit werd verworpen en de laatste fase van het leven van Rudolf Hess zou een aanvang nemen.

SPANDAU

Zeven gevangenen zouden niet worden geëxecuteerd en de drie voornaamste geallieerde grootmachten kibbelden over de vraag waar zij zouden moeten worden opgesloten. De Russen wilden hen opsluiten in de Plötzenseegevangenis in Berlijn, de Amerikanen in Neurenberg, terwijl de Britten voor Spandau kozen. Laatsgenoemde gevangenis werd tenslotte gekozen en de gevangenen verlieten Neurenberg op 18 juli 1947, na 's nachts om vier uur te zijn opgestaan. Elk van hen werd met handboeien vastgebonden aan een Amerikaan van de Militaire Politie. Onder bewaking werden zij vervolgens in twee ambulances naar het vliegveld gebracht waar zij aan boord gingen van een Dakota die hen naar RAF Gatow zou brengen. Behalve Hess behoorden tot de gevangenen: voormalig Grossadmiral Karl Dönitz, Walter Funk, baron Konstantin von Neurath, voormalig Grossadmiral Erich Raeder, Baldur von Schirach en Albert Speer. In de loop der tijd zouden allen de gevangenis in levenden lijve verlaten, behalve een. Voordat de gevangenen van Neurenberg naar Spandau konden worden overgebracht speelde zich nog een incident af. Een Britse officier, majoor-vlieger Hugh Quinlan van de RAF, lid van de geallieerde Controlecommissie in Duitsland, zou de eerste geallieerde gouverneur van Spandau worden. Hij had de leiding bij de wijzigingen die moesten worden doorgevoerd om de gevangenis, die was gebouwd voor 600 man, geschikt te maken voor zeven personen. Hij moest voorts de gevangenisreglementen ontwerpen, waarbij hij vanaf het begin moeilijkheden had met de Russen die een harder regiem wensten voor de gevangenen. Hij weigerde echter zich te laten intimideren en verklaarde dat hij de gevangenen niet zou accepteren als de Russen zijn regelingen niet aanvaardden. Uiteindelijk volgde toch overeenstemming en Quinlan telegrafeerde: 'The Chickens have arrived'. vrij vertaald: 'Het stelletje is aangekomen'. Hij bleef gouverneur tot 1948 toen hij z'n post opgaf op eigen verzoek. Hugh Quinlan over-



Het vonnis werd uitgesproken op 30 september, een dag dat Hess klaagde over pijn in zijn maag. Göring doet alsof hij dit alles al eens eerder heeft gehoord, terwijl Hess z'n hoofd in zijn hand houdt voor hij de rechtszaal verlaat. Ribbentrop aan z'n linkerkant kijkt ook of het hem niet aangaat. (Associated Press).

leed in 1987. Tussen de dood van de eerste gouverneur en de laatste gevangene lagen minder dan vier maanden.

Rondom de gevangenis was ijzerdraad onder spanning aangebracht, terwijl er zich volgens Hutton ook een mijnenveld bevond binnen de hoge muren die het gebouw omsloten (Manvell en Fraenkel spreken van vijf en Hutton geeft bijna negen meter op). Voorts waren er wachttorens (Hutton noemt een aantal van negen, maar de auteur denkt dat er slechts zes waren). Mitrailleurs werden 24 uur per dag door soldaten bemand en zoeklichten beschenen 's nachts het complex.

Elk der vier Geallieerden leverde een directeur (of gouverneur), een wacht van een officier en 28 soldaten, twee artsen, vijf bewakers, twee koks, en verder portiers, keukenpersoneel, wasvrouwen en een stoker. Het militaire personeel werd iedere maand gewisseld. De Fransen waren aan de beurt in januari, mei en september, de Britten in februari, juni en oktober, de Russen in maart, juli en november en de Amerikanen in april, augustus en december. De jaarlijkse kosten voor het instandhouden van de gevangenis werden betaald door de Westduitse regering in Bonn en door de regering van West-Berlijn. Toen Hess overleed schatte de Londense *Daily Mail* de kosten op 300.000 pond per jaar, terwijl *The Guardian* op een bedrag kwam van 700.000 pond.

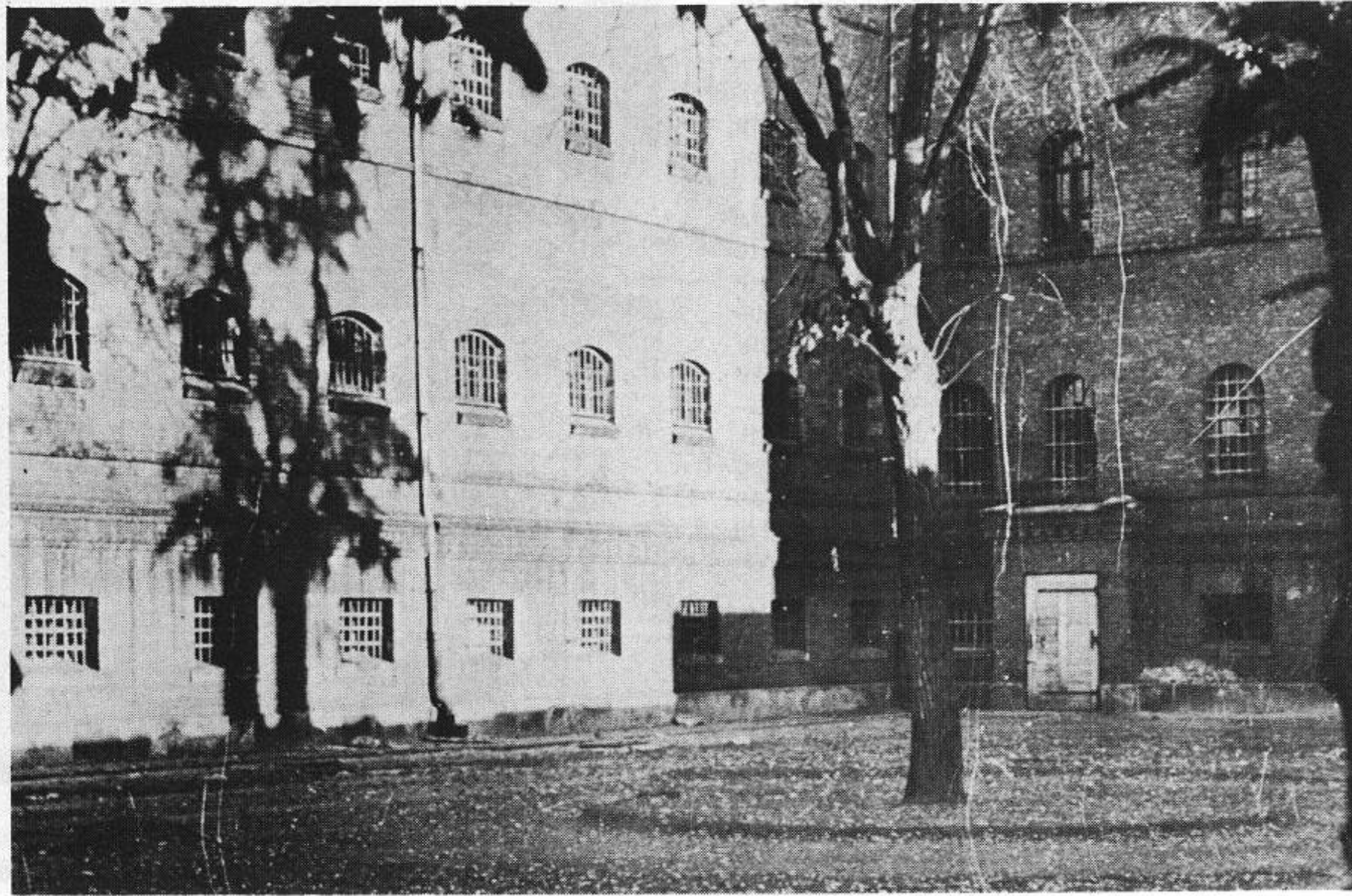
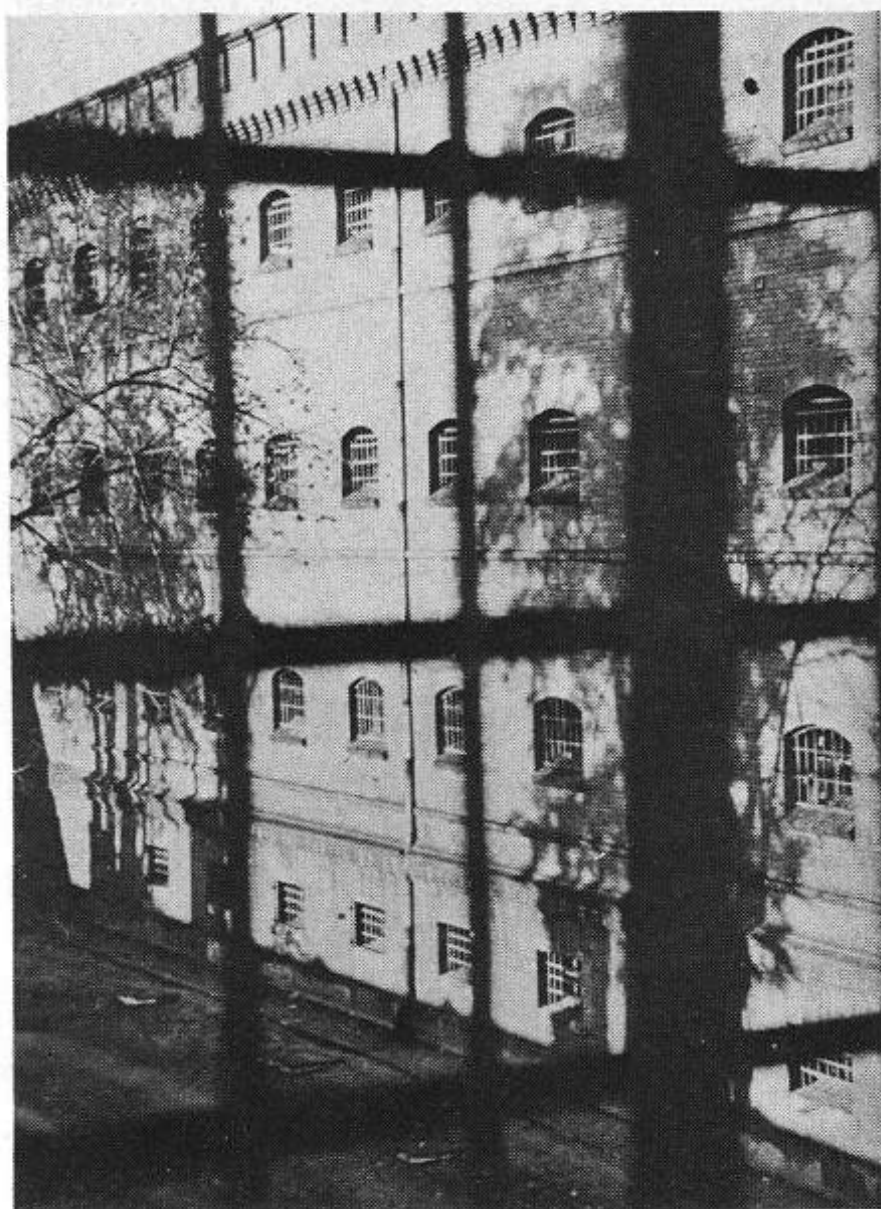
Behalve deze twee foto's die werden vrijgegeven op 30 oktober 1946 om te laten zien waar de 'Nazi-leiders die tot gevangenschap werden veroordeeld hun straf zullen uitzitten' zijn er geen andere foto's van de Spandau gevangenis in de Wilhelmstrasse. (Associated Press).

HET GEVANGENISLEVEN

De zeven gevangenen en hun bewakers werden van het vliegveld Gatow in geblindeerde autobussen (Manvell en Fraenkel spreken van geblindeerde personenwagens) naar Spandau gereden. Als tijd noemt Hutton 11.00 uur. Wolf Rüdiger Hess dacht dat het laat in de middag was. Iedere gevangene kreeg een nummer: von Schirach 1, Dönitz 2, von Neurath 3, Raeder 4, Speer 5, Funk 6 en Hess 7. Zo waren zij gedurende hun gehele verblijf in de gevangenis bekend - Hess voor de rest van zijn leven.

Diens cel mat 2.10 X 2.70 X 3.90 meter en deze was afgesloten door een vergrendelde ijzeren deur met een luikje.

Tegenover de deur bevond zich ongeveer halverwege de muur een raam van 0,9 vierkante meter dat voor Hess te hoog was om er doorheen te kijken. In de linkerhoek van de cel was een open WC met een zwarte plastic bril. Aan deze kant stond ook een slecht verend ijzeren ledikant met een paardeharen matras, een peluw, twee kleine kussens en wollen dekens. Om ruimte te winnen stond het ledikant onder het raam. Aan de muur aan de andere kant van de cel bevond zich een klein open kastje met een plank, dat niet groter was dan 60 centimeter hoog en eenzelfde breedte. Hess gebruikte dit voor z'n ondergoed, handdoeken en toiletgeroi. De onderste helft van de cel was in een le-





lijke kleur geverfd, terwijl het gedeelte daarboven en de zolder wit waren gekalkt. De gevangenen kregen later toestemming versiering in hun cellen aan te brengen. Het vale ongezellige vertrek had tenslotte nog een stenen vloer.

De dag begon om 06.00 uur. Het ontbijt was dan van 06.45 tot 07.30 uur, de lunch van 12.00 tot 12.30 uur en het avondeten begon om 17.00 uur. Het signaal 'lichten uit' werd om 22.00 uur gegeven. Drie dagen per week, van 13.00 tot 14.00 uur werden de gevangenen geschoren en, indien nodig geknipt. Hun doen en laten was strikt aan regels gebonden, speciaal wanneer de Russen de wacht leverden. Onder de Amerikanen en de Britten werd de teugel wat gevierd. Elk der gevangenen werd toegestaan een eigen tuintje te onderhouden waar alleen groenten mochten worden verbouwd, bloemen planten was echter niet toegestaan. Boeken en kranten werden wel toegelaten, maar het verzenden van brieven was beperkt tot een per week; een maal per maand mocht bezoek worden ontvangen. Het duurde tot 1969 voordat Hess zijn vrouw toestond hem te bezoeken. Voordien was zijn enige bezoeker dr Seidl geweest die hem in Spandau voor het eerst op 19 november 1964 bezocht.

Op 6 november 1954 vond de eerste vrijlating plaats van een der zeven gevangenen in Spandau. Het was von Neurath die tot 15 jaar was veroordeeld; tien maanden later, op 26 september 1955 volgde Raeder die levenslang had gekregen. Nog een jaar zou verstrijken voordat het de beurt was aan Dönitz die de gevangenis op 1 oktober 1956 verliet. De eerste twee vrijgelatenen waren de zeventig al gepasseerd toen zij de gevangenis in gingen en zij verkeerden in slechte gezondheid. Dönitz zat echter z'n tien volle jaren uit. Funk echter, die ook levenslang was veroordeeld en slechts drie jaar ouder was dan Hess werd, eveneens om gezondheidsredenen op 16 mei 1957 vrijgelaten. Von Schirach die halfblind was en Speer zaten hun volledige straf van twintig jaar uit. Beiden werden vrijgelaten op 1 oktober 1966. Slechts gevangene nr. 7 was nu nog over.

Dr Seidl had sinds 15 november 1949 bij verschillende instanties pogingen ondernomen Hess vrij te krijgen, en bij het verstrijken der jaren werden deze nog door vele andere gevolgd. Steeds waren de instanties die hierover hadden te beslissen doof gebleven voor zijn verzoeken. Veelal werd gezegd dat indien de Britten of Amerikanen, of zelfs de Fransen slechts bij de zaak betrokken waren geweest, de Geallieerden Hess, die steeds labiel werd, om humanitaire redenen wel hadden losgelaten.

Het ritueel van de maandelijkse aflossing van de wacht. Deze foto is genomen in april 1953 toen de Russen de wacht overdroegen aan de Amerikanen. De daaropvolgende maand was het de beurt van de Fransen, daarna van de Britten en deze roulatie werd jaar in jaar uit volgehouden, precies veertig jaar lang. (Landesbildstelle, Berlin).

In november 1969 leed Hess aan een zweer aan de twaalfvingerige darm waarvoor hij werd overgebracht naar het Britse militaire hospitaal dat op een afstand van ongeveer 200 meter van de gevangenis lag. Hier zag hij voor het eerst zijn vrouw en zoon sinds hij in mei 1941 naar Schotland was gevlogen. Daarna zouden nog een groot aantal opnames en visites aan het hospitaal volgen, vooral toen hij ouder werd en er aldaar een aparte kamer voor hem gereserveerd bleef. Precies twee weken voordat hij stierf meldde *The Daily Telegraph* dat deze kamer een 'fort-in-het-klein' was, met opbouwde stalen luiken die met een druk op de knop muren en ramen konden afsluiten, iets waarvan Hess totaal onkundig was. Verklaard werd dat

dit voorzorgsmaatregelen waren die een poging tot ontvluchting dan wel een aanslag op zijn leven moesten voorkomen.

De pogingen hem vrij te krijgen werden voortgezet met petitie, demonstraties en beroepsprocedures. In Groot-Brittannië werd een door alle partijen gesteunde campagne op touw gezet onder de leuze: 'Freedom for Rudolf Hess'; brieven werden geschreven aan parlementsleden en aan de pers - alle zonder resultaat. De weduwe van Airey Neave, barones Airey of Abingdon, hield in juni 1980 een pleidooi voor Hess, en vertelde het Hoger Huis dat haar echtgenoot meer dan tien jaar pogingen had ondernomen hem vrij te krijgen uit Spandau.



Hetzelfde uitzicht in 1985, naar ons opgestuurd door een van onze lezers in Berlijn die ons in een brief er aan herinnerde dat 'het verboden was foto's te nemen van de gevangenis'.



Vanaf 1 oktober 1966 toen de laatste twee gevangenen die veroordeeld waren tot 20 jaar, werden vrijgelaten bleef Hess alleen over. Hoe dikwijls zal hij dit welbekende pad door de gevangenistuin hebben gelopen? Associated Press publiceerde deze foto in april 1969, zijn 75e geboortedag. De foto is nog vele malen gebruikt maar dan als bewijs van een overduidelijke schending van het verbod tot fotograferen in de periode dat kolonel Eugene Bird gouverneur was. (Bird werd later ontslagen wegens misbruik van zijn positie daar hij een boek over Hess wilde schrijven). Twee maanden later benaderden de drie Westelijke mogendheden de Sowjet-Unie met het verzoek Hess vrij te laten, maar de Russen bleven bij hun eerder ingenomen standpunt, evenals de Geallieerden dat inhield Hess niet eenzijdig op vrije voeten te stellen. In november verliet hij voor het eerst de gevangenis toen hij werd opgenomen in het Britse Militaire Hospitaal, 200 meter verderop. Met kerstmis was hij er nog steeds. Zijn zoon en zijn vrouw kregen toestemming hem te bezoeken – hun eerste ontmoeting sinds mei 1941. Drie maanden later keerde Hess terug in Spandau.

Het antwoord was hetzelfde: '...er is geen teken dat de Russen bereid zijn tot een verzachting van hun standpunt'. Of de Russen het zich bewust waren of niet, naarmate zij voortgingen hun 'njet' te herhalen, nam het aantal dergenen toe die om Hess' vrijlating vroegen. Mensen van verschillende politieke overtuiging sloten zich aan om wat zij als een daad van humaniteit zagen.

DE VERKEERDE MAN?

In 1977 ontstond nieuwe deining toen het boek *The Murder of Rudolf Hess* van dr Hugh Thomas verscheen. Daarin wordt beweerd dat de man in Spandau Hess helemaal niet was, maar een soort dubbelganger. Dit veroorzaakte nogal wat opwinden en maakte veel pennen los met betrekking tot de al of niet waarschijnlijkheid van Thomas' bewering. Vragen werden gesteld in het Lager Huis en oproepen werden gedaan een onderzoek in te stellen, welke de steun kregen van Frau Hess en haar zoon. Ilse noemde de bewering van Thomas 'belachelijk'. Albert Speer, die zei 'vele honderden uren met Hess te hebben doorgebracht', sprak van 'absolute nonsens'. De Britse regering 'bestudeerde' het boek, maar besloot geen verdere actie te ondernemen.

HET OVERLIJDEN

In een vraaggesprek met de *Sunday Telegraph* vertelde Ilse Hess aan de interviewer dat haar man zeer veel belangstelling had opgevat voor de ruimtevaart en voor kernenergie. Zij zei dat hij in zijn cel een televisietoestel had, maar dat hij alleen bepaalde programma's mocht bekijken. Evenzo werden zijn kranten aan censuur onderworpen; iedere toespeeling op hemzelf, op de Nazi's of op de oorlog werd eruit geknipt alvorens hij ze ontving. Ilse bezocht hem in die tijd nog, hoewel zij voor zijn dood haar bezoeken moest opgeven wegens haar eigen zwakke gezondheid. Wolf Rüdiger zette daarop de

bezoeken voort. Het doet wreed aan dat zij hem niet mocht kussen, noch zijn hand vasthouden. In juli 1986 werd Hess voor een korte tijd weer opgenomen in het Britse militaire hospitaal met klachten dat hij zich niet goed voelde. Elke keer als hij in het hospitaal lag betrokken Britse troepen de wacht. Op dinsdag 21 april 1987 meldde de West-Duitse krant *Bild* dat Hess de komende zaterdag, een dag voor z'n 93e verjaardag, het hospitaal zou kunnen verlaten. Dit bleek onjuist en Hess' naam verdween weer uit de kranten tot maandag 17 augustus 1987. Omstreeks 16.30 uur riep de BBC plotseling over de radio om, al snel gevolgd door een extra TV-bulletin, dat volgens onbevestigde berichten Rudolf Hess zou zijn overleden.

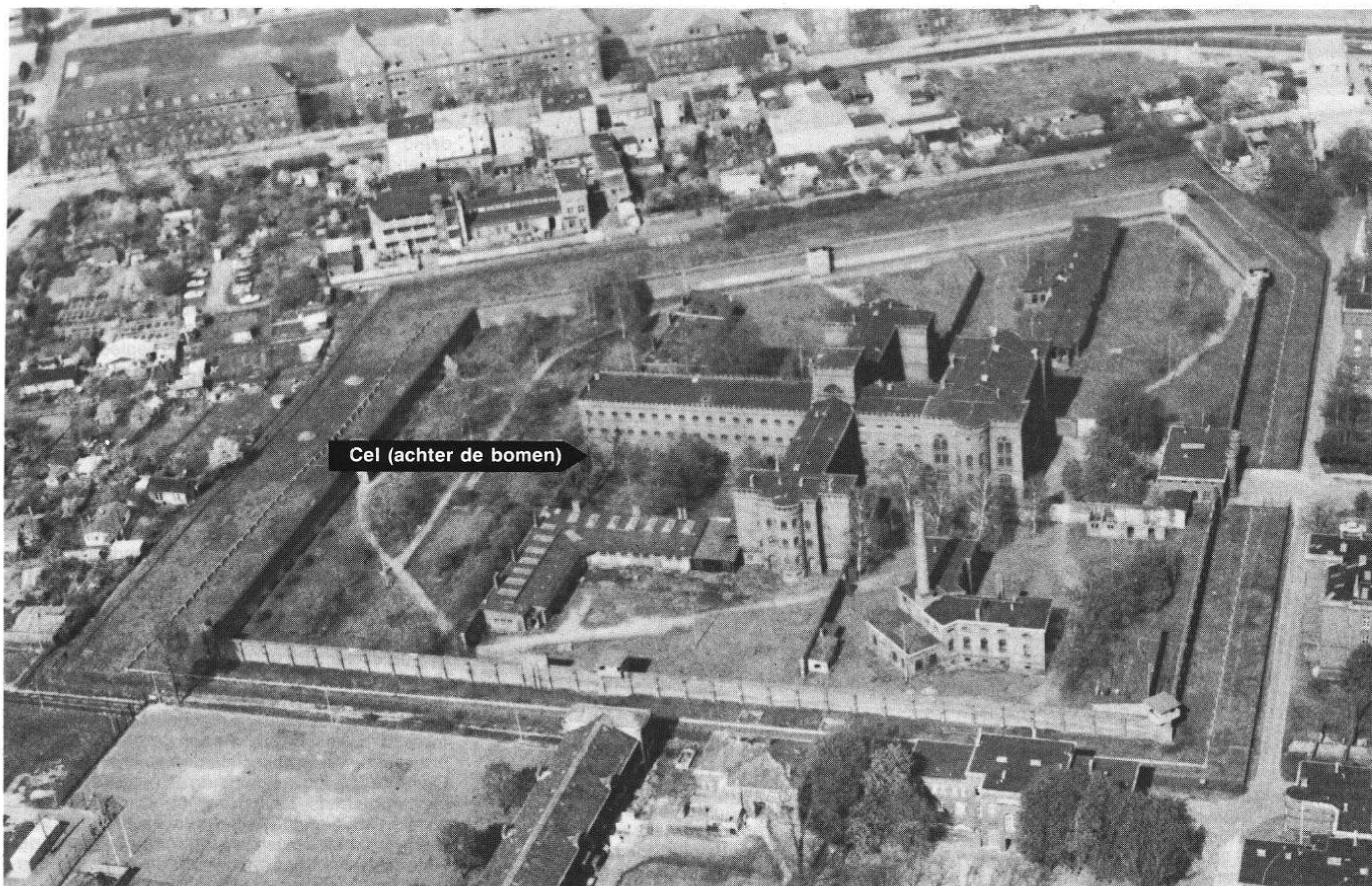
HOE STIERF HIJ?

Toen was bevestigd dat Hess dood was, bleek dit niet te zijn gegaan op een manier alsof hij zacht en kalm de laatste adem had uitgeblazen. Men zou bijvoorbeeld ook gedacht kunnen hebben aan een oude zieke man die plotseling een hartaanval had gekregen, of aan een ongeluk waardoor een van z'n op die leeftijd broze botten was gebroken, gevolgd door een daarna snel opgekomen longontsteking. Bij Hess was dat allemaal echter niet het geval. Zoals dat bij z'n leven was geweest, zo was dat ook bij zijn dood: verwarring, leugens, snel uitgegeven verklaringen die weer moesten worden ingeslikt – ingrediënten die alle deel uitmaakten van de officiële aankondiging van de dood van gevangene nr.7 in Spandau.

De eerste berichten over z'n dood zeiden dat Hess in ijtempo naar het militaire hospitaal was gebracht en aldaar was overleden. Geen doodsoorzaak werd daarbij gemeld. Enige tijd later wijzigde het verhaal zich: Hess was gestorven in een tuinschuur op het terrein van de gevangenis. De volgende dag meldden de kranten dat, om de *Daily Mail* te citeren, hij was gestorven 'in de gevangenis cel die hem 40 jaar tot verblijf had gediend'. De *Daily Express* schreef dat de doodsoorzaak niet was opgegeven, maar dat Hess in een ziekenhuis was overleden. *The Independent* stemde hiermee overeen en meldde dat 'de bijzonderheden omtrent z'n laatste uren niet duidelijk zijn'. Hij was om plus minus 16.00 uur ijlings naar het hospitaal gebracht, en dit was zo plotseling gegaan dat er geen tijd was geweest het gebruikelijke politie-escorte te formeren.



In de daarop volgende jaren werd Hess verscheidene malen opgenomen in hetzelfde ziekenhuis. Op 17 augustus 1987 werd hij voor de allerlaatste keer naar het ziekenhuis gebracht.



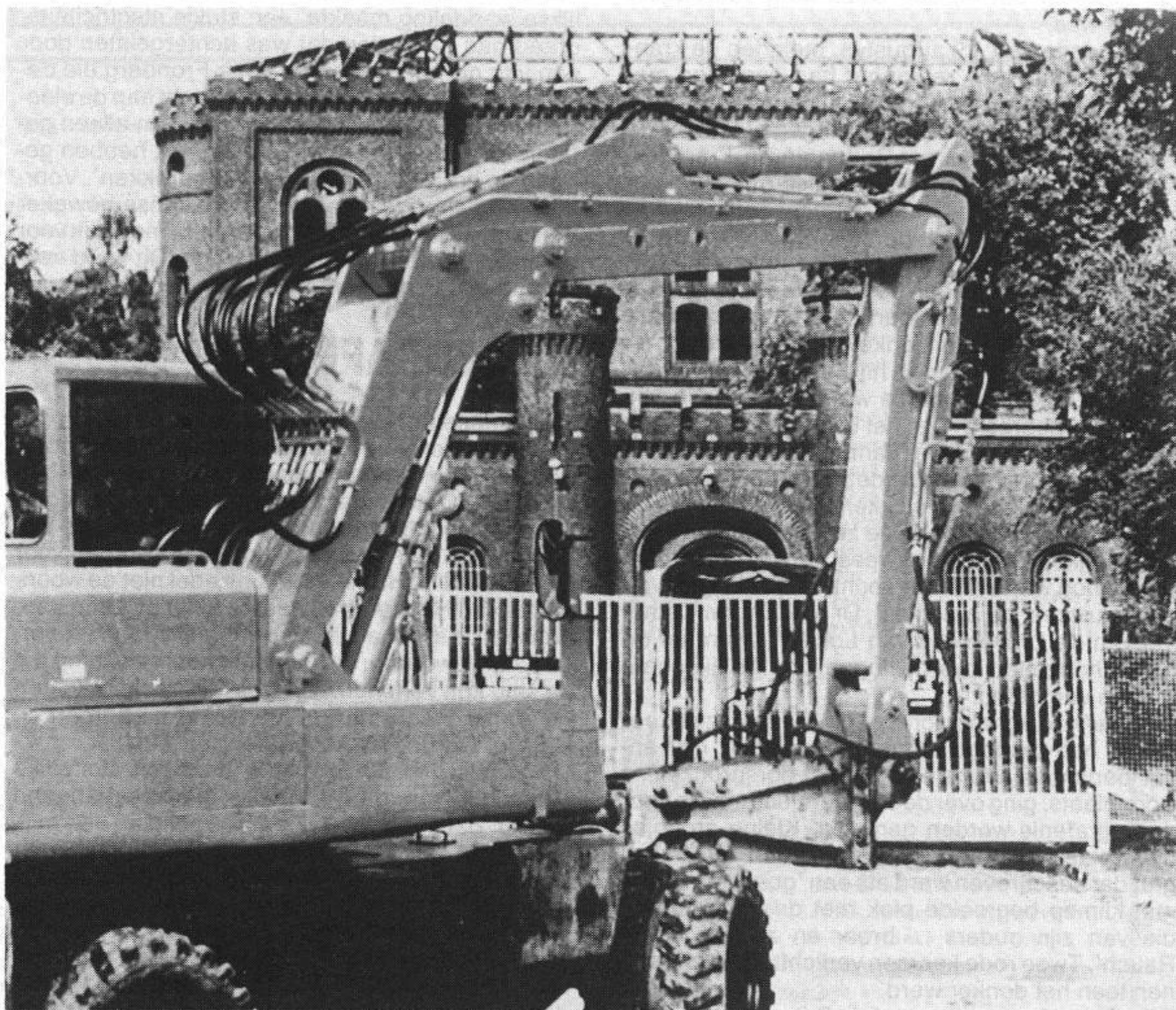
Cel (achter de bomen)

The Times meldde de dood van Hess zoals de meeste, zo niet alle Londense landelijke dagbladen. Deze krant noemde hem 'de duurste, meest mysterieuze en meest eenzame gevangene in de wereld'. Het laatste gedeelte van deze zin werd overgenomen door vele concurrerende kranten. *The Times* schreef ook nog dat 'lang voor hij overleed, hij reeds een schim [was] geworden, een hoogbejaarde maar sinistere schaduw van een verdwenen wereld'. De krant schreef ook nog dat hij 'bewaakt en verzorgd werd door meer dan 600 mensen - militairen, opzichters, beambten, koks en artsen' afkomstig van de vier naties die voor hem verantwoordelijk waren en dat hij de Westduitse belastingbetaler meer dan 2,6 miljoen DM per jaar had gekost.

The Daily Telegraph meldde dat het nieuws van Hess' dood 'werd meegedeeld door dr Alfred Seidl', en dat na een autopsie 'het stoffelijk overschot aan de familie zou worden overgedragen voor de begrafenis, waarschijnlijk binnen 24 uur'. Aangenomen werd dat hij rustig zou worden bijgezet 'in het familiegraf bij het huis van Hess in de kleine Beierse stad Wunsiedel'. De krant citeerde 'ex-majoor Walter Kruger, een van de organisatoren van de SS veteranen vereniging die gezegd zou hebben dat indien de begrafenis een privé karakter zou hebben, dat zij 'dan weg zouden blijven', maar indien het een openbare begrafenis zou zijn, kondigde hij aan dat duizenden veteranen aanwezig zouden zijn. Kruger voegde daaraan toe: 'Hij zal worden begraven als een martelaar'. *The Daily Telegraph* herinnerde eraan dat er in oktober 1986 een bomaanslag was gepleegd op de Spandau-gevangenis door het Freiheitskommando Rudolf Hess. De *Financial Times* commentarieerde het feit dat de Sowjet-Unie zich had laten vermurwen het stoffelijk overschot aan de familie over te geven, daar de Russen in het verleden 'een geheime verstrooiing van Hess' stoffelijke resten hadden gewild'.

Sommige kranten gaven een overzicht van de reacties in Rusland op het nieuws. *The Daily Telegraph* meldde dat het persbureau Tass een kort bericht uitgaf dat werd opgenomen in het belangrijkste TV-journaal. Het luidde: 'Rudolf Hess, een van de belangrijkste Nazi-misdadigers, is vandaag overleden op de leeftijd van 93 jaar'. Door het Tribunaal te Neurenberg werd hij veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf die hij uitzat in de Westduitse gevangenis te Spandau.' Het officiële

Waar overleed hij? Wij legden deze vraag voor aan de Britse Militaire Missie in Berlijn die antwoordde dat zij 'niet bevoegd was te vertellen waar het tuinhuisje lag daar de Vier Grote Mogendheden overeengekomen waren zulke informatie niet openbaar te maken'. De cel van Hess staat op deze foto aangegeven volgens inlichtingen die wij kregen van Albert Speer voordat hij in 1981 overleed. (Associated Press)



'Van het voorlichtingscentrum van de Britse Militaire Missie in Berlijn, Embargo tot 17 augustus 1987. Beëindiging van het Geallieerde bestuur over de Spandau gevangenis. Met de dood van Rudolf Hess, een van de voornaamste Nazi-misdadigers die in 1946 door het Internationale Militaire Tribunaal in Neurenberg tot levenslange gevangenisstraf was veroordeeld, is de reden voor het in stand houden van de Spandau-gevangenis komen te vervallen. Volgens een besluit genomen door vertegenwoordigers van Groot-Brittannië, Frankrijk, Amerika en de Sowjet-Unie, zal het bestuur over de gevangenis voorgoed worden opgeheven. De gevangenis zal worden afgebroken.' (Foto Associated Press).



Daar de Vier Grote Mogendheden in hun eerste communiqué verklaarden dat het stoffelijk overschot zou worden overgedragen aan de familie, werd verondersteld dat Hess zou worden begraven in het familiegraf in Wunsiedel, noord-oostelijk van Bayreuth, een paar kilometer verwijderd van het punt waar de grenzen van Oost en West Duitsland en Tsjechoslowakije samenkwamen. De dichtstbijzijnde militaire luchtmachtbasis – Grafenwüher – lag 35 kilometer verderop en het was daar dat op 20 augustus, even voor het middaguur, een RAF Hercules landde met aan boord het stoffelijk overschot. Ondertussen waren al Hess' persoonlijke bezittingen, waaronder zijn vliegersuniform (eigenlijk dat van Helmut Kaden) in Spandau vernietigd.

Oostduitse persbureau besteedde slechts vijf regels aan Hess' dood.

Alle belangrijke Britse kranten bevatten necrologieën, en Hess zou ongetwijfeld zeer ingenomen zijn geweest dat hij een week lang voorpagina nieuws was.

De volgende dag, 19 augustus, meldden de kranten dat Hess zelfmoord had gepleegd met een stuk electrisch snoer. Bijna 24 uur na de dood van Hess werd een verklaring uitgegeven door de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Frankrijk, waaraan Rusland niet had willen meewerken. Hierin stond dat Hess had getracht zelfmoord te plegen. Hij was aan het wandelen op het erf van de gevangenis, en ging toen 'in de tuin in een klein schuurtje zitten' met een bewaker (de Amerikanen hadden die maand de beurt de wacht te leveren). Zijn begeleider liet hem enkele minuten alleen, en toen hij terugkwam 'vond hij Hess met een snoer rond zijn nek.' Reanimatie werd toegepast en hij 'werd overgebracht naar het Britse militaire hospitaal' waar 'de doodsverklaring volgde om 16.10 uur, nadat nog verschillende pogingen waren gedaan hem tot leven te wekken. De verklaring eindigde met de vraag of 'deze zelfmoordpoging wel de feitelijke oorzaak is geweest van zijn dood'. Dit zou alsnog worden onderzocht, 'met inbegrip van een nauwkeurige autopsie'. Dr J. Malcolm Cameron van de Universiteit van Londen kwam uit de Britse hoofdstad overgevlogen om de lijkschouwing te verrichten.

The Daily Telegraph schreef dat Hess al zes keer eerder had gepoogd zelfmoord te plegen. Een ander bericht uit Wunsiedel, Hess' oorspronkelijke woonplaats, ging over de voorbereidingen die voor de begrafenis werden gemaakt. Kleine groepjes uit de plaatselijke bevolking bezochten het familiegraf dat beschreven werd als een 'goed verzorgde met klimop begroeide plek met drie grafstenen, die van zijn ouders ... broer en zwager Erwin Rauch'. Twee rode kaarsen verlichtten de grafstenen toen het donker werd.

Diezelfde 19e augustus gaf de Britse Militaire Missie in Berlijn nog een verklaring uit waarin werd gezegd dat '...wij nu in staat zijn mee te delen dat in de zakken van Hess een notitie werd gevonden'. Die notitie, in gotische letters geschreven, waarvan de inhoud niet werd bekendgemaakt en waarover Wolf Rüdiger Hess geen mededeling wenste te doen, was klaarblijkelijk bedoeld dr Seidl's bewering te ontzenuwen dat het voor een 93-jarige

oude man 'onvoorstelbaar' was zelfmoord te plegen. Dr Seidl dreigde met een proces tegen de Vier Mogendheden die hij beschuldigde van onachtzaamheid.

Aangenomen werd dat Hess, terwijl hij zijn dagelijkse wandeling maakte, een stukje electriciteitsdraad had gevonden dat was achtergelaten door een van de werklui van de firma Froberg die dezelfde ochtend reparaties had verricht aan de electrische installatie. Voor enkele minuten alleen gelaten 'kon Hess het snoer om z'n nek hebben gedaan en het daarna hebben vastgetrokken'. Voordien was al bericht dat de Amerikaanse bewaker die hem niet alleen had mogen laten, mogelijk voor de krijgsraad zou worden gedaagd. Dit werd echter ontkend in de kranten van donderdag.

DE BEGRAFENIS

Burgemeester Karl Walter van Wunsiedel 'in het Fichtel gebergte in Opper Franken in het noordoosten van Beieren', maakte zich geen zorgen over de 'kortstondige belangstelling' die de begrafenis met zich zou brengen, maar hij vreesde wel dat het graf een bedevaartplaats zou worden voor de neo-Nazi's. Hij zei dat Wunsiedel niet de woonplaats van Hess was geweest en dat hij geen banden met de stad had, hoewel hij in 1933 wel ereburger was geworden, de hoogste onderscheiding die de stad kon verlenen. Hess en zijn gezin brachten de zomer's door in hun 'verblijf in de bergen' in Reicholdgrun, 16km noordelijker.

Op donderdag 20 augustus werd het stoffelijke overschot van de voormalig plaatsvervangend Führer, dat onder bewaking had gestaan van militairen van het Gloucestershire Regiment, onder zware escorte door de straten van West Berlijn naar RAF Gatow gebracht, waar Hess 40 jaar geleden was aangekomen om z'n straf uit te zitten. Met een Hercules van de RAF werd Hess vervoerd naar het Amerikaanse vliegveld Grafenwüher. Aldaar was aanwezig Wolf Rüdiger, en volgens de verklaring van de Britse Militaire Missie 'was de overdracht om 12.00 uur voltooid'. In Berlijn hadden geen demonstraties plaatsgevonden, maar in Grafenwüher arresteerde de politie een jongeman die uitriep dat Hess de Nobelprijs voor de vrede diende te krijgen.

Op vrijdag 21 augustus volgde een dramatische wending toen de kranten berichtten dat Wolf Rüdiger

en dr Seidl hadden meegedeeld een tweede autopsie te laten verrichten. Dit gebeurde in de Universiteit van München door dr Wolfgang Spann, 'een vooraanstaand forensisch specialist'. Hoewel de resultaten van de autopsie kort daarna door Wolf Rüdiger Hess zouden worden meegedeeld, was hierover in september 1987 nog niets bekend. De oorzaak hiervan zou kunnen zijn geweest dat Hess' zoon, in het gewone leven architect, onverwachts in het Gross Hadern ziekenhuis in München op de afdeling intensive care wegens een beroerte moest worden opgenomen. Gezegd werd dat deze veroorzaakt was door de spanning en de zorgen die de recente gebeurtenissen hadden opgeroepen. Hij zou gedeeltelijk verlamd zijn. Hess' 50 jaar oude zoon had gezegd te vermoeden dat z'n vader geen zelfmoord had gepleegd. Geen uitwendige tekens waren in z'n nek gevonden die wezen op wurging door een snoer; hij zei dat hij niet de notitie had gelezen die in de zakken van Hess was gevonden. Dr Seidl was van mening dat afdrucken in de nek sterk wezen op de mogelijkheid dat Hess was vermoord'.

Bijzonderheden omtrent de notitie werden diezelfde dag in het Westduitse blad *Bild* afgedrukt. De notitie was bestemd voor de 87 jaar oude Ilse Hess en luidde: 'Lieve Ilse, ik schrijf deze regels kort voor mijn dood... Dank voor alles dat je voor mij hebt gedaan en voor wat je gepoogd hebt te doen'. *Bild* meldde ook dat de begrafenis zou plaatsvinden op dinsdag 25 augustus.

Buiten Spandau was een klein altaar opgericht met kaarsen en bloemen, en bloemstukken werden bij de gevangenis afgegeven. Geallieerde troepen in West Berlijn werden gereed gehouden om eventuele wraakacties de kop in te drukken. Op zaterdag 22 augustus arresteerde de Duitse oproerpolitie in Wunsiedel ongeveer 40 neo-Nazi's. De *Sunday Telegraph* zei dat de politie verast werd door de demonstratie waarbij Nazi's de Hitlergroet brachten en met 'verboden vlaggen en banieren' werd gezwaaid.

Maandag 24 augustus had *The Daily Telegraph* een bericht over het testament van Hess dat dateerde van 16 maart 1982. Hierin verzocht hij z'n familieleden 'hem onder geen voorwaarde een intensive care behandeling te laten ondergaan. De natuur moest z'n loop hebben in overeenstemming met God's wil', voegde hij daaraan toe'. De krant uitte de veronderstelling dat hij mogelijk zelfmoord had gepleegd omdat de artsen hem niet kunstmatig in leven zouden hebben gehouden. Op 24 augustus werd niet alleen het einde ingeluid van de geschiedenis van Rudolf Hess, maar ook van de laatste actie van de processen in Neurenberg. Dat gebeurde toen de Amerikaanse wacht in Spandau werd teruggetrokken. De gevangenis werd overgedragen aan een detachement van het 1e Bataljon van The King's Own Scottish Borders dat de zorg voor het gebouw op zich zou nemen totdat het zou worden gesloopt.

DE BIJZETTING

De bijzetting van Rudolf Hess was geheel in de stijl met alles dat was vooraf gegaan. Zonder dat de wereldpers, die de begrafenis verwachtte in Wunsiedel op woensdag 26 augustus, er enige voorkennis van had, werd hij op een geheime plaats ter aarde besteld. Op een persconferentie in Wunsiedel las de burgemeester een verklaring voor die was uitgegeven door een neef van Hess, Herr Wieland Hess, waarin stond dat dit was gedaan om nog meer demonstraties te voorkomen. Er deden geruchten de ronde dat Hess op zondag 24 augustus om 11.00 uur was begraven in Gräfelting, hoewel Kirchenlaunitz waar zich ook een familiegraf bevindt en Reicholdgrun, een voormalig huis van de Hess-familie ook tot de mogelijkheden behoorden.

Dr Seidl zei dat het stoffelijk overschot binnen enkele weken of maanden zou worden opgegraven om te worden herbegraven in Wunsiedel. Seidl verwees naar de tweede autopsie die door dr Spann was verricht en die tot 'enkele fascinerende conclusies was gekomen'. Hij wilde echter niet zeggen of deze overeenkwamen met die van de Britse anatoom-patholoog. Hij verwierp ook het laatste Britse communiqué omtrent Hess' dood, dat maandag 24 augustus was bekendgemaakt. Hierin stond dat een onderzoek, uitgevoerd door de speciale recherche afdeling van de Royal Military Police, had uitgewezen dat Hess door 'verstikking' om het leven was gekomen.

Het krantenconcern waartoe de *Daily Mail* behoort heeft de reputatie snelle beslissingen te nemen. De meest controversiële foto werd de krant aangeboden door het betrokken agentschap. Een honorarium werd overeengekomen dat zeker in de vijf cijfers liep en de *Mail on Sunday* publiceerde de foto op 23 augustus. De krant kreeg te maken met enige kritiek maar trok zich daar weinig van aan. (Wij kregen toestemming om de hele voorpagina te publiceren zonder dat daaraan voor ons kosten waren verbonden).

EPILOOG

De Geallieerde Militaire Missie in Berlijn heeft ons meegedeeld dat het rapport van de Royal Military Police niet openbaar zal worden gemaakt, tenzij de familie het aan de pers bekend maakt, dan wel dat de familie een onnauwkeurige versie van de inhoud verspreid. In een dergelijk geval zou het rapport volledig worden vrijgegeven. Ook werd verklaard dat geen foto's beschikbaar zouden zijn van de gevangenis, noch van de binnen-, noch van de buitenkant. Die welke de pers vanaf de overkant van de straat zou kunnen maken kon zij behouden. De officiële dossiers over de gevangenneming van Hess in 1941 zijn drastisch geschoond en die welke betrekking hebben op Hess' latere gevangenhouding in Engeland zijn niet voor raadpleging beschikbaar. Het laatste hoofdstuk moet hiermee dus eindigen - althans voorlopig.

The Mail AUGUST 23, 1987

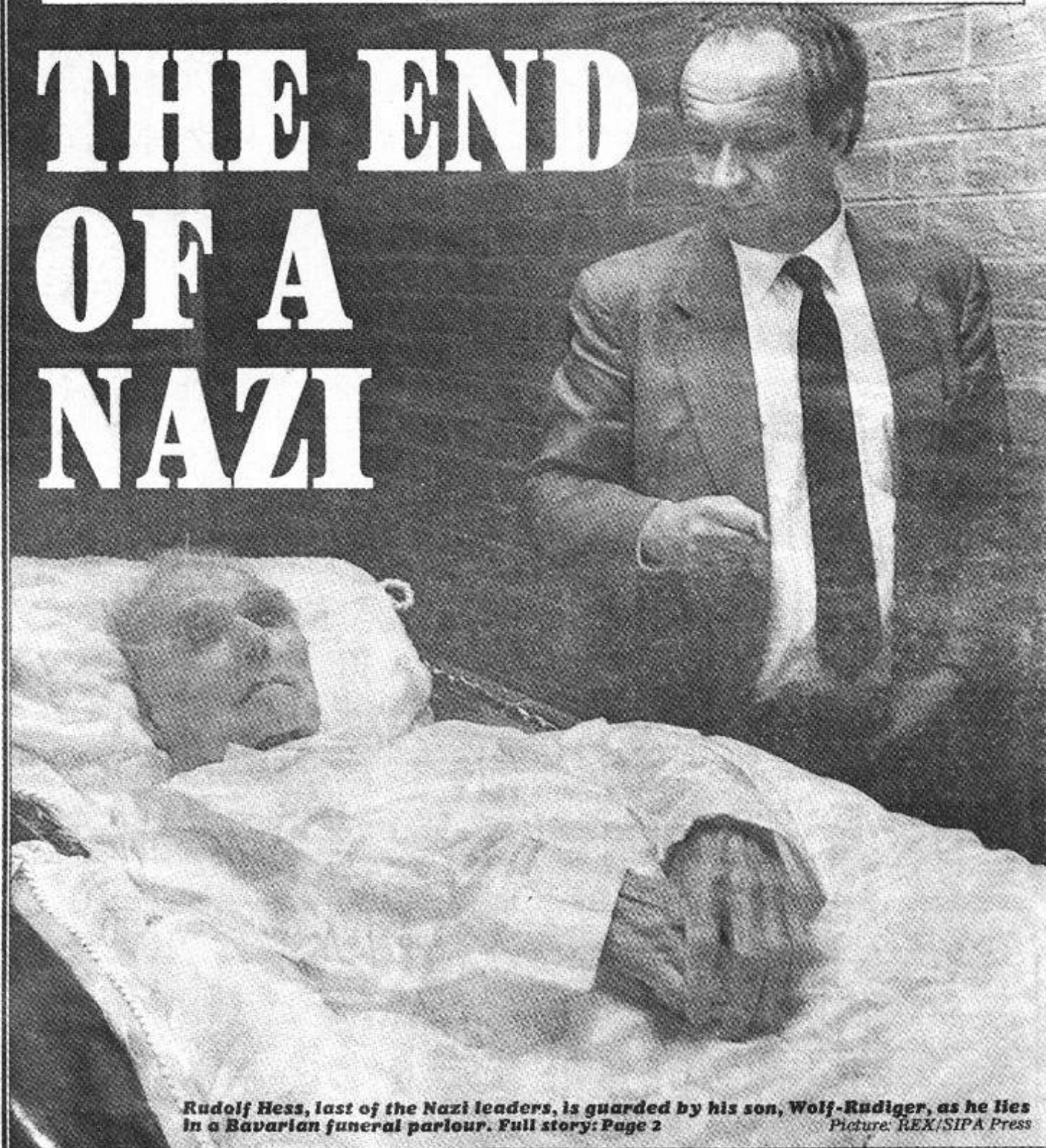
YOU THE FINEST SUNDAY MAGAZINE

40p

ON SUNDAY

WORLD PICTURE EXCLUSIVE

THE END OF A NAZI



Rudolf Hess, last of the Nazi leaders, is guarded by his son, Wolf-Rüdiger, as he lies in a Bavarian funeral parlour. Full story: Page 2

Picture: REX/SIPA Press

Rudolf Hess

1. the four powers are now in a position to make a final statement on the death of rudolf hess.

2. investigations have confirmed that on 17 august rudolf hess hanged himself from a window latch in a small summer house in the prison garden, using an electrical extension cord which had for some time been kept in the summer house for use in connection with a reading lamp. attempts were made to revive him and he was then rushed to the british military hospital where, after further unsuccessful attempts to resuscitate him he was pronounced dead at 16.10.

3. a note addressed to hess's family was found in his pocket. this note was written on the reverse side of a letter from his daughter-in-law dated 20 july 1987. it began with the words "please would the governors send this home. written a few minutes before my death". the senior document examiner from the laboratory of the british government chemist, mr. p a m beard, has examined the note, and concluded that he can see no reason to doubt that it was written by rudolf hess.

4. a full autopsy was performed on hess's body on 19 august in the british military hospital by dr. malcolm cameron. the autopsy was conducted in the presence of medical representatives of the four powers. the report noted a ligature mark on the left side of the neck consistent with a linature. dr cameron stated that in his opinion death resulted from asphyxia, caused by compression of the neck due to suspension.

5. the investigations confirmed that the routine followed by staff on the day of hess's suicide was consistent with normal practice. hess had tried to cut his wrists with a table knife in 1977. immediately after this incident wardens were placed in his room and he was watched 24 hours a day. this was discontinued after several months as impracticable, unnecessary and an inappropriate invasion of hess's privacy.

die vier-machten sind nunmehr in der lage, eine abschliessende erklärung zum tod von rudolf hess abzugeben.

die ermittlungen haben bestaetigt, dass rudolf hess sich am 17. august erhaengte, und zwar mit einem verlaengerungskabel an einem fensterriegel einer laube im gefaengnisgarten. das kabel wurde seit einiger zeit in der laube zur benutzung einer leselampe aufbewahrt. es wurden wiederbelebungsversuche unternommen und hess wurde sodann unverzueglich in das britische militaer-krankenhaus gebracht, wo er nach weiteren wiederbelebungsversuchen, die erfolglos blieben, um 16.10 uhr fuer tot erklaert wurde.

in einer tasche von hess' kleidung wurde ein brief an seine familie gefunden. dieser brief war auf der ruckseite eines schreibens seiner schwiegertochter vom 20. juli 1987 geschrieben. er begann mit den worten: " bitte an die direktoren, dies heimzuschicken. geschrieben ein paar minuten vor meinem tode." der oberste schriftsachverstaendige des laboratoriums des britisch government chemist, mr. p.a.m. beard, hat den brief untersucht und abschliessend festgestellt, er sehe keinen anhalt fuer zweifel, das der brief von rudolf hess geschrieben wurde.

am 19. august wurde im britischen militaerkrankenhaus von dr. j. malcolm cameron eine genaue obduktion der leiche von hess vorgenommen. die obduktion wurde in anwesenheit von medizinnern der vier maechte durchgefuehrt. in dem bericht heisst es, dass eine laengliche strieme an der linken halsseite mit einer ligatur vereinbar ist. dr. cameron erklaerte, dass nach seinzgmeinung erstickten die todesursache ist, bewirkt durch eine kompression des halses durch haengen. die ermittlungen haben bestaetigt, dass das personal an der tag, an dem hess sich das leben nahm, das uebliche verfahren einhielt. 1977 hatte hess versucht, sich die oelسادern mittels eines tischmessers aufzuschneiden. unmittelbar nach diesem zwischenfall wurden waechter in seiner zimmer postiert, und er wurde rund um die uhr bewacht. nach einiger zeit stellte man dies als undurchfuehrbar, unnuetig und als ein unangemessenes eindringen in hess' privatsphaere ein.

Aldus eindigde het laatste en een der meest opvallende hoofdstukken uit de Tweede Wereldoorlog. Het moet aan een toekomstige generatie historici worden overgelaten zich te buigen over de behandeling die de overwinnaars de plaatsvervangend Führer, die in 1946 met een stem

meerderheid aan de strop ontsnapte, hebben gegeven. De emoties liepen soms hoog op over de opsluiting van een man tot aan z'n 93e jaar, waarvan de laatste 20 in eenzame opsluiting. Er is nog veel niet opgelost waaronder de localisatie van z'n laatste rustplaats.







THEIRS IS THE GLORY

door William B. Travis

De Slag om Arnhem en om de vitale verkeersbrug die de Rijn overspant is een verhaal over heldenmoed en dapperheid dat tot ieders verbeelding spreekt en waarvoor sinds de oorlog herhaaldelijk aandacht is gevraagd; in geschreven vorm, via de film, dan wel door middel van de televisie.

De gehele operatie Market Garden, zoals de code-naam luidde, werd uitputtend behandeld door Cornelius Ryan in *A Bridge too Far*, dat z'n laatste boek zou worden en dat voor het eerst in 1974 verscheen. Deze top-bestseller werd in 1977 op groot-scheepse wijze verfilmd door Joseph E. Levine en Sir Richard Attenborough – waarschijnlijk de laatste oorlogsfilm die ooit in Westeuropa nog op een dergelijke schaal tot stand kon komen.

Omstreeks de tijd dat *A Bridge too Far* uitkwam, herhaalde de BBC de door generaal Sir Brian Horrocks gepresenteerde televisieserie over de Operatie Market Garden. Niemand beter dan de innemende en enthousiaste Horrocks, de voormalige commandant van het XXXe Legerkorps dat zich een weg had gevochten door de nauwe corridor naar de Rijn, was in staat de problemen te beschrijven die dit haastig in-elkaar-gezette en uitgevoerde plan had opgeworpen. Met kaarten en een schoolbord en begiftigd met een groot sprekerstalent, slaagde hij erin de Slag zo helder als glas aan de kijkers duidelijk te maken, dit in tegenstelling tot de film die zo nu en dan verwarrend was voor degenen die de bijzonderheden van het drama bij Arnhem niet kenden.

De Slag om Arnhem komt chronologisch voor in *The True Glory* (Toen en Nu videocassette no.18) wat de meest gezaghebbende geallieerde film was over de oorlog in Europa en in 1945 in Groot-

Britannië werd uitgebracht. Ironisch genoeg leverde Sir Richard Attenborough, die toen in de RAF diende als schutter/fotograaf, commentaar bij deze film waarin hij als parachutist voorkomt op weg naar Arnhem.

De beroemde *World at War* serie van Thames Television behandelde de Slag in een aflevering waarin ook de *Battle of the Bulge* (Ardennenoffensief) en het overtrekken van de Rijn voorkwamen. Onlangs herhaald op Channel Four van ITV, de Britse commerciële televisie, verscheen ook Horrocks weer op het scherm. Bij de Belgisch/Nederlandse grens hadden de geallieerde legers halt gehouden omdat hun bevoorradingslijn zich nog uitstreckte tot de stranden in Normandië. Volgens Horrocks was dit onjuist 'omdat onze voertuigen nog een bezine-voorraad hadden om honderd kilometer af te kunnen leggen en binnen 24 uur nog eens honderd kilometer. Volgens mij had men de kans moeten grijpen omdat ... het enige dat zich tussen ons en de Rijn bevond een ... "stomach division" was, plus een Nederlands SS-Bataljon ... We hadden er, als een mes door de boter, doorheen kunnen trekken, met bluf de Rijn kunnen passeren, de Duitsers in Holland kunnen afsnijden, om vervolgens een omtrekkende beweging achter de Ruhr te maken ... We hadden dat risico moeten nemen.' Verwijzend naar de catastrofe waarop Arnhem uitliep, zei generaal Sir Francis de Guingand, de stafchef van Montgomery in hetzelfde programma: '... ik denk dat men volledige eerlijkheid moet betrachten en toegeven dat de operatie niet haar doel bereikte. Zij had gedeeltelijk succes, maar ik haat de uitdrukking "glorieuze mislukking"; zo zou ik de ope-

ratie niet noemen, maar tot op zekere hoogte was zij een mislukking.'

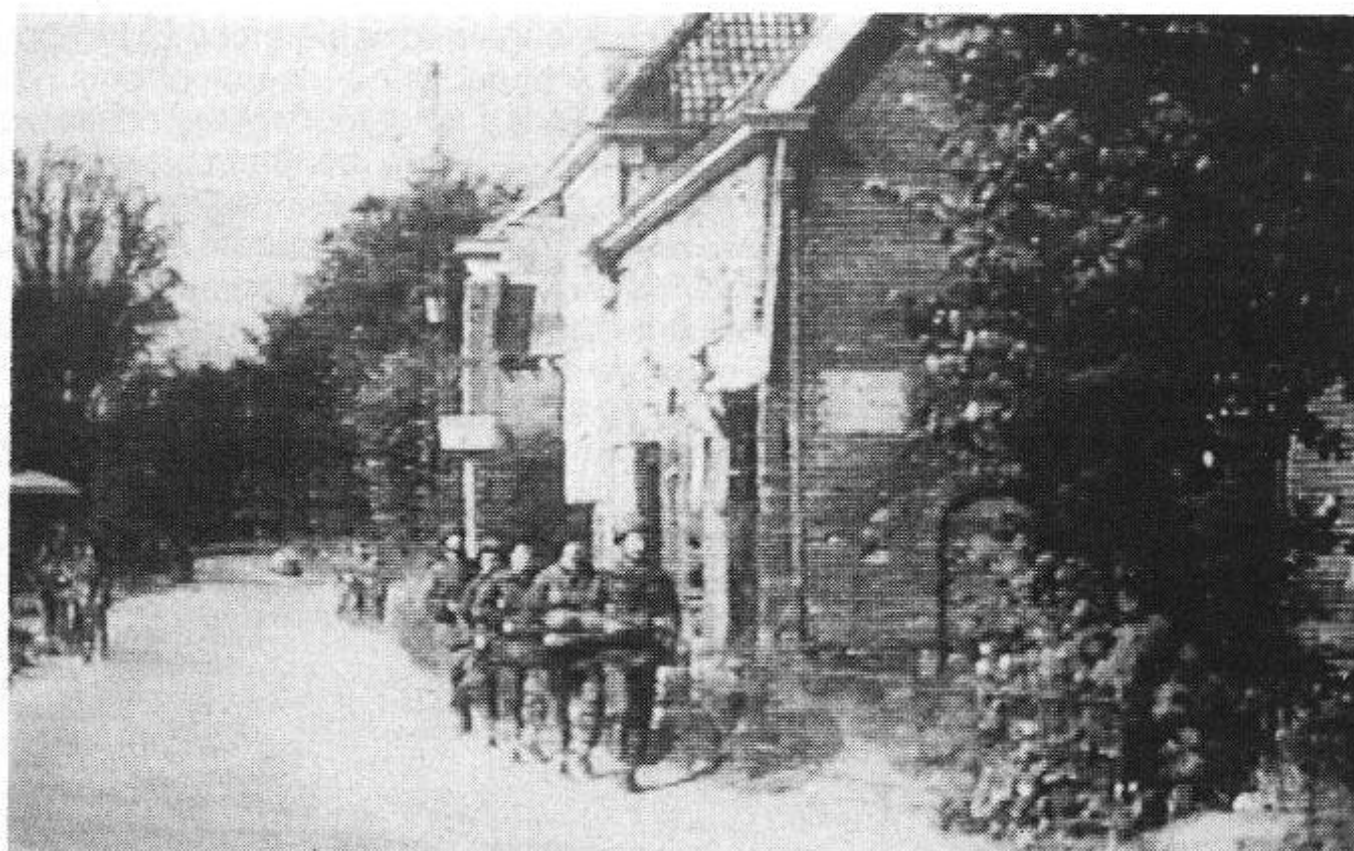
Afgezien van de meningen van individuele generaals is de film *Theirs is the Glory* naast documentaires als *The True Glory*, *World at War* en de rolprent *A Bridge too Far* een uniek filmwerk omdat het een mengsel is van actualiteit en dramatische reconstructie waarbij de uitvoerbaarheid van de operatie in de intrige niet ter discussie wordt gesteld. Noch wordt in deze film, die in Nederland is uitgekomen onder de titel *De Slag om Arnhem*, een beschuldigende vinger uitgestoken naar enig persoon wegens de débâcle die Arnhem uiteindelijk was. In plaats daarvan geeft de film zonder enig gemoraliseer een recht-toe-recht-aan verhaal over de gevechten zoals deze plaatsvonden. Er komen geen filmidolen in voor met pseudo-haardracht uit die tijd, die opname na opname de imitatieheld spelen. In plaats daarvan is gewerkt met overlevenden van de Slag die op het echte slagveld de gebeurtenissen nog eens uitbeelden waarbij hun lotgenoten sneuvelden, dan wel invalide of getraumatiseerd werden door het vernietigend vermogen van de moderne wapens. Sommige van de deelnemers (majoor Gough is daarvan een voorbeeld) waren slechts kort te voren uit krijgsgevangenschap bevrijd. Uit respect voor deze mannen werden alle technische en creatieve credits uit de aftiteling weggelaten en werd alleen de 1st Airborne Division (de Britse 1e Luchtlandingsdivisie) in haar geheel als 'ster' van de film genoemd. De film bewijst ook eer aan die leden van de Nederlandse



In het verleden hebben wij dikwijls aandacht besteed aan het tot stand komen van goede oorlogsfilms. Wij hebben, om een bepaald aspect te belichten, bij sommige gelegenheden ook vergelijkingsfoto's gepubliceerd die pasten bij authentieke filmopnamen uit de oorlog. Deze keer willen wij proberen beide dingen te doen met de unieke film *Theirs is the Glory* die Rank in 1946 produceerde over de Slag om Arnhem. Het is een film die wij altijd al bewonderd hebben maar die jammer genoeg niet vaak vertoond is. Het verkrijgen van de video rechten door *Toen en*



Nu stelt ons niet alleen in staat de lezers in Engeland en Nederland hiervan te laten profiteren, maar ook om in detail na te gaan hoe de film tot stand kwam – en waar. Met de hulp van Adriaan Groeneweg, Berry de Reus, Chris van Roekel, Robert Sigmund en Jan Voskuil, heeft onze Nederlandse onderzoeker, Karel Margry, enkele opmerkelijke vergelijkingen kunnen maken...zoals deze beelden die alleen voorkomen in de film van de opmars naar Arnhem, genomen op de Middenlaan in Heveadorp.



Wat zo bijzonder is aan *Theirs is the Glory*, is dat de film gemaakt werd met echte soldaten – allen mannen die zelf hadden deelgenomen aan de operatie – en die een jaar later werd opgenomen op de plaats waar het zich allemaal had afgespeeld. Er deden geen acteurs mee en scherpe munitie gold als norm – vandaar dat alles zo realistisch overkomt, waardoor de film een geheel eigen plaats inneemt, vergeleken met eni-

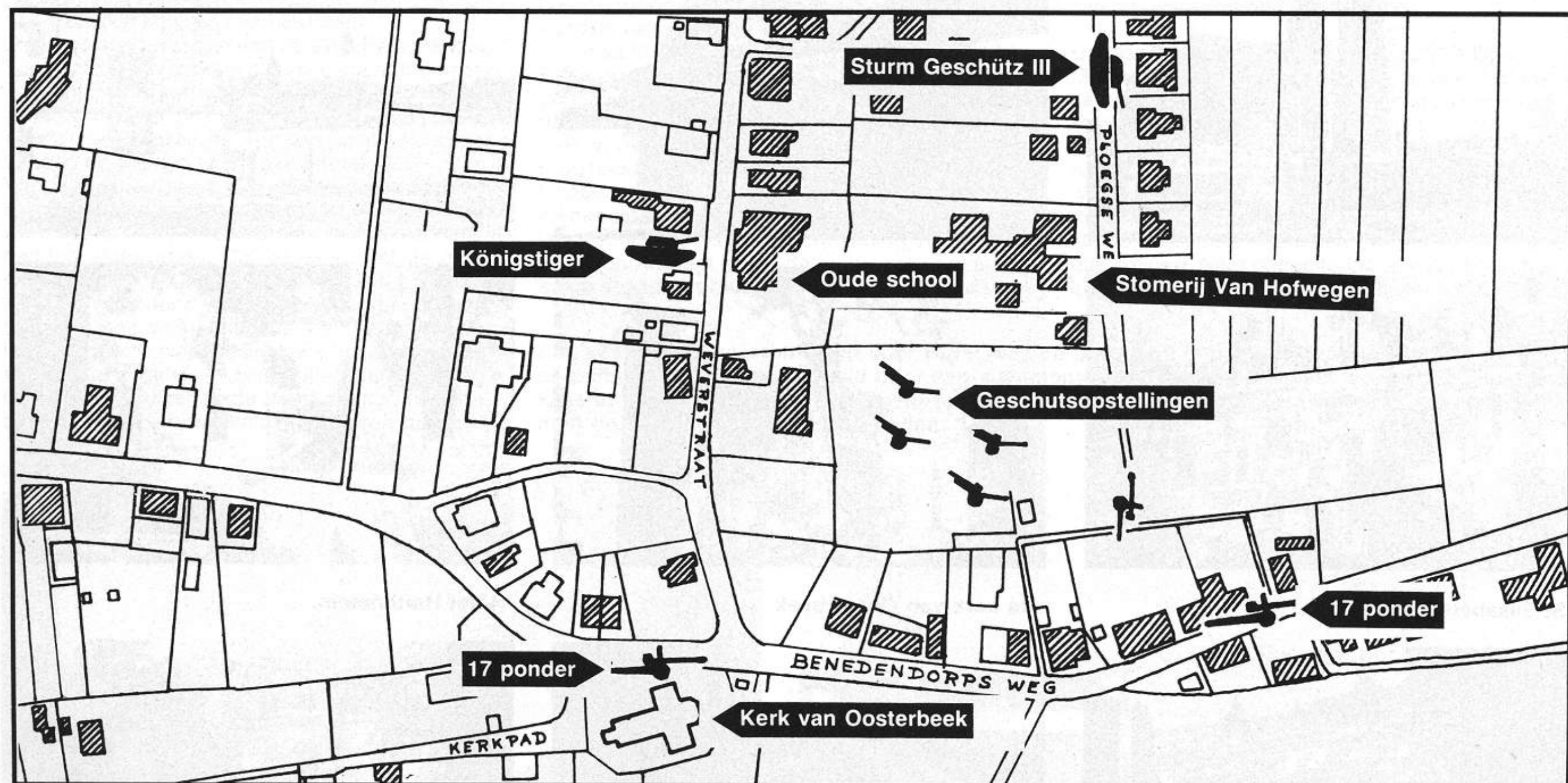
ge andere na-oorlogse productie. *Boven:* Dit is de Benedendorpsweg in Oosterbeek. *Onder:* Voor nr. 175 (nu 119) bevindt zich nog steeds een deel van het hek waarachter de Bren stond te vuren. De schutter is soldaat George Price van de C Compagnie van het 2e Parachutistenbataljon. Hij vuurt vanaf dezelfde positie die hij in 1944 innam.



bevolking die de Britse troepen tijdens de slag steun verleenden. De anonimiteit van de regisseur en de producer (en zelfs van de componist Muir Matheson) werd door de pers onthuld toen de film zonder uitzondering goede kritieken ontving.

Castleton Knight was producer en tegelijk regisseur geweest voor het filmjournaal Gaumont British. Als twee samenzweerders maakten hij en zijn collega-regisseur Maurice Elvey de film *For Freedom* die in april 1940 werd uitgebracht. Het verhaal was een reconstructie van de slag op de Rio de la

Plata die gemaakt was voor Gainsborough Pictures waarin zowel acteurs als bemanningsleden van de kruisers *Exeter* en *Ajax* voorkwamen, alsmede gevangen genomen opvarenden van de *Altmark*, het Duitse bevoorradingsschip van de Graf Spee en van bemanningsleden van koopvaardij-



Een van de grootste problemen waar de regisseur, Brian Desmond Hurst mee te maken kreeg bij het in scène zetten van de eerste opnamen, was het feit dat de omgeving van Oosterbeek nog ongeschonden was toen de troepen er zondag 17 september 1944 doortrokken. Het gevechtsterrein op de film lag rond de Benedendorpsweg en de Weverstraat. Op deze kaart, getekend door Chris van Roekel, zijn de grijs

gekleurde gebouwen die welke in 1944-1945 werden beschadigd of verwoest. Na de oorlog werden ze afgebroken en zijn er nieuwe voor in de plaats gekomen. De symbolen geven de posities weer van de artillerie, de geschutopstellingen en de Duitse tanks zoals aan het eind van de oorlog kon worden vastgesteld.

schepen die door de *Graf Spee* tot zinken waren gebracht. De Britse Admiraliteit steunde het project van ganser harte, maar het gebruik van echte schepen deed des te duidelijker het armzalige werk met modellen uitkomen die werden gebruikt om de slag na te bootsen.

De regisseur van *Theirs is the Glory* was Brian Desmond Hurst. Dit was overigens niet zijn eerste oorlogsfilm en het zou ook niet zijn laatste worden. Hij was van Ierse afkomst en in 1925 vertrok hij naar Hollywood waar hij het vak leerde als assistent van de legendarische John Ford. Na negen jaar keerde hij terug in het Verenigd Koninkrijk om aan z'n eigen carrière als regisseur te beginnen. Hij heeft een breed scala van films gemaakt, waaronder de oorlogsfilms *The Lion has Wings* (met Michael Powell en Adrian Brunel als co-regisseurs), uitgekomen in 1939; verder *Dangerous Moonlight* (1941) met Anton Walbrook en *Malta Story* (1953) met Alec Guinness, Jack Hawkins en Anthony Steel.

Knight, thans directeur van Pathé News, benaderde destijds Hurst met het voorstel voor een film over Arnhem. De vertegenwoordigers van Rank die de film financierden, stelden aanvankelijk een zogenaamde 'low budget' film voor, grotendeels bestaande uit opnamen die men nog had liggen, aangevuld met korte, vrolijke, speciaal opgenomen scènes. Rank wilde ook z'n toen meest populaire filmster laten meedoen. Knight en Hurst wisten dit met succes te voorkomen, en laatstgenoemde ontsloeg de acteur omdat deze het ene eind van een geweer niet kon onderscheiden van de het andere!

Hurst nam de romanschrijver Louis Golding mee naar Arnhem om de situatie in de stad op te nemen

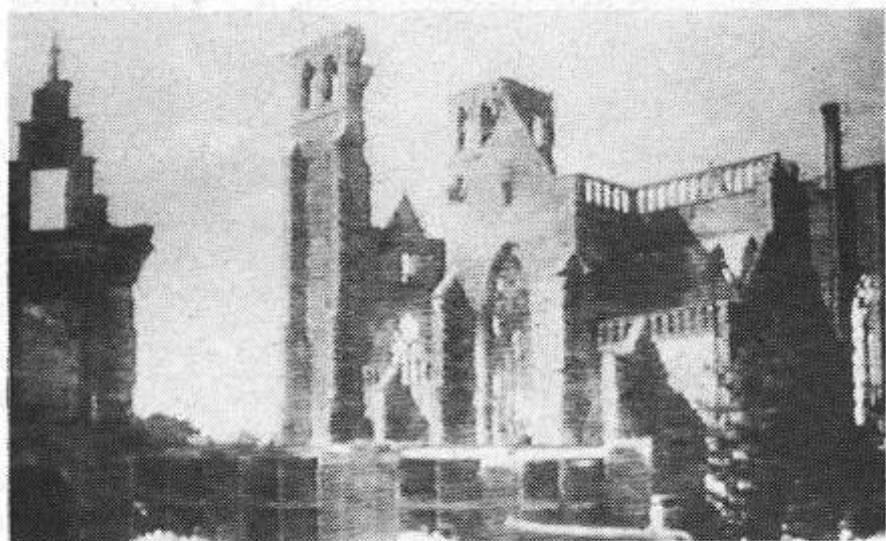


Brian Desmond Hurst (in burger) begint de film met een aantal scènes van het verwoeste Arnhem.

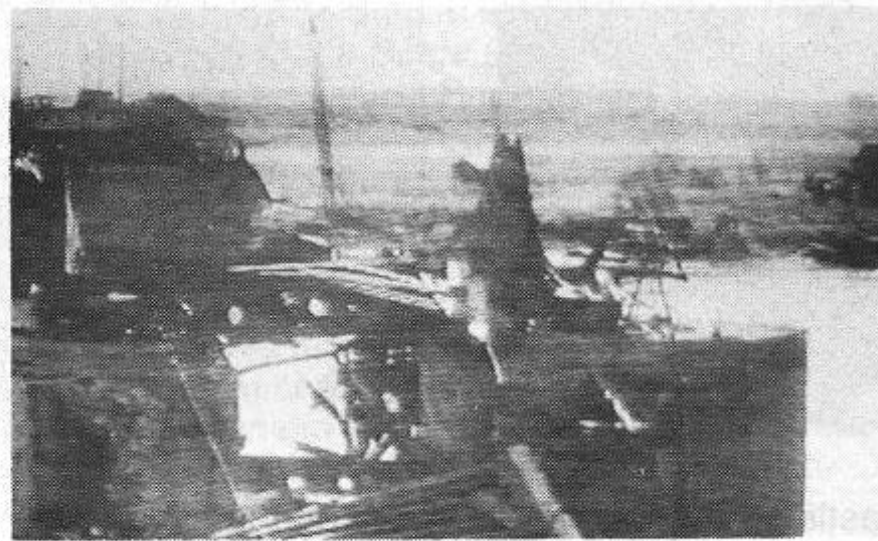
om zo de 'smaak' voor het project te pakken te krijgen en om voor zichzelf een idee te vormen van de verschrikkelijke blunder die daar de afgelopen maand september was gemaakt.

De Rank-organisatie maakte later in z'n reclame-

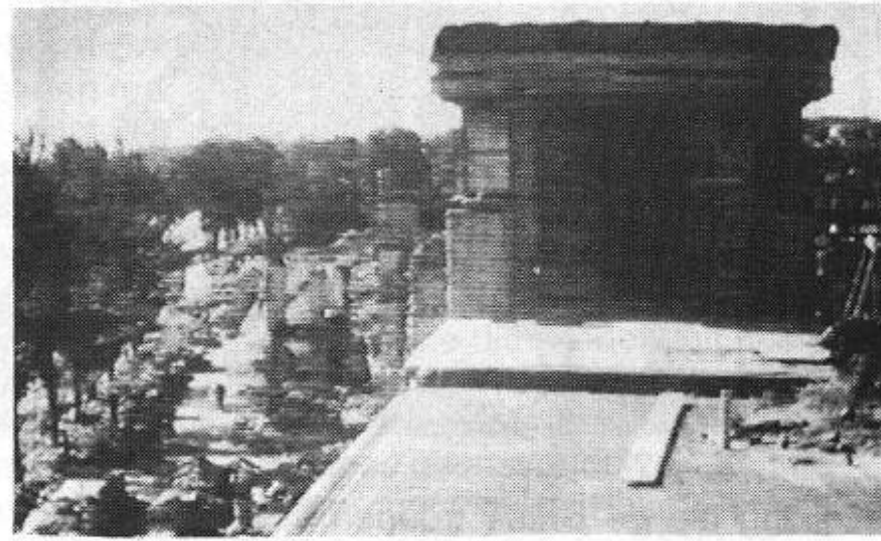
campagne veel werk van het feit dat de locaties authentiek waren en dat de deelnemers aan de film slechts gebeurtenissen tot leven brachten die waren getoetst aan de officiële bronnen, dan wel aan ooggetuigeverslagen. De militairen kregen een



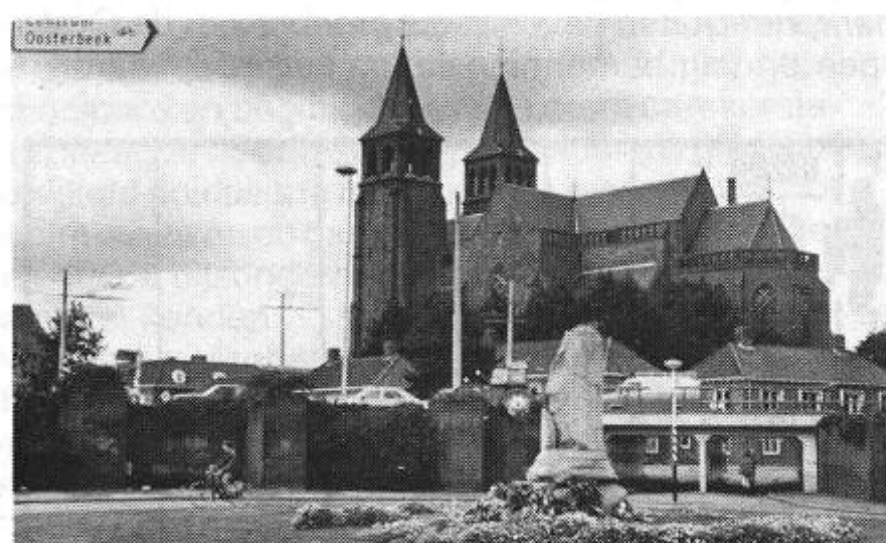
St Walburgiskerk.



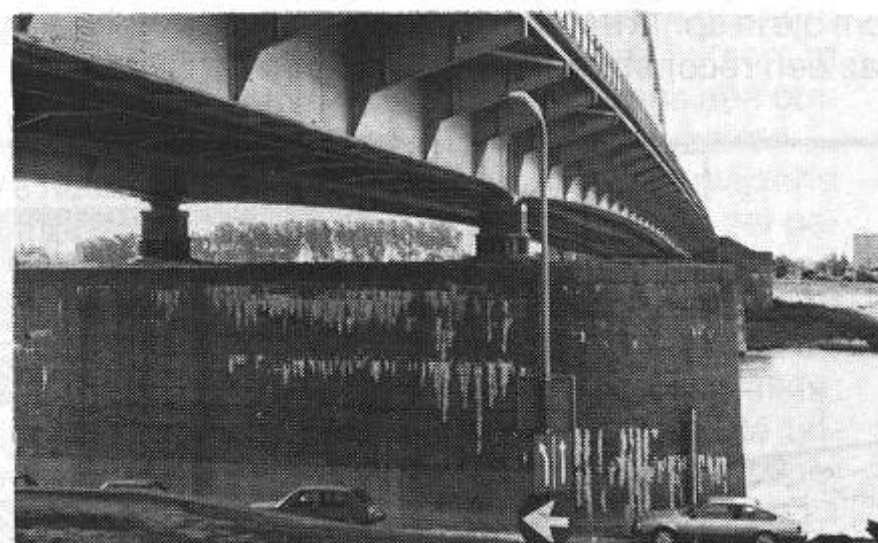
De verkeersbrug.



De stad.



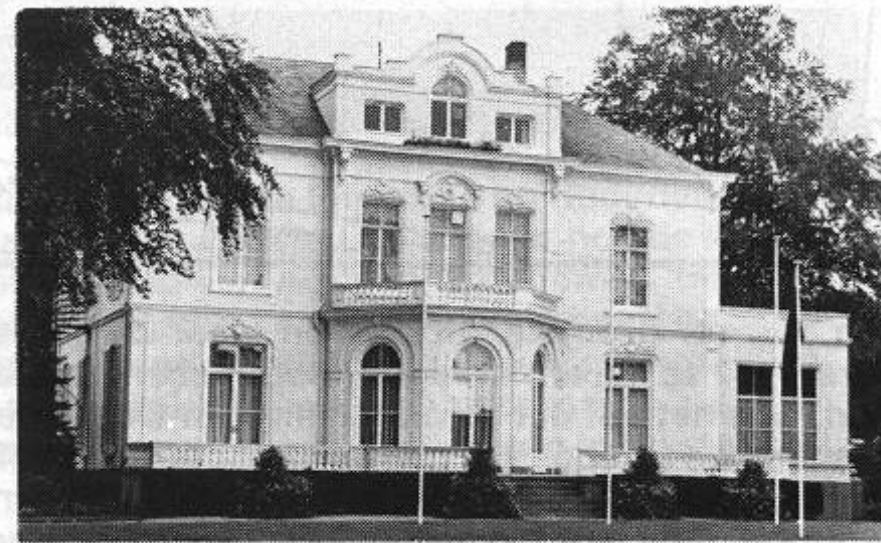
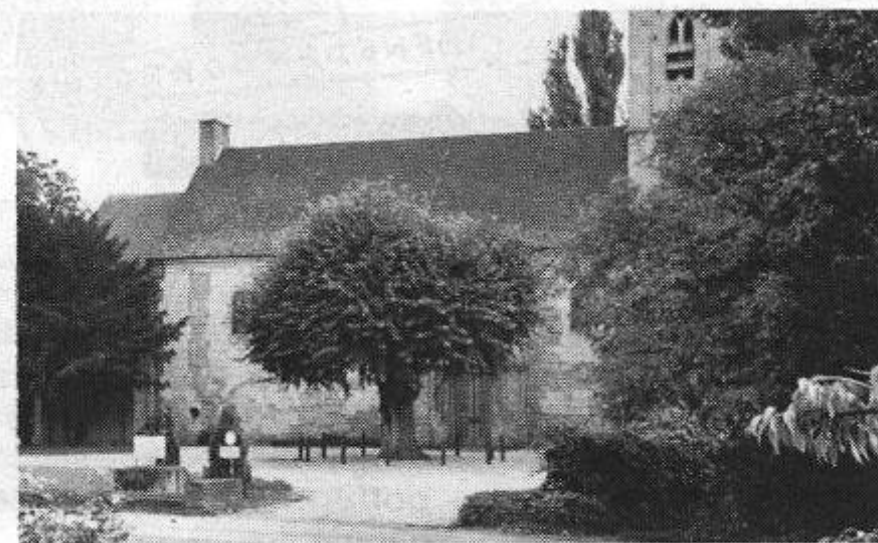
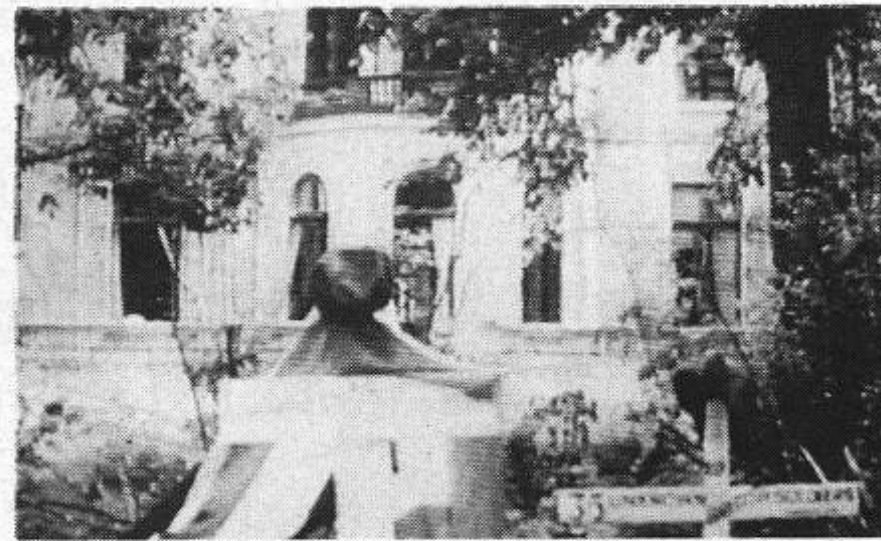
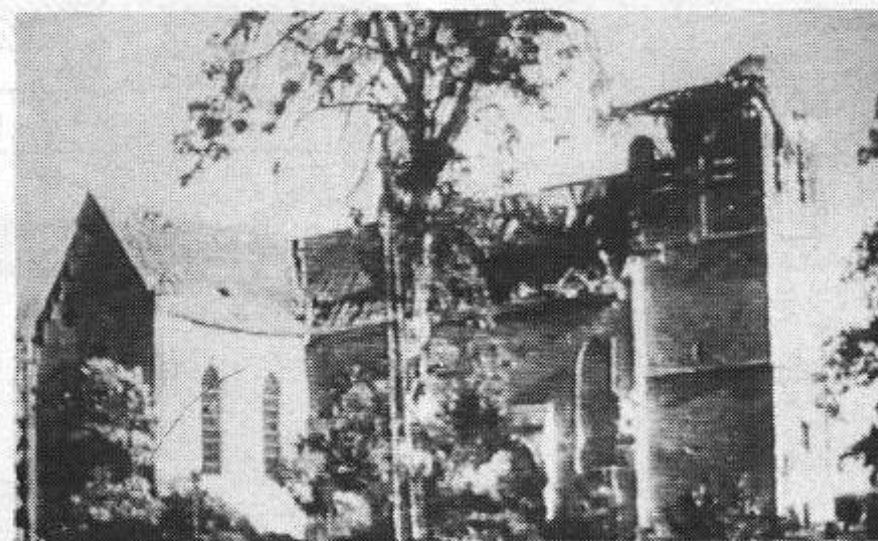
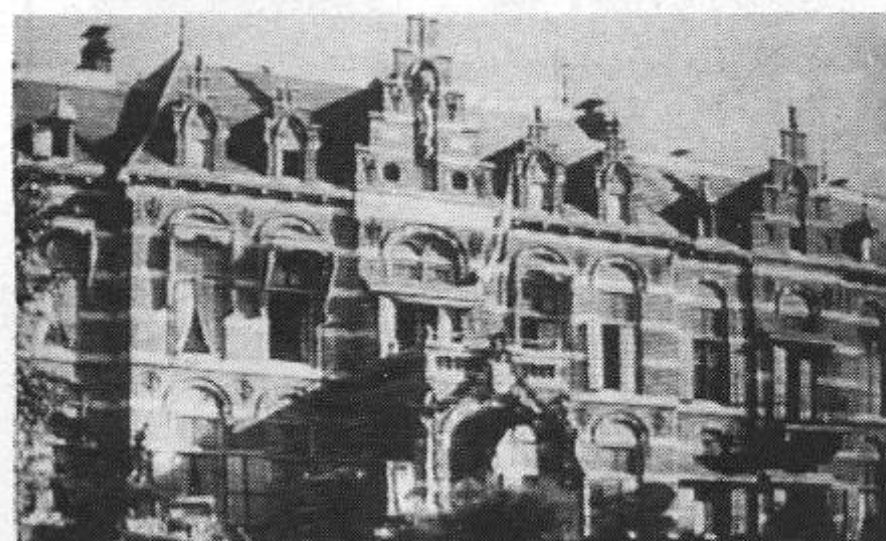
St Elisabethsgasthuis.



De kerk van Oosterbeek.



Hotel Hartenstein.



pond als zij voorstelden bepaalde voorvallen in het script op te nemen, en vijf pond voor iedere suggestie die overgenomen en gebruikt werd.

Er is weinig materiaal dat er op wijst dat de parachutisten enige keus werd gelaten om 'filmster' te worden. De mannen van de 21st Independent Parachute Company (21e Zelfstandige Parachutistencompagnie) waren destijds gestationeerd in Honefoss in Noorwegen (anderen waren in Denemarken), waar zij op 9 en 10 mei 1945 arriveerden. Zij waren bezig met het administreren van de Duitse bezettingstroepen die als overal elders hadden gecapituleerd, toen op bevel van de commandant tussen de 100 en 150 man (deze aantallen variëren: Hurst spreekt van 250) per vliegtuig naar Engeland werden overgebracht om op een champignonkwekerij bij Braintree in Essex te worden geformeerd tot de Arnhem Film Unit, alvorens te vertrekken naar de vlakte van Salisbury, het grote Britse oefenterrein. Onder hen was ook Frank 'Butch' Dixon die had bewezen raak te kunnen schieten met de PIAT en die aan het einde van de slag de enig nog levende PIAT-schutter was. Voorts ook de soldaat Tommy Scullion die per se Arnhem wilde zien - i.h.b. de brug. Als lid van het 2e Peloton van de 21e Independent Parachute Company was hij tijdens de slag nooit zover gekomen; zijn optreden was beperkt gebleven tot de omgeving van Oosterbeek tot het moment dat hij werd geëvacueerd. Een der andere militairen uit de groep, Geoff van Rijssel, die met elf collega's in een Halifax-bommenwerper naar Engeland werd gevlogen, zei dat hun 'niets over de film was verteld totdat zij in Engeland terug waren. Het idee terug te moeten keren naar Arnhem was nogal moeilijk te verwerken. Ik was erop gespitst eens goed rond te kijken en enkele van de mensen te ontmoeten - de burgers die wij achter hadden gelaten.'

De Arnhem Film Unit was een gemengde groep die bestond uit parachutisten, sappeurs, artilleristen, leden van de geneeskundige dienst (Royal Army Medical Corps), verkenningseskadrons, zweefvliegbataljons en leden van het Royal Army Service Corps. Om de film te kunnen maken moest Rank iedere militair drie pond per dag betalen. 'Er was niemand die in de film voorkwam, officier of soldaat, die niet bij Arnhem had gevochten', aldus Hurst. 'Ik zocht de mensen zorgvuldig uit en het was geweldig om met ze te werken omdat ze aan discipline waren gewend. De resultaten waren dan ook buitengewoon.'

'Sommigen', zegt van Rijssel, 'onder wie ikzelf, Holt, Scullion en Frank Dixon, moesten een auditie doen. Oorspronkelijk hadden zij (Knight en Hurst) het idee mij een rol te geven als geestelijk verzorger. Gelukkig kon ik dit verhinderen.'

De jonge overlevenden van de slag, Peter Holt en Tommy Scullion raakten tijdens de opnamen zeer bevriend met Hurst. 'Dat had iets te maken met onze Ierse afkomst', zo meent Scullion. 'Het was de eerste keer', zegt hij, dat ik in een Rolls Royce door Londen reed ... om acteurs te ontmoeten.'

Van Rijssel herinnert zich de oversteek van Het Kanaal van Dover naar Oostende: 'Omgeroepen werd dat de Geallieerden boven Hiroshima "iets" hadden afgeworpen. Dat betekent dat de oversteek plaatsvond op 6 augustus 1945.' Bij aankomst in Nederland werden de mannen ondergebracht in een verwaarloosde voormalige Nederlandse kazerne waar de Duitsers in hadden gezeten, en die ongeveer 1,5km buiten Nijmegen lag. Ook werden huizen in de buurt die nog bewoonbaar waren als inkwartieringsadressen gebruikt,



Parachutisten zijn geen supermensen...welke wapenfeiten zij ook zouden volbrengen het werd gedaan door gewone mensen...' Gedenkwaardige woorden die de sfeer van de hele film weergeven.

waarbij de Nederlandse gezinnen die er woonden voor de soldaten zorgden.

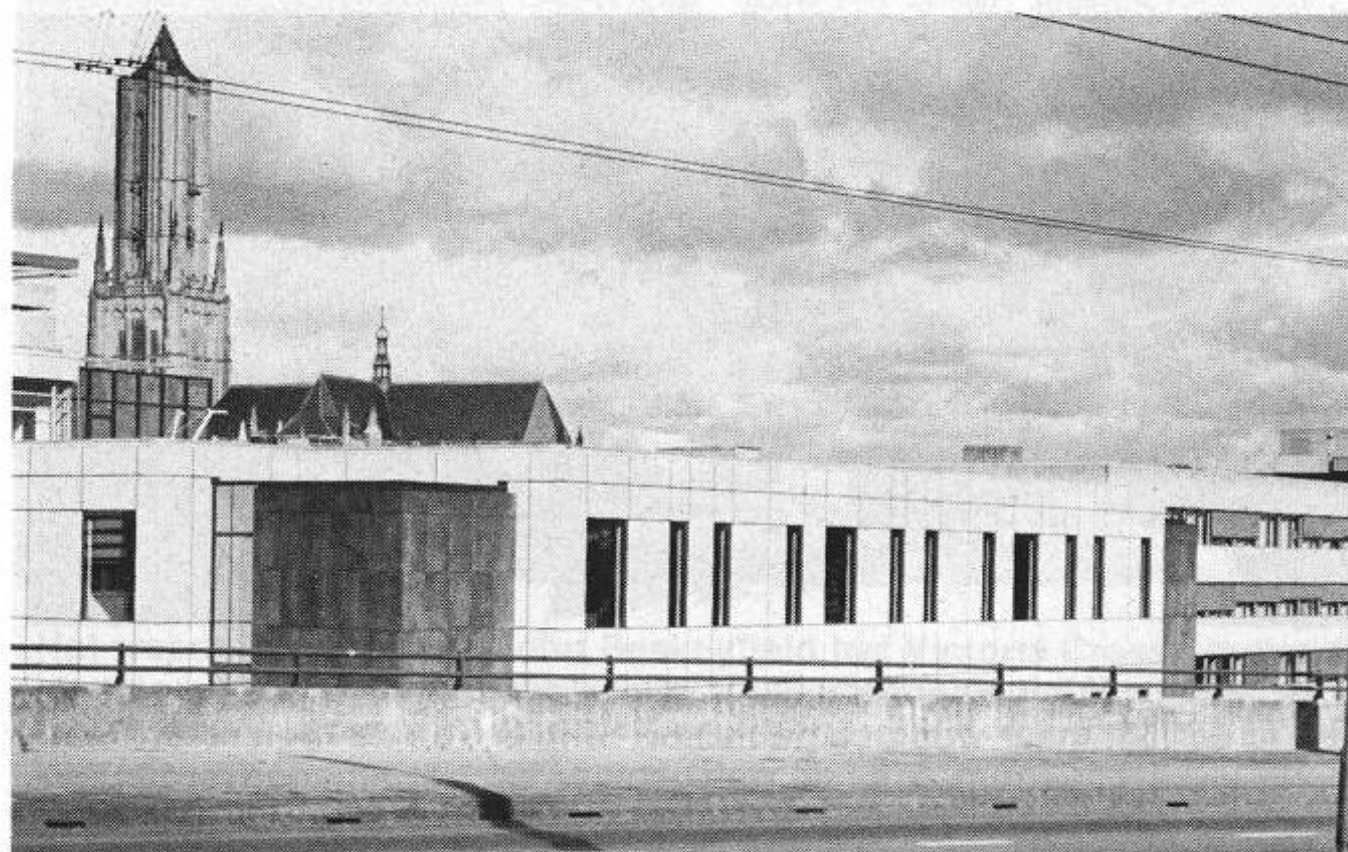
De voorbereidingen voor de film geschieden als met iedere andere rolprent het geval was. Niet alleen werd van de spelers verwacht dat zij met een wat povere accommodatie genoegen moesten nemen, zij moesten ook de plaats waar gefilmd werd ontdoen van alle explosieven alvorens zou kunnen worden begonnen met de opnamen. De Arnhem Film Unit moest wat betreft de technische uitrusting volledig in eigen behoeften kunnen voorzien, waartoe bijvoorbeeld een aantal verlichtingsgeneratoren behoorden. Dit soort faciliteiten waren in Nederland niet voorhanden. Om het taalprobleem op te lossen werden drie tolken ingeschakeld en een autopark van twintig jeeps werd gebruikt om boodschappen over te brengen aangezien het plaatselijke telefoonnetwerk nog niet hersteld was.

Arnhem zelf was één grote puinhoop. De Duitsers hadden de spoorbrug opgeblazen toen op de eerste dag de C-Compagnie van het 2e Bataljon probeerde de brug in handen te krijgen. Na de slag werd de verkeersbrug door de Amerikaanse legerluchtmacht gebombardeerd en in februari 1945 lieten de Duitsers haar in de lucht vliegen. Ook de gebouwen in de omgeving werden ernstig beschadigd; vele wachten nog slechts op de slopershamer, in het bijzonder die welke het dichtst bij de brug hadden gestaan. Het doel om op de originele locatie te filmen was tweeledig voor Hurst en z'n art director. Afgezien van geallieerde luchtaanvallen, voorafgaand aan de luchtlanding, op het centrum van Arnhem en op de buitenwijken, waarbij enige schade werd aangericht, was de stad voor

het begin van de slag in tact gebleven. Thans, een jaar later, was Hurst's decor een stedelijke ruïne, overdekt met de graven van de kameraden der filmspelers en met achtergelaten scherpe munitie die een groot gevaar opleverde. Hij had ook geen brug die als een verwrongen hoop metaal de doorgang op de rivier blokkeerde. Visuele effecten zouden dat probleem kunnen oplossen. In feite zou de brug maar op twee plaatsen in de film voorkomen. Toen het filmen begon was de gravendienst (Graves Registration Unit) al bezig met het overbrengen van de gesneuvelden naar wat het Airborne oorlogskerkhof in Oosterbeek zou worden. Frank Dixon weet nog dat er tijdens het filmen nog meer graven werden gevonden, wat uiteraard werd meegedeeld aan de Registration Unit. Hurst schreef hierover: 'In de beperkte vrije tijd die zij tijdens het filmen hadden, waren de parachutisten uren bezig de graven van hun medesoldaten op te sporen die tijdens de slag waren begraven op de plek waar zij waren gesneuveld. Zij konden die dan fotograferen en de foto's opsturen naar de ouders van de gesneuvelden in Engeland.'

Uitgaande van de veronderstelling dat de Operatie Market Garden een succes zou worden hadden cameramannen grote hoeveelheden opnames gemaakt tijdens de feitelijke operaties, en vanaf het begin was het de bedoeling geweest dat dit materiaal omtrent Arnhem en de Britse vliegvelden waar de troepen opstegen, te mengen met de filmpopnamen van de Arnhem Film Unit om aldus een filmdossier samen te stellen over de 1e Luchtlandingsdivisie. Naar gedeelten waarin Amerikaanse luchtlandingseenheden en geallieerde grondtroepen

Een van de andere problemen voor Hurst was de brug - dit is het welbekende incident waarbij de pillbox wordt uitgeschakeld door een vlammenwerper. De scene moest worden opgenomen kijkend naar het noordwesten. In werkelijkheid was de richting zuidwest geweest, maar dan had men de brug in het water zien liggen.





Alle officieren zijn echt hoewel de meeste in de film niet bij naam werden genoemd. Dit is luitenant Hugh Ashmore, commandant van het 3e Peloton van de 21e Zelfstandige Parachutisten Compagnie, die in deze scene speelt voor pelotonscommandant van 2 Para tijdens de vroege briefing.



Majoor C.F.H. 'Freddie' Cough, commandant van het Verkenningsskadron speelt zichzelf maar kreeg ook de rol op de brug toebedeeld van luitenant-kolonel Frost die zelf in de film niet meespeelde en die in een bepaalde scene slechts wordt aangeduid als 'kolonel Johnny'.

pen een rol speelden zou in de film slechts vertel- lenderwijs worden verwezen.

De film begint met een vooroorlogs gezicht op Arnhem, gezien vanaf de zuidelijke oever van de Rijn. Daarna worden afwisselend een reeks contrasterende beelden vertoond van verwoeste kerken (de grote of St. Eusebiuskerk en de St. Walburgiskerk), graven van onbekende parachutisten, de kapotte verkeersbrug, een panoramiserende opname vanaf de westelijke zijde laat vervolgens de desolate toestand van de stad zien. Daarna opnamen van het Sint-Elisabethsgasthuis waar Nederlandse artsen en verpleegsters de Britse gewonden behandelden, de verwoeste kerk in Oosterbeek waar majoor Dickie Lonsdale een dringend beroep deed op z'n mannen nog meer tegenaanvallen uit te voeren, hotel Tafelberg dat de voornaamste geneeskundige hulppost werd en tenslotte hotel Hartenstein waar de commandant van de 1e Luchtlandingsdivisie, de Schot generaal-majoor Roy Urquhart z'n hoofdkwartier had ingericht en dat het brandpunt in de laatste fase van de strijd zou worden voordat de evacuatie zou beginnen.

De film laat dan typische documentaire journaalopnamen zien zoals kaarten van de te nemen doelen en militairen die 'gebriefd' worden; voorts rijen Horsa-zweefvliegtuigen, Dakota's die kop-aanstaart staan opgesteld en militairen die hun wapens inspecteren. De bioscoopbezoeker krijgt voorts de Short Stirlings te zien die de zweefvliegtuigen trokken, 8Z-G van No. 295 Squadron en ZO van 196 Squadron. Men ziet de massale luchtvloot de Noord Zee overvliegen en het Nederlandse luchtruim binnenkomen. De zweefvliegtuigen wor-

den 'gelost' om daarna te landen, terwijl de commentator de kijker op de hoogte houdt van de gebeurtenissen. Tijdens deze fase van de film is het dramatische element in de reconstructie het minst geslaagd.

DE SPELERS

Theirs is the Glory was om zo te zeggen de eerste na-oorlogse film over de strijdkrachten waarin de kijker door de minder strenge censuur, op de hoogte werd gesteld van de namen van sommige deelnemers. Iemand die niet wordt geïdentificeerd is de officier die een 'briefing' verzorgt in Brize Norton. Het is eerste luitenant Hugh Ashmore, commandant van het 3e Peloton van de 21e Zelfstandige Parachutistencompagnie. De kijker wordt echter wel bekend gemaakt met de namen van tien militairen die gezamenlijk in één kwartier zijn ondergebracht. Het zijn: sergeant Jack Bateman uit County Down in Ierland; sergeant John Daley uit Waterford, ook in Ierland; soldaat Peter Holt uit Middlesex; soldaat-brenschutter Tommy Scullion uit County Antrim; soldaat David Parker uit Schotland; soldaat Luker uit Dorsetshire; soldaat George 'Titch' Preston uit Grimsby; korporaal Pearce uit Wales; soldaat brenschutter Geoff van Rijssel uit Staffordshire en soldaat Reginald Spray uit Londen.

Duidelijk is dat sommige officieren en manschappen zichzelf uitbeeldden, terwijl anderen die hun eigen naam gebruikten een echte filmrol speelden. Tommy Scullion bijvoorbeeld overlijdt aan z'n verwondingen; in werkelijkheid is Scullion, een van de jongste veteranen van de compagnie, een overlevende van de Slag om Arnhem. Ook kwam

het voor dat een anonieme soldaat een rol vertolkte, zoals die van korporaal 1e klas John D. Baskeyfield van het South Staffordshire Regiment. Hij kreeg postuum het Victoria Cross door met een anti-tankkanon (een 6-ponder) alleen, nadat alle overigen van de stuksbediening waren gewond of gesneuveld, vijandelijke tanks onder vuur te nemen. Ook moest iemand, voorafgaand aan de overgave bij de brug, de rol spelen van de vermoeide en gewonde 'kolonel Johnnie'. De werkelijke luitenant-kolonel John Frost trad niet op in de film. De eerste die men bezig ziet z'n eigen rol te spelen is majoor C.F.H. 'Freddie' Gough, wiens taak het was naar de brug te racen met een verkenningsskadron van jeeps en motorfietsen, en deze bezet te houden totdat de hoofdmacht van de brigade was gearriveerd. Een ingewikkelde samenloop van omstandigheden, waaronder Duitse hinderlagen en slechte of gestoorde verbindingen, beletten Gough de brug te bereiken tot het moment dat Frost stelling had genomen in de bebouwing langs het noordelijk deel van de oprit. Gough's rol in de film lijkt bij de brug de belangrijkste te zijn omdat hij het hoofdkwartier van de brigade inricht in een huis aan de oostelijke zijde van de oprit. Het is aanmerkelijk dat dit gebeurde omdat Frost niet meedeed.

Overigens komt diens naam in de hele film niet voor.

Twee andere personen die hun eigen rol speelden waren de oorlogscorrespondenten Alan Wood van de *Daily Express* en de Canadees Stanley Maxted van de BBC, die ook nog even voorkomen in de archiefopnamen. Maxted stelt opnieuw z'n eigen communiqué's op, die op zich een belangrijke bij-



Links: Majoor Hugh Maguire (links), inlichtingenofficier, speelde niet alleen in de film maar was ook de liaison-officier van de regisseur. Deze scene werd opgenomen in de gelagkamer op de benedenverdieping van Hotel Hartenstein (rechts). Dit detail werd alleen ontsierd toen er in



een close up een kaart werd getoond waarop de naam van het hotel gespeld werd als 'Hartestein'. Dit is waarschijnlijk veroorzaakt door in de film de Nederlandse uitspraak te gebruiken waarbij de 'n' bij het spreken wegvalt.



Een van de leukste dingen van *Theirs is the Glory* is om Stanley Maxted te horen en te zien als hij z'n gedenkwaardige verslagen voor uitzending opneemt vanuit z'n steeds kleiner wordende perimeter: 'Nog geen minuut geleden hoorde we de motoren van de vliegtuigen en nu vliegen ze laag over om hun voorraden te droppen. Ik kan over de toppen van de bomen heen kijken, Stirlings, Halifaxes, Dakota's en nu parachutes...' Maxted lijzige Canadese uitspraak is Arnhem. Rechts: Op deze fo-



to staat behalve Maxted ook Alan Wood, oorlogscorrespondent van de *Daily Express*, en wij horen ook z'n onsterfelijke woorden: 'Als iemand in de komende jaren tegen U zegt 'Ik vocht in Arnhem', neem dan Uw hoed voor hem af en biedt hem iets te drinken aan want hij is een dergene die uit het hout is gesneden waaraan Engeland zijn grootheid te danken heeft'.

drage zijn aan het filmverhaal. In dit tijdperk van de microtechnologie is het ook verhelderend de logge opnameapparatuur te zien waar op Maxted z'n berichten moest inspreken.

DE DUITSE TANKS

Als iets een groot voordeel is geweest bij het maken van de film, was dat wel de gemakkelijke verkrijgbaarheid van vijandelijke tanks die Hurst op een effectieve manier wist te gebruiken.

Het eerste voorbeeld is de ontmoeting van eenheden die dinsdag de 19e zijn overgevlogen, met één der voormalige Franse Renault-tanks die in 1940 in handen van de Duitsers waren gevallen. Deze vechtwagen of Char de Bataille was uitgerust met een kanon van 75mm en een vlammenwerper in de koepel. In de film wordt hij doeltreffend buiten gevecht gesteld door twee schoten uit een PIAT. De volgende ontmoeting met vijandelijke tanks vindt plaats even na het moment dat majoor Gough heeft ingezien dat de situatie bij de brug onhoudbaar is. Twee Panthers vuren op soldaten die naar de bogen rennen die de oprit ondersteunen. De tank op de voorgrond staat stil en erbij voegt zich een onbeschadigde Panther Ausführung D die rechts het beeld binnenkomt en het vuur opent. De volgende scène toont ook een Panther (hoogstwaarschijnlijk dezelfde uit de vorige episode) die op een paar huizen schiet. Vreemd genoeg staat de tank in schuine positie op het glacis en is het achterluik van de koepel open, hetgeen nogal een zorgeloze manier van doen is tijdens straatgevechten!

De grootste ingestudeerde scène, hoewel helaas kort in tijdsduur, is die waar de troepen zich verzamelen in de perimeter bij hotel Hartenstein en zich daar ingraven. Een goed voorbereide aanval van tanks begint, geleid door een Tiger I. Deze

meesterlijke opname wordt afgewisseld met op de aanval reagerende parachutisten. De Tiger wordt gevolgd door een - of beter gezegd - de Panther: een Hetzer (PzJäg 38(t)) trekt daarna geregeld van links naar rechts door het beeld. Deze tankjager wordt gevolgd door een pantserwagen, mogelijk behorende tot het achtwielige SdKfz (Sonderkraftfahrzeug) 234 type. Tenslotte verschijnt naast de Tiger een PzKpfw (Panzerkampfwagen) IV met een kort 75mm kanon. Overigens is slechts een deel van laatstgenoemd voertuig te zien. De Panther, nog steeds met luik open, brengt de parachutisten dan tot steeds groter razernij.

De zaak wordt, overigens tegen zware verliezen, weer wat in evenwicht gebracht in het volgende fragment dat een wat vrije interpretatie is van het optreden van Baskeyfield. Twee stukken zes pond anti-tank geschut, elk opgesteld aan een kant van de straat, vuren op een stel Panthers. Eén daarvan die stilstaat wordt buiten gevecht gesteld, maar na eerst zelf een anti-tank kanon te hebben vernietigd. Een tweede, rijdende Panther brengt ook de tweede zes pond tot zwijgen en vervolgt ongehinderd z'n weg.

'Hou eens op met dat koken Dixon en ga er op af om één van die tanks onder vuur te nemen' riep, woedend over de Duitse successen, majoor Robert 'Boy' Wilson, de commandant van de 21e Independent Parachute Company. Dixon pakte een PIAT en ging daarmee de straat op. Hurlend voor een reeds uitgeschakelde Panther, plaatst hij een voltreffer op een andere die dichtbij stond en die in brand vliegt. Dixon meldt een ander triomfantelijk aan Wilson. Deze episode is maar gedeeltelijk op feiten gebaseerd. Wilson bijvoorbeeld was niet degene die Frank Dixon bevel gaf de PIAT te nemen. In feite raakte Dixon niet een Panther maar een Tiger. Dat gebeurde op het kruispunt in

Oosterbeek op een afstand van 80 meter. Andere bronnen hebben de tank geïdentificeerd als een Mark IV.

Op de 'zesde dag' ziet de toeschouwer een Panther staan, terwijl de para's zich een weg banen door de verwoeste stad. Daarbij passeren zij de laatste van de Duitse tanks in de film, een Königstiger met een Henschel-koepel en een loop zonder mondingsrem.

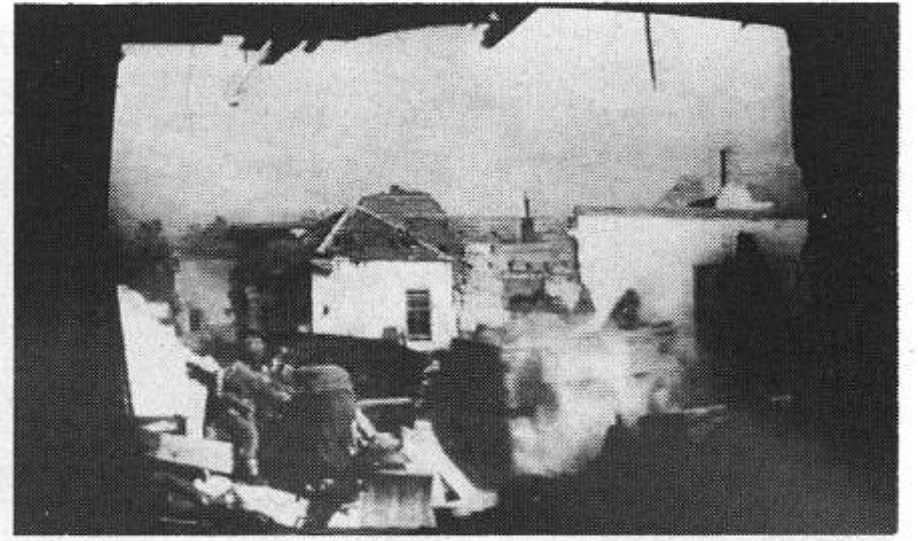
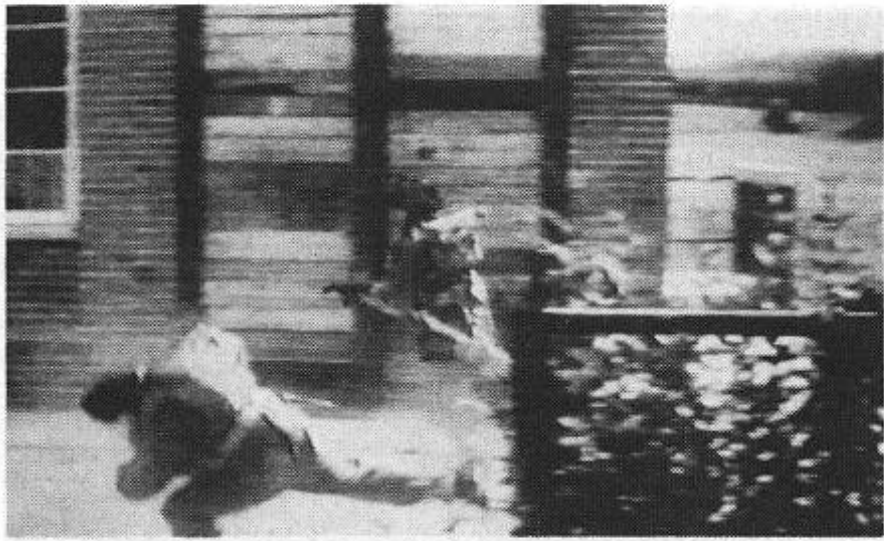
De herinneringen aan deze vijandelijke collectie tanks lopen uiteen. Iemand herinnert zich een trailer om tanks te vervoeren, terwijl anderen zich nog voor de geest kunnen halen dat alle tanks in de film werden gesleept. Dat is mogelijk het geval geweest met één van de Panthers of met de Renault. Maar wie reed ze? Er was een voormalige tankchauffeur bij die volgens sommigen belast was met het afvuren van de ladingen die het geschutvuur van de tank moesten nabootsen. Het kan zijn dat hij ook chauffeur was voor het grootste deel van de tanks, maar hij had vier assistenten nodig om de tankaanval te kunnen uitvoeren. Majoor Levine van het 2e Bataljon Parachutisten zei dat de luchtlandingstroepen soms werden getraind om vijandelijke voertuigen te kunnen herstellen. Mogelijk is dit de oplossing.

DE LOCATIES

Hurst heeft verklaard dat de meeste opnamen in Arnhem werden gemaakt. Slechts de evacuatie-scène werd in Engeland opgenomen, hoewel de Engelse kerkdienst in Nederland werd gefilmd. Zijn verklaring hiervoor was zeer aannemelijk. Hij zei: 'Ik kon moeilijk de mannen vragen de Rijn over te zwemmen omdat daarin nog steeds cadavers dreeven en de kans op typhus niet denkbeeldig. Zoals eerder al meegedeeld, werden de scènes op vliegvelden opgenomen op RAF Broadwell (Frank

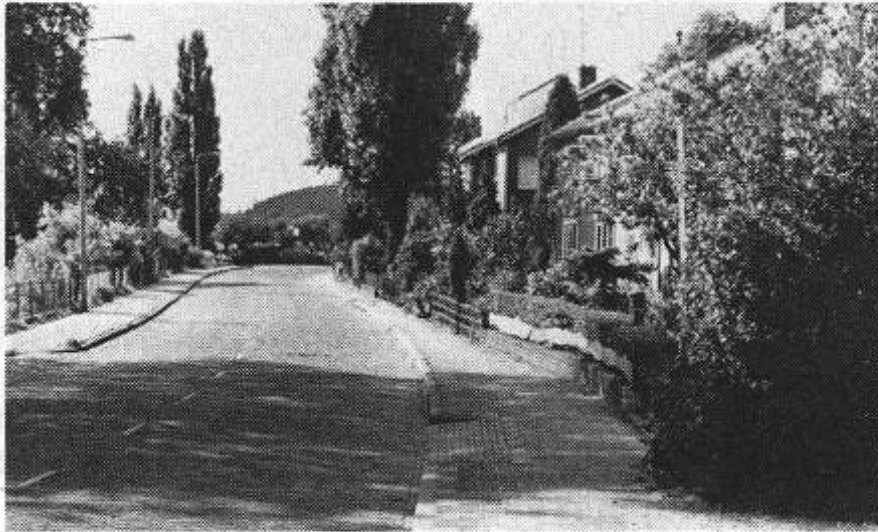
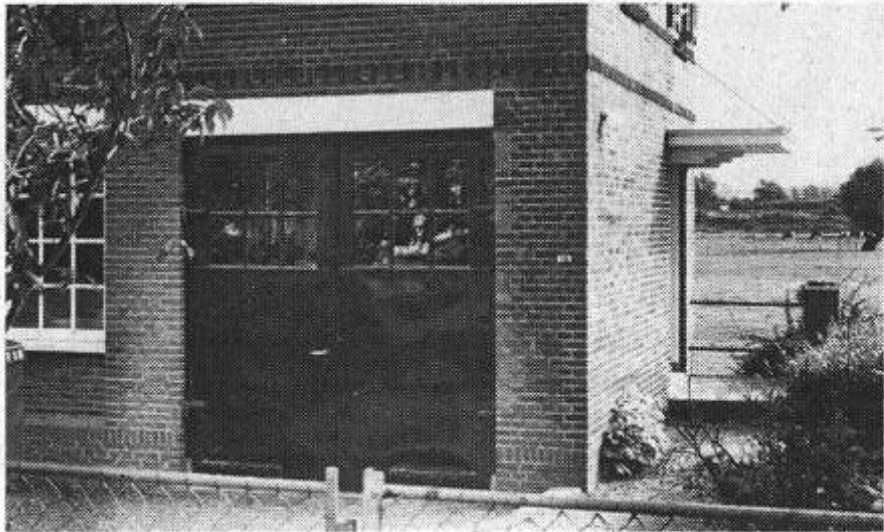


Het wapenfeit waarmee John Baskeyfield het Victoria Cross verdiende is opgenomen in de Weverstraat (zie de kaart op pag. 29) waar voor de oude school een van de Panthers wordt getroffen - de school stond er nog toen de film werd opgenomen maar is nu afgebroken. Het echte incident vond plaats in de Acacialaan ongeveer een kilometer verderop - zie *Toen en Nu* nr. 2.



Met alleen maar twee straten om de gevechtshandelingen op te nemen is dit door de verschillende cameraopstellingen voor de toeschouwer niet zichtbaar. Al deze scènes werden gefilmd op de Benedendorpsweg en worden gedurende enkele seconden na elkaar vertoond met daar

tussendoor archiefopnamen, wat men kan zien aan de auto van Kussin waarop een aanslag werd gepleegd (zie pag.46) en aan de verbandplaats op de Duitsekampweg 9 in Wolfheze.



Dixon en Tommy Scullion bevestigden dat in Engeland voor de film een parachutesprong werd gemaakt, wat betekent dat in het algemeen gesproken het overgrote merendeel der locaties authentiek was. Het eerste binnendringen in Arnhem moest bijvoorbeeld een onbeschadigde bebouwde achtergrond laten zien. Hiervoor werd een deel van Oosterbeek gebruikt, hoewel dat ook niet helemaal onbeschadigd was. Puinhopen of niet, iedere keer moest de plaatselijke autoriteiten wel toestemming worden gevraagd ladingen te mogen laten ontploffen en met handgranaten te gooien. Scullion, Dixon en van Rijssel herinneren zich alle drie dat scherpe handvuurwapenmunitie werd gebruikt, hetgeen een ontvullend effect moet hebben gehad op de filmploeg, maar ook de mate van gecontroleerd optreden onderstreept waarmee Hearst en z'n 'leger' Arnhem aanvielen. Het niet gebruikmaken van losse flodders verklaart waarom de brenschutter die het brigadefoetkwaartier bij de oprit verdedigt, in feite niet vuurt omdat hem aanstonds een aanval te wachten staat door SS-troepen die worden gespeeld door inwoners van Oosterbeek! Ieder kanonschot en elke ontploffing is het werk geweest van de geluidsregisseur.

Visuele effecten waren het werk van Brocks, de bekende fabrikanten van vuurwerk, die hiervoor speciaal waren aangetrokken. Geoff van Rijssel denkt dat zij mogelijk ook het 'kanonvuur' van de tanks hebben verzorgd.

Voor Horsa-zweefvliegtuigen op de landingsterreinen was natuurlijk gezorgd, maar de beroemdste der locaties was het hotel Hartenstein. Hurst en z'n liaison-officier, majoor Hugh Maguire, inspecteerden van tevoren het voormalige hoofdkwartier van generaal-majoor Urquhart. 'Wij betraden het hotel vanuit de tuin en bekeken het gebouw van de zolder tot de kelder. Toen wij de voordeur uitstapten, zagen we een enorm bord met de waarschuwing: NIET BETREDEN - MIJNENGEVAAR. Tenslotte konden we het hotel voor enkele scènes toch gebruiken nadat het op mijnen was onderzocht.'

Er is een opname die vermoedelijk in Hartenstein is opgenomen en die het gesprek via de radio laat zien tussen generaal Urquhart en majoor Gough die zich bij de brug bevindt. Urquhart kwam niet over voor de scène, maar hij maakte een geluidsoptname van de radioboodschap die werd nagesynchroniseerd bij een shot waarbij majoor Gough met z'n rug naar de camera tegenover majoor Maguire staat.

Het trappenhuis in het Sint-Elisabethsgasthuis werd gebruikt voor een opname om het werk van artsen en verpleegsters die de Britse gewonden verzorgden, te illustreren.

Hotel Tafelberg, dat als verbandplaats had dienst gedaan, was opnieuw vol met 'gewonden', onder wie soldaat Holt die, slechts licht gekwetst, ontvlucht op het moment dat de Duitse schildwacht tegen de grond wordt geslagen door een dichtbij ontploffende granaat. Op dezelfde manier als de soldaten werden uitgekozen, zo gebeurde dat ook met de Nederlanders. De katholieke geestelijke bijvoorbeeld was de toenmalige kapelaan R. Dijkster die tijdens de slag gewonden verzorgde. Eerder in de film, nog voordat hotel Tafelberg in handen van de Duitsers is gevallen, ziet de kijker een Nederlandse arts met de kapelaan zich bukken over een gewonde soldaat. De arts is dr. G.H.O. van Maanen. De verpleegster erachter, die hem in het Nederlands vraagt of zij een andere soldaat een injectie kan geven is zuster G. Schipma. Evenals de kapelaan waren zij tijdens de gevechten ook in hotel Tafelberg.

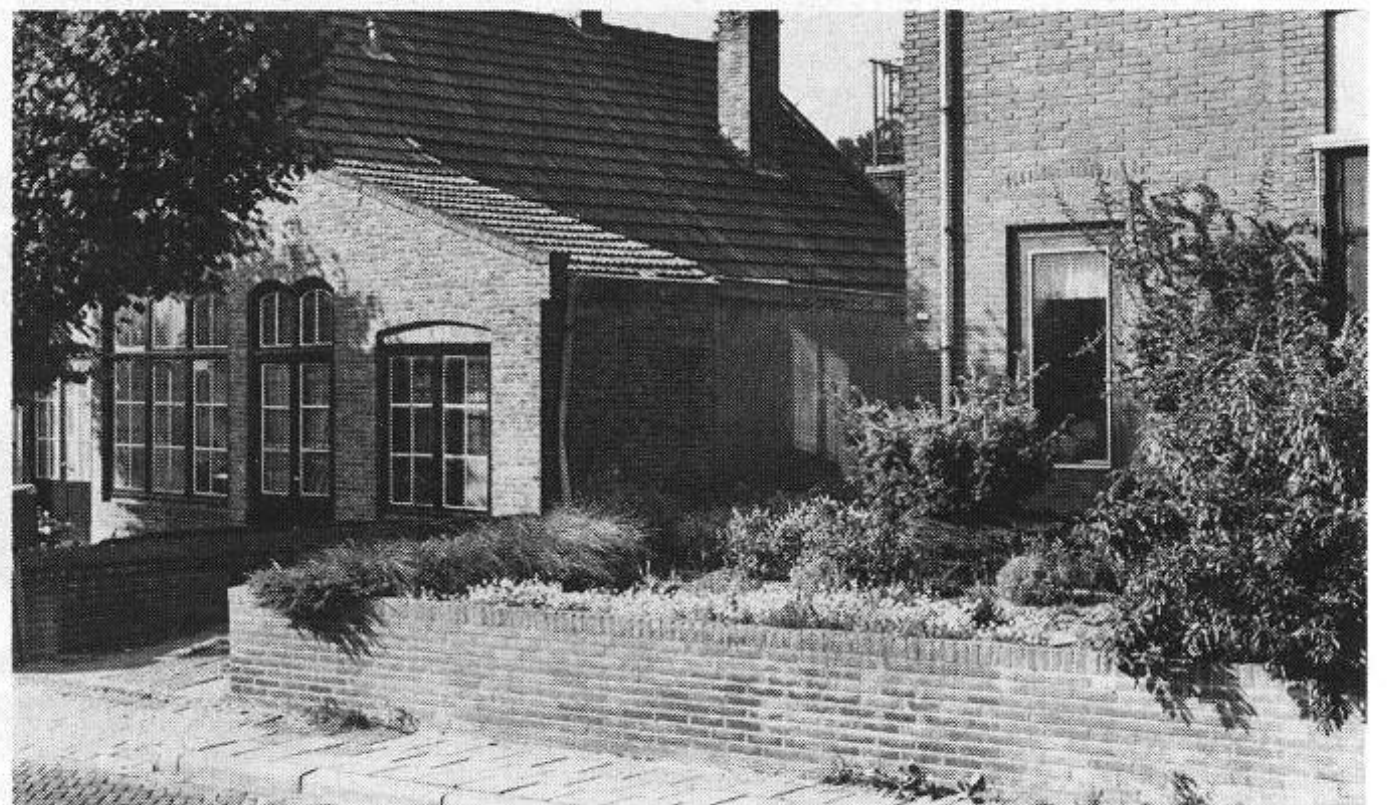
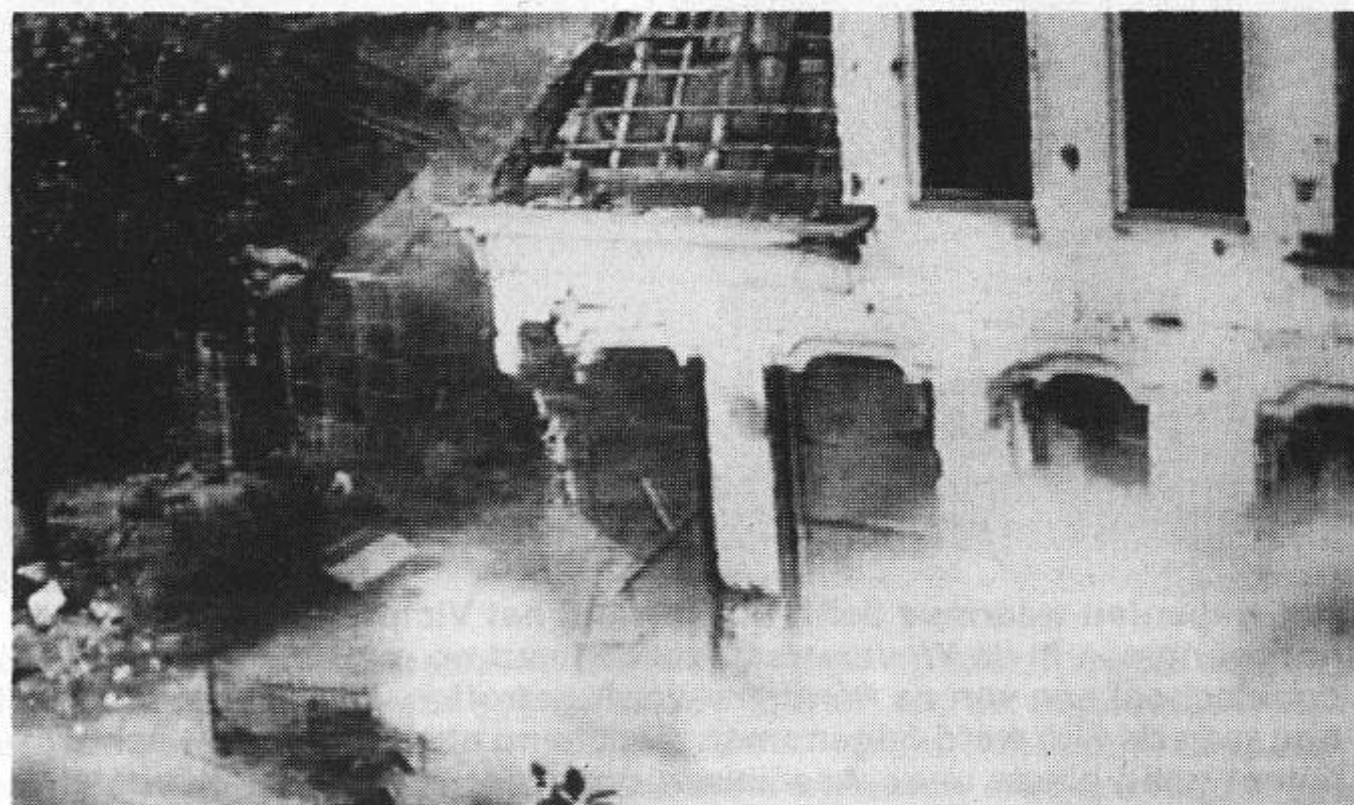
De film verplaatst de kijker dan naar de kerk van Oosterbeek-Laan waar majoor Dickie Lonsdale, voor de gelegenheid vuil en smerig gemaakt met een bloederig verband om, de opzweepende toespraak herhaalt die hij tot het stelletje ongered hield dat de Lonsdale Force zou worden. Volgens Cornelius Ryan sprak Lonsdale vanaf de

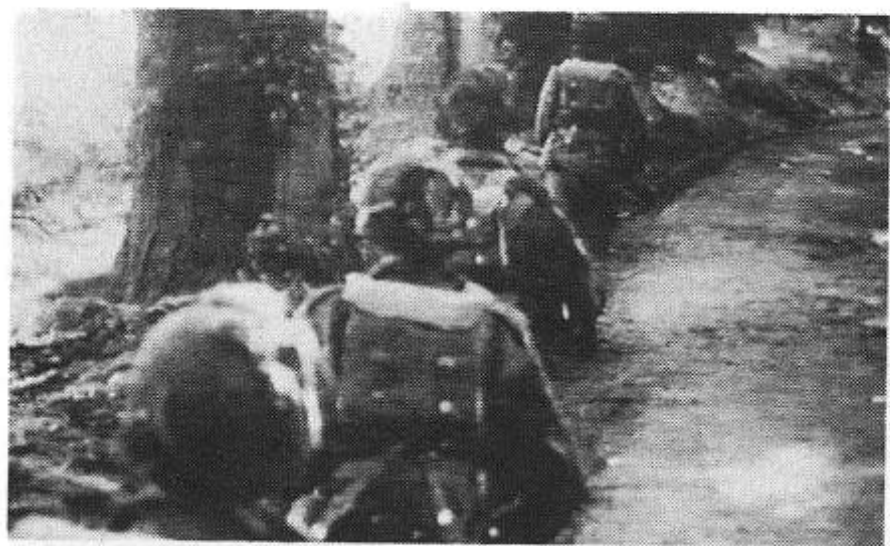
preekstoel, maar in de film staat hij ernaast. Ryan schrijft: 'honderden ... kregen moed in gesproken door het optreden van eccentricke, onverschrokken militairen die uiterlijk geen enkel teken van angst vertoonden en die weigerden zich door ontberingen of verwondingen van de wijs te laten brengen. ... Rond hinkend, z'n mannen aansporend, leidde Lonsdale de ene aanval na de andere.' Volgens sergeant Dudley Pearson droeg hij 'één arm in een met bloed doordrenkte mitella, om z'n hoofd zat een even bloederige zwachtel, terwijl om één been een reusachtig verband was gewikkeld!' Nu de troepen bij de brug waren verdwenen en de perimeter bij Hartenstein aan drie kanten omsingeld was door de Duitsers, gaf Lonsdale bevel te voorkomen dat de laatste, vierde zijde, dat wil zeggen de rivierkant, ook door de Duitsers zou worden afgegrensd, aangezien dit de enige mogelijkheid bood om nog te ontkomen.

Een van de belangrijkste Nederlandse deelnemers aan de film was mevrouw ter Horst. Haar huis lag naast de kerk in Oosterbeek en, naarmate de slag woedde, veranderde haar huis in een verbandplaats, voortdurend vol met Britse gewonden. Operaties werden uitgevoerd in het ketelhuis. Toen de evacuatie op gang kwam lagen er gewonden in haar kelder die er te ernstig aan toe waren om te worden vervoerd. Brian Desmond Hurst was er op gebrand het ogenblik te doen herleven dat zij de kelder binnenkomt en voor de gewonden ter vertroosting een psalm voorleest.

De scène waarin de Duitse vrachtwagen arriveert om per luidspreker de omsingelde Britten op te roepen zich over te geven, welke aansporing wordt weggehoond met een fluitconcert, met gejoel, met het V-teken en met een welgemikte Mills-handgranaat, wordt toegeschreven aan Tommy Scullion, die overigens al is 'gesneuveld' ten tijde van dit voorval. Het dagboek van het 2e Peloton

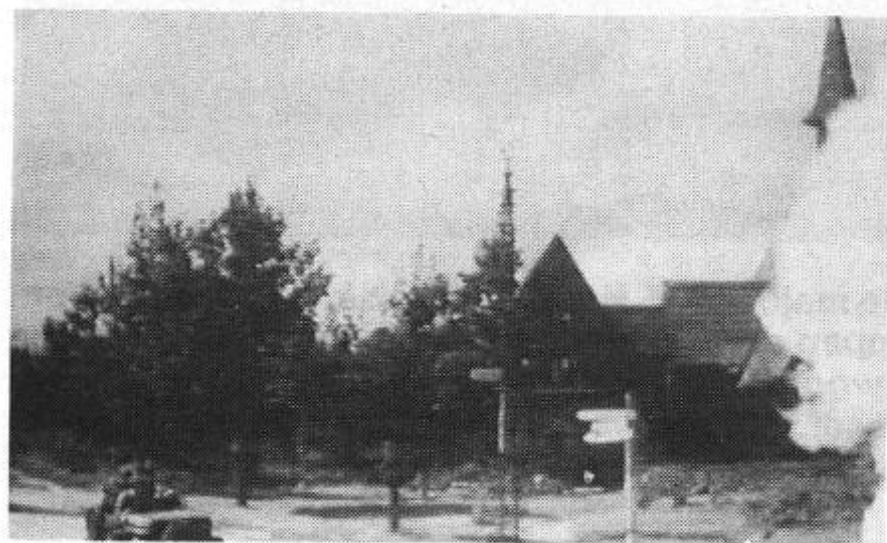
Nog een spectaculaire scene op het moment dat de parachutisten naar de brug rennen. Ieder voorval dat wordt getoond is gebaseerd op werkelijke gebeurtenissen tijdens de strijd. Het huis rechts 'De Parre' genaamd werd na de oorlog afgebroken; het huis links staat nog steeds aan de Benedendorpsweg.





Boven: Dinsdag 19 september – de derde dag – eenheden van de tweede lichte lichte trekken al vechtend op naar Arnhem...ongelukkig genoeg marcheren zij de Benedendorpsweg op vanuit de verkeerde richting! Dit is

de filmopname waarop de Franse tank, uitgerust met een vlammenwerper, te zien is. Realistisch nagebootst werd hij geraakt door twee granaten uit een PIAT.



Hier ziet men jeeps op het Van der Molenplein langs de kerk van Doorwerth rijden.



Afschrikwekkend gebruik van de vlammenwerper terwijl manschappen de Weverstraat oversteken.



Slachtoffers worden ondergebracht in het St Elisabeths-gasthuis aan de Utrechtseweg.



van de 21e Zelfstandige Parachutecompanie zegt dat dit op 21 september gebeurde. De vrachtwagen kwam aanrijden onder het spelen van Amerikaanse dansmuziek tijdens een pauze in de gevechten. De reactie van de soldaten kwam heel erg overeen met die zoals deze in de film werd voorgesteld, echter met meer schuttingwoorden, en in plaats van een handgranaat maakte een schot van een PIAT een voortijdig einde aan de oproepen van de Duitsers. Scullion was indertijd degene die dat schot afvuurde.

Een ongelukkig incident ontsierde de productie enigszins. Hurst's regie-assistent had een blijkbaar beschadigde, verlaten trein ontdekt. 'Indien we er zo'n 450 liter benzine in stoppen, krijgen we een prachtige achtergrond bij de opnamen' be-

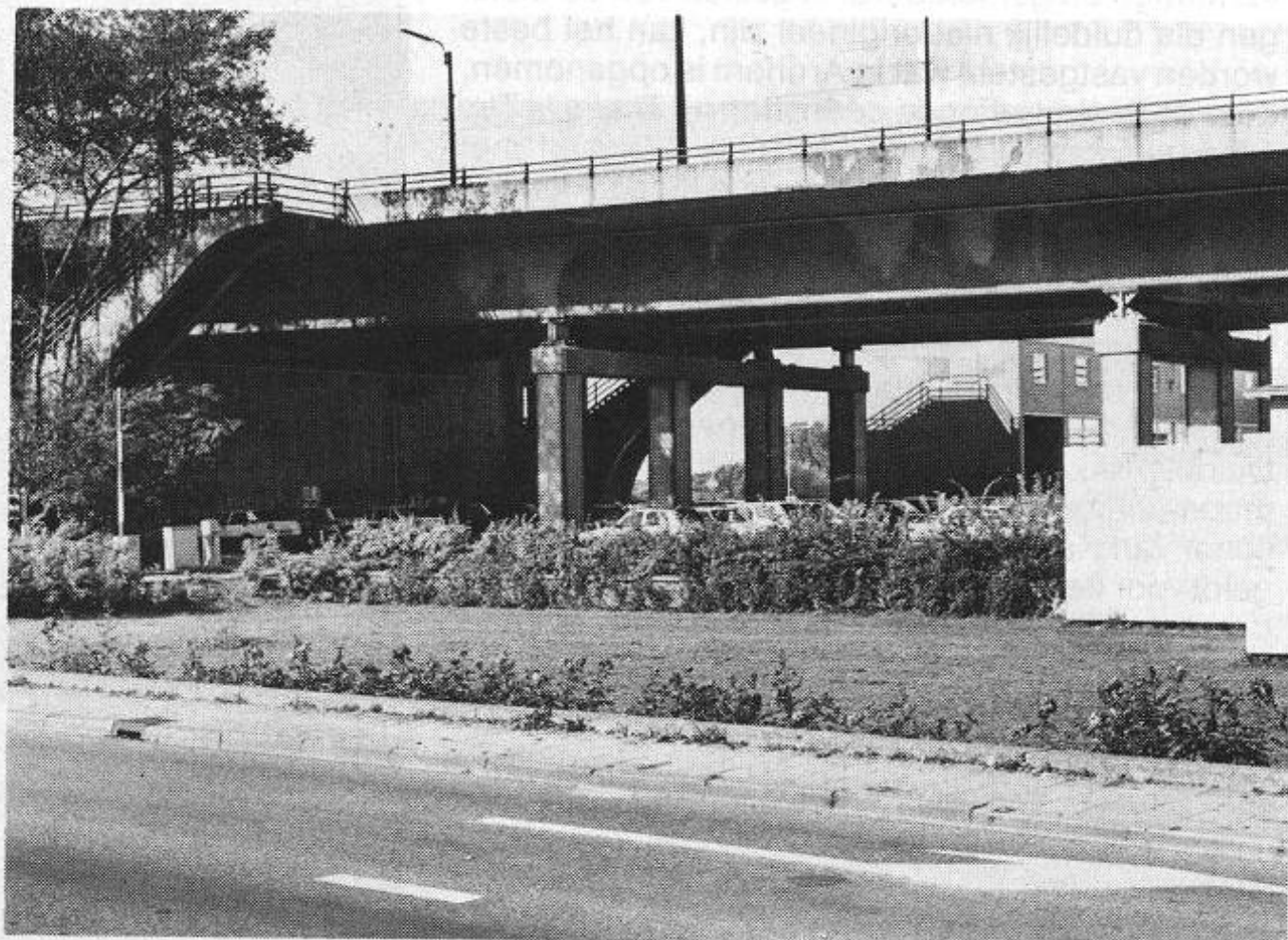
toogde de enthousiaste jongeman. Hurst stemde ermee in en zodra de camera's arriveerden op 13 september gaf de brandende trein inderdaad een spectaculair schouwspel te zien. Helaas had men vergeten tevoren toestemming te vragen de trein in de lucht te laten vliegen, zoals dat wel was gebeurd als gebouwen moesten worden gebruikt die voor de film beschadigd of verwoest moesten worden. Erger nog was dat bij de explosie de enige nog in Nederland functionerende dieselmotor de lucht in was gevlogen. Dit had tot gevolg dat de N.V. Nederlandsche Spoorwegen bij Rank een eis tot schadevergoeding indienden van honderdduizend Britse ponden, toen overeenkomend met een miljoen gulden. Eerst in februari 1951 werd overeenstemming bereikt. Het bedrag dat uiteindelijk werd betaald werd niet bekendgemaakt.

Overbodig te zeggen dat de scène in de definitieve versie van de film niet voorkwam.

De opnamen van de evacuatie over de Rijn kwamen, zoals eerder gezegd, tot stand in Engeland. Volgens Hurst werden de scènes opgenomen bij grindaafgravingen in Wraysbury bij Londen (Frank Dixon spreekt van een steengroeve). Robert Christie houdt vol dat de locatie aan de Thames lag bij Datchett, terwijl van Rijssel meent dat het een ondergelopen steengroeve was. De explosies voor dit fragment werden door de genie en de lichtflitsen door de pioniers verzorgd. Voor de lichtspoor kogels en voor de schoten die in het water terecht kwamen werd scherpe munitie gebruikt. De authenticiteit van deze opnamen kwam tot stand door Canadese troepen in te zetten die ook in werkelijkheid met aanvalsbotten de luchtlan-



Sommige filmopnamen moesten natuurlijk opgenomen worden in de buurt van de brug, maar alle camerastandpunten werden zorgvuldig uitgekozen om te vermijden dat de opgeblazen brug te zien was. Waar zij volledig in beeld moest komen werd gebruik gemaakt van een op glas



geschilderd uitzicht op de brug. Hier nadert een Panther de noordelijke oprit van de brug. Dit werd gefilmd in zuid-westelijke richting; In werkelijkheid werd er gevuurd in de richting van de rivier.



dingstroepen hadden opgepikt. Hurst gaf de sappeurs uitvoerige instructies. Terwijl de mannen in de Rijn zwommen mochten geen explosies binnen afstand van 30 meter plaatsvinden. Een Canadese sergeant opperde dat het in de lucht laten vliegen van een der boten een effectvol gezicht zou opleveren, hetgeen onmiddellijk appelleerde aan Hurst's gevoel voor theater, waardoor tegelijkertijd ook zijn gevoel voor voorzichtigheid verdween. Hij schreef hierover: 'De mannen zwommen door de grindafraving ... sommigen geheel naakt ... en tot mijn ontzetting vond temidden van hen een ontploffing plaats. Ik greep de script-girl beet, verborg mijn hoofd in haar boezem en zei: 'Ik kom niet overeind totdat je me verteld hebt dat er geen slachtoffers zijn.' Gelukkig waren die er niet.' Deze scène werd in november of december 1945 opgenomen 'en het was toen verdomd koud', aldus van Rijssel. 'Vijf pond kregen we ervoor.' Dat was het afgesproken bedrag dat elke soldaat ontving voor dit soort karweitjes die afweken van de dagelijkse routine.

De Film Unit verbleef ongeveer drie maanden in Arnhem alvorens weer naar de Pinewood studio's in Engeland terug te keren waar sommige leden van de spelersgroep nog eens drie maanden bleven voor het opnieuw opnemen van stukken dialoog. Dat verklaart waarom hier en daar de film niet helemaal lipsynchroon is. Het vereist een grote mate van vakmanschap nieuw opgenomen tekst en geluid geheel met de filmbeelden te laten samenvallen. Terzijde kan nog worden meegedeeld dat toen van Rijssel en zes anderen nog in de Pinewood studio's waren, zij in de Denham studio's als figuranten optraden in de massascènes in *A Matter of Life and Death* met David Niven en Kim Hunter.

ARCHIEFFILM

In de film is een niet onaanzienlijke hoeveelheid archiefopnamen verwerkt die Hurst en z'n montageman kundig met de originele opnamen hebben vermengd en gemonteerd. Afgezien van de dialogen die duidelijk niet origineel zijn, kan het beste worden vastgesteld wat in Arnhem is opgenomen, door de desbetreffende gedeelten uit *Theirs Is The Glory* te vergelijken met *The True Glory*, of met *World At War*; in het bijzonder gaat dit op voor *The True Glory* die eerder dan Hurst's film uitkwam. Een bijzonder stuk archieffilm is dat van het lijk van generaal-majoor Kussin, gedateerd 18 september 1944. Kussin die Feldkommandant was van Arnhem ziet men bij het kruispunt bij Wolfheze uit z'n met kogels doorzeefde auto hangen. Duidelijk is ook het verschil tussen de foto- en filmopnamen van het gebeurde. Het stoffelijk overschot van Kussin is een voorbeeld, zoals dat ook geldt voor de bijeen spoorlijn op de grond liggende brenschutter. Hij komt in deze film voor, evenals op een in *Toen en Nu* nr. 17 opgenomen foto.

Het was een aangrijpend moment toen de gewonde majoor R.T.H. Lonsdale, 2i/c 2 Para Battalion, een bezielende toespraak hield voor de manschappen die zich verzameld hadden in de kerk van Oosterbeek. Een jaar eerder had hij met dezelfde woorden en in dezelfde kerk het woord gericht tot zijn manschappen... hij sprak toen vanaf de kansel. De kerk werd zwaar verwoest en bij de opbouw werden de kansel en de koorstoelen verwijderd.



Terwijl de perimeter zich rond Oosterbeek vernauwde, werd Hartenstein een vitaal punt. De vernielingen aangericht tijdens de twee veldslagen - in 1944 en 1945 - zijn in de loop der jaren geheel verdwenen.





Hotel Tafelberg was nu in handen van de Duitsers.

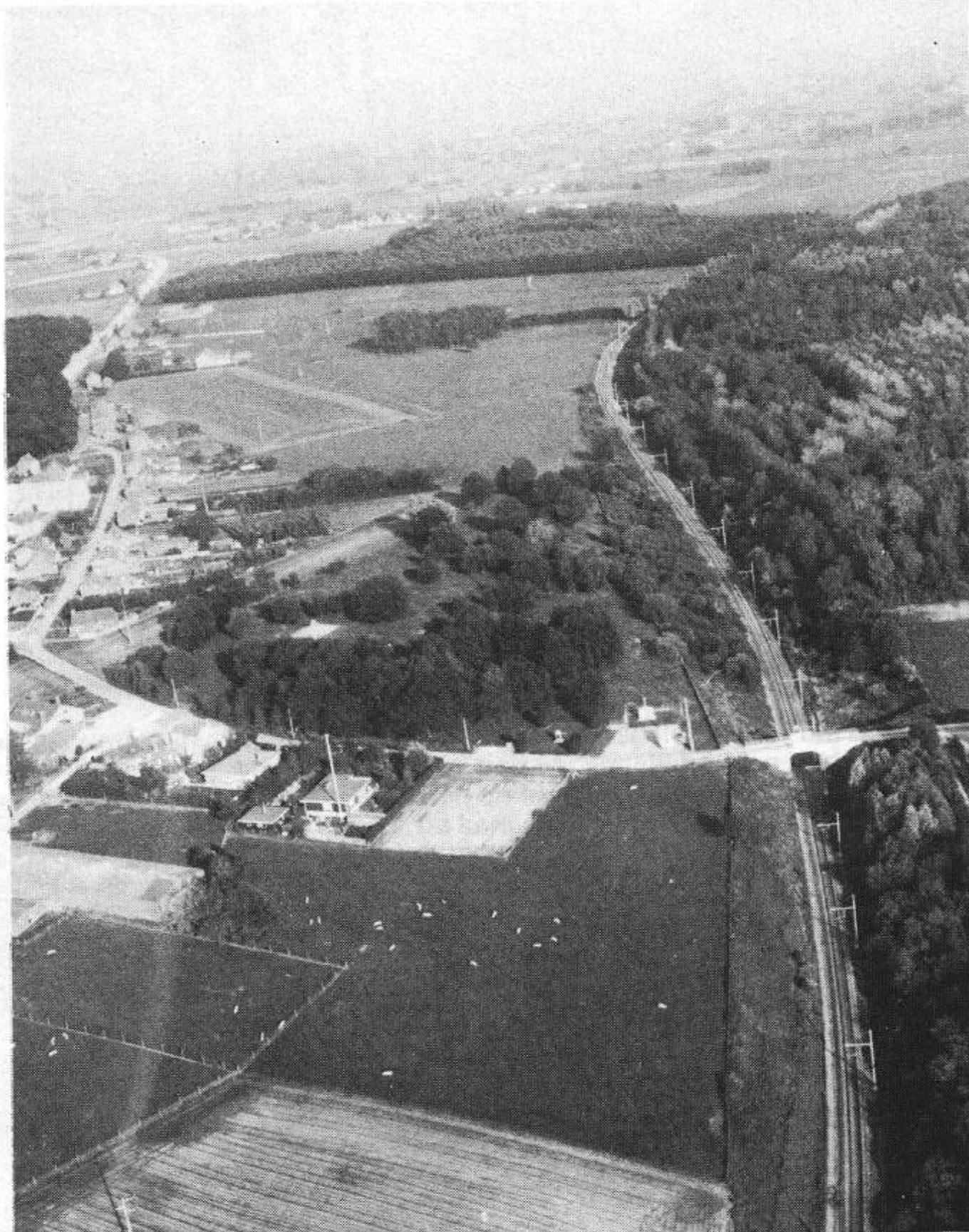
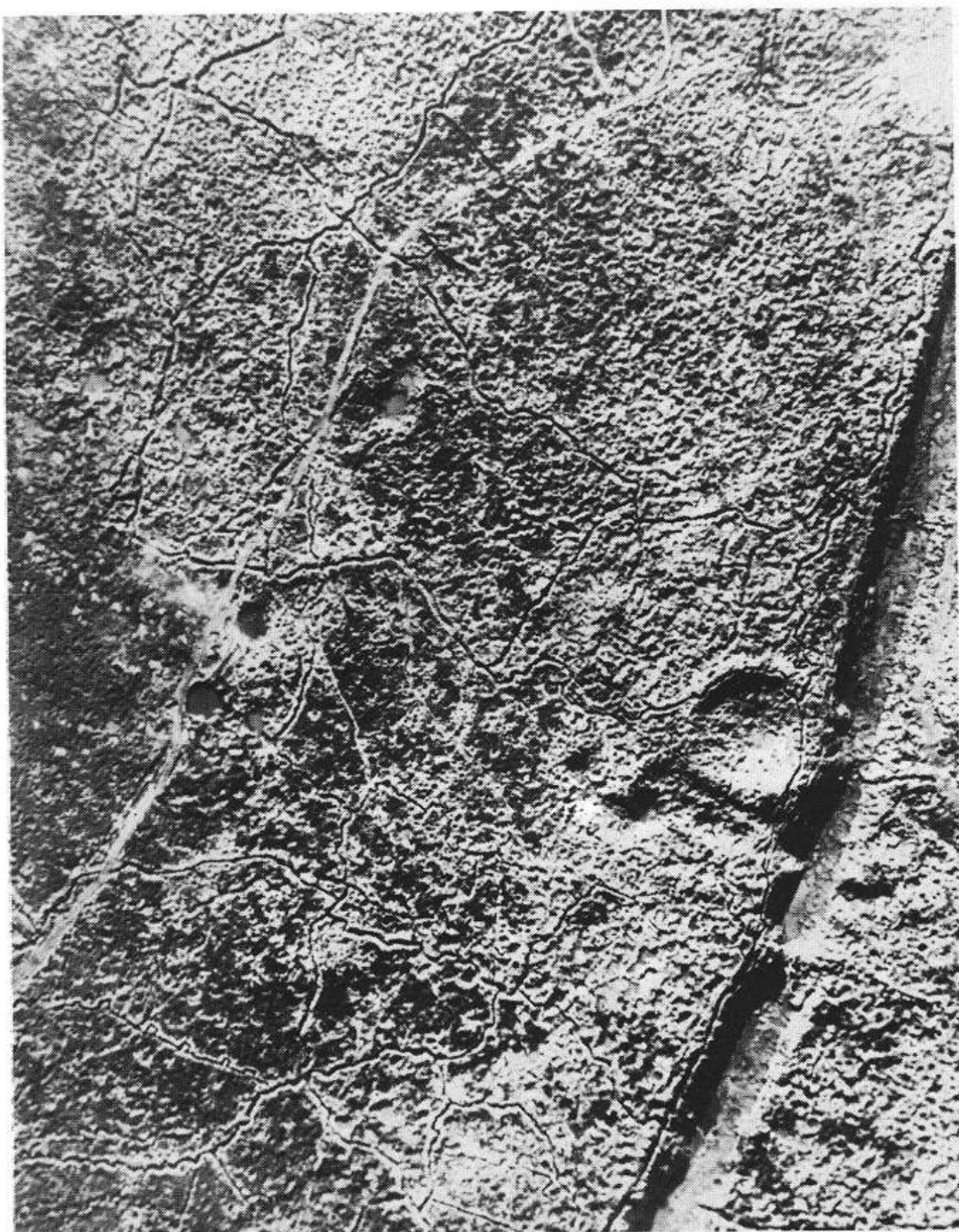
SLOTBESCHOUWING

De film ging gelijktijdig op 17 september 1946 in première in Ottawa in Canada, in Arnhem en in Londen, precies twee jaar na het begin van de Slag om Arnhem. De Britse premier Clement Attlee en andere leden van het kabinet woonden de voorstelling bij, terwijl op kasteel Balmoral in Schotland de film werd gedraaid voor Koning George VI. Het einde van de film is schrijnend en waarschuwend heeft dat een symbolische betekenis. De film keert terug naar de nissenhut waar de kijker bij het begin van de operatie voor het eerst kennis maakte met de tien soldaten van de luchtlandingsdivisie. Er staan nog steeds de tien bedden, maar nu zijn er nog maar twee mannen – Bateman en Holt – die diep in gedachten verzonken zijn. De vraag is: symboliseren Bateman en Holt de tweeduizend man die veilig terugkwamen en de acht lege bedden met opgerolde matrassen die achtduizend die achterbleven? De auteur van dit verhaal vroeg Tommy Scullion of hem ooit verteld was waarom de film gemaakt werd. Hij antwoordde: 'zo dat het publiek kon zien hoe wij zoveel mensen in negen dagen verloren.'



Leden van de Arnhem Film Unit bij de inwijding van het oorlogskerkhof in Oosterbeek op 25 september 1945. (IWM) Precies een jaar daarvoor was het de negende dag geweest; de overlevenden betuigen hun respect voor allen die zij moesten achterlaten; *Theirs is the Glory*.





VAN DE REDACTEUR

De slachting aangericht op Heuvel 60 in Ieper in België vormt een frappant contrast met de vredige akkers van Vlaanderen zeventig jaar later.

Door de jaren heen hebben lezers ons gewezen op de publicatie uit het midden van de jaren dertig *Twenty Years After* dat zich ook baseerde op de 'toen en nu' formule en welk blad de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog behandelde. De foto's voor deze uitgave waren voor het merendeel het werk van Mr A.J. Insall van het Imperial War Museum. Dit jaar werden wij aan WOI herinnerd toen wij over Passendale in België vlogen – een plaatsnaam die nu nog visioenen oproept van een uitgestrekt, eindeloos en verlaten gebied, bedekt met onder water staande granaattrekkers – een hel op aarde. Het doel van onze vlucht was een foto te maken voor het boek *Flanders Then and Now* van John Giles. De vredige akkers op een prachtige zomeravond leken op dat moment echter een millenium verwijderd van de dagen toen daar een bloedige strijd werd gevoerd. Behalve enkele bomkraters die als vijvers dienst deden, was er niets dat dit gebied onderscheidde van enig ander met uitzondering van de oorlogskerkhoven met hun rijen witte kruizen. Sommige liggen dicht bij het dorp, mogelijk in de buurt waar destijds een verbandplaats of een gewondenverzamelplaats was. Andere liggen temidden der groene en bruine akkers, op het slagveld zelf.

Na twintig minuten hadden wij Heuvel 60 langs de spoorbaan naar Ieper bereikt – toen zowel als nu een duidelijk oriëntatiepunt. De heuvel was oorspronkelijk ontstaan door ophoping van de grond die bij de aanleg van de spoorlijn was afgegraven. Het gedurende vier jaar bestoken met granaten en het leggen van mijnen hadden de contouren verzakt. Sindsdien hebben bomen en begroeiing het silhouet verder verzacht. Terwijl wij naar beneden keken vanaf een hoogte van enkele honderden meters konden wij moeilijk geloven dat diezelfde plek een enorme draaikolk was geweest van uiteenspattend staal veroorzaakt door talloze explosies. De tweede slag om Ieper – dat de Duitsers nooit hebben kunnen veroveren – woedde van april tot juni 1915. De vijand maakte daar voor het eerst gebruik van gifgas, een strijdmethode waarop de Geallieerden volstrekt onvoorbereid waren. Vier militairen kregen hier het Victoria Cross toen zij op 20 en 21 april onder vuur lagen. De naam op de Erelijst op de school die wij bezochten, kreeg voor ons nu meer betekenis: 'tweede luitenant B.H. Geary, VC'.

In de eerste aflevering van *Twenty Years After*, dat werd samengesteld onder de leiding van zijn illustere redacteur, generaal-majoor Sir Ernest Swinton, stond de volgende passage: 'Nieuwe oorlogswolven trekken zich boven Europa samen. Iedereen spreekt met angst over "de volgende oorlog"'. Op grote schaal zijn de landen zich aan het herbewapenen en worden de strijdkrachten in slagorde geplaatst om een nieuwe wereldramp te ontketen waarvan staatslieden zeggen dat deze "onvermijdelijk is"'. Nu, 50 jaar nadat deze woorden werden neergeschreven, naderen we de dag dat het 50 jaar geleden is dat de Tweede Wereldoorlog uitbrak, en wij menen dat het zeker gepast is daaraan in *Toen en Nu* aandacht te besteden en de meest gedenkwaardige gebeurtenissen uit die tijd nog eens de revue te laten passeren. In verband daarmee beginnen wij met een nieuwe regelmatig terugkerende reeks artikelen, getiteld: '50 Jaar geleden'. Een voorproef daarvan is opgenomen in dit nummer en geeft om de herinnering op te frissen een overzicht tot november 1937.

Sprekende over WOI, dient melding te worden gemaakt van de brief van Yeoman Warder in de Tower of London, Brian A. Harrison, die een uitgebreid onderzoek instelde naar de Duitse spionnen die in de Tower werden gevangen gehouden en daar werden geëxecuteerd (aflevering 11). Met betrekking tot de executie van Carl Lody, maakte Brian ons attent op drie brieven die Lody aan de vooravond van zijn terechtstelling zou hebben geschreven. Uit zijn onderzoekingen bleek hem dat slechts twee ervan in feite echt waren.

Tussen de brieven en documenten betreffende de Tower in het Public Record Office, vond ik een vel papier dat klaarblijkelijk uit een schrift was gescheurd. Bij het doorlezen had ik geen enkele rede er aan te twijfelen dat dit de laatste brief was die Lody in zijn cel had geschreven op de avond voor de executie. Er boven staat duidelijk "London Tower" (sic), terwijl als datum wordt vermeld 5 november 1914. Ook draagt het stuk papier de handtekening van Lody. De inhoud komt er, in eenvoudige termen op neer, dat hij de commandant van het 3e Bataljon Garde Grenadiers verzocht de mannen te danken die hem bewaakt en voor hem gezorgd hebben. In het bijzonder vraag ik aandacht voor het woord "reglements" in de derde alinea van zijn brief. Na het vinden van het epistel in

zo'n achtenswaardig archief, heb ik nooit getwijfeld aan de echtheid ervan en ik maakte dan ook een aantekening van de inhoud ervan die ik opborg in mijn alfabetisch geordende index over gevangenen.

'U zult zich mijn verbazing kunnen voorstellen toen in november 1986 een zekere Mr Hooson de bewaking van de Tower benaderde met het ver-



Carl Lody's plaats in de geschiedenis is verzekerd. Hij vond als eerste na meer dan honderd jaar de dood in de Londense Tower. In zijn geboorteplaats Lübeck aan de Oostzee is zijn gedenksteen kortgeleden nog opgeknapt. (Vergelijk deze met die in *Toen en Nu* nr.11)

London Tower
November 5 1944

To the Commanding Officer of
the 3rd Battalion G. Guards
London.

Sir -

I feel it my duty as a German officer to express my sincere thanks and appreciation to the guards and sentries being and having been my guardians.

Although they never neglected their duty they have shown always the utmost courtesy and consideration towards me.

If it is within the frame of regulations I wish this may be made known to them.

I am, Sir, with profound respect
Carl Hans Lody
2nd Lieutenant Imperial German
Naval Reserve II. C.

London Tower
November 5 1944

To the Commanding Officer of
the 3rd Battalion G. Guards
London.

Sir -

I feel it my duty as a German officer to express my sincere thanks and appreciation to the guards and sentries being and having been my guardians.

Although they never neglected their duty they have shown always the utmost courtesy and consideration towards me.

If it is within the frame of regulations I wish this may be made known to them.

I am, Sir, with profound respect
Carl Hans Lody
2nd Lieutenant Imperial German
Naval Reserve II. C.

London, Nov. 5 1944
Tower of London.

To the Commanding Officer of
the 3rd Battalion G. Guards
Wellington Barracks.

Sir -

I feel it my duty as a German officer to express my sincere thanks and appreciation towards the staff of officers and men who were in charge of my person during my confinement. Their kind and considered treatment has called my highest esteem and admiration as regards good fellowship even towards the enemy and if I may be permitted, I wish to thank you for making this known to them.

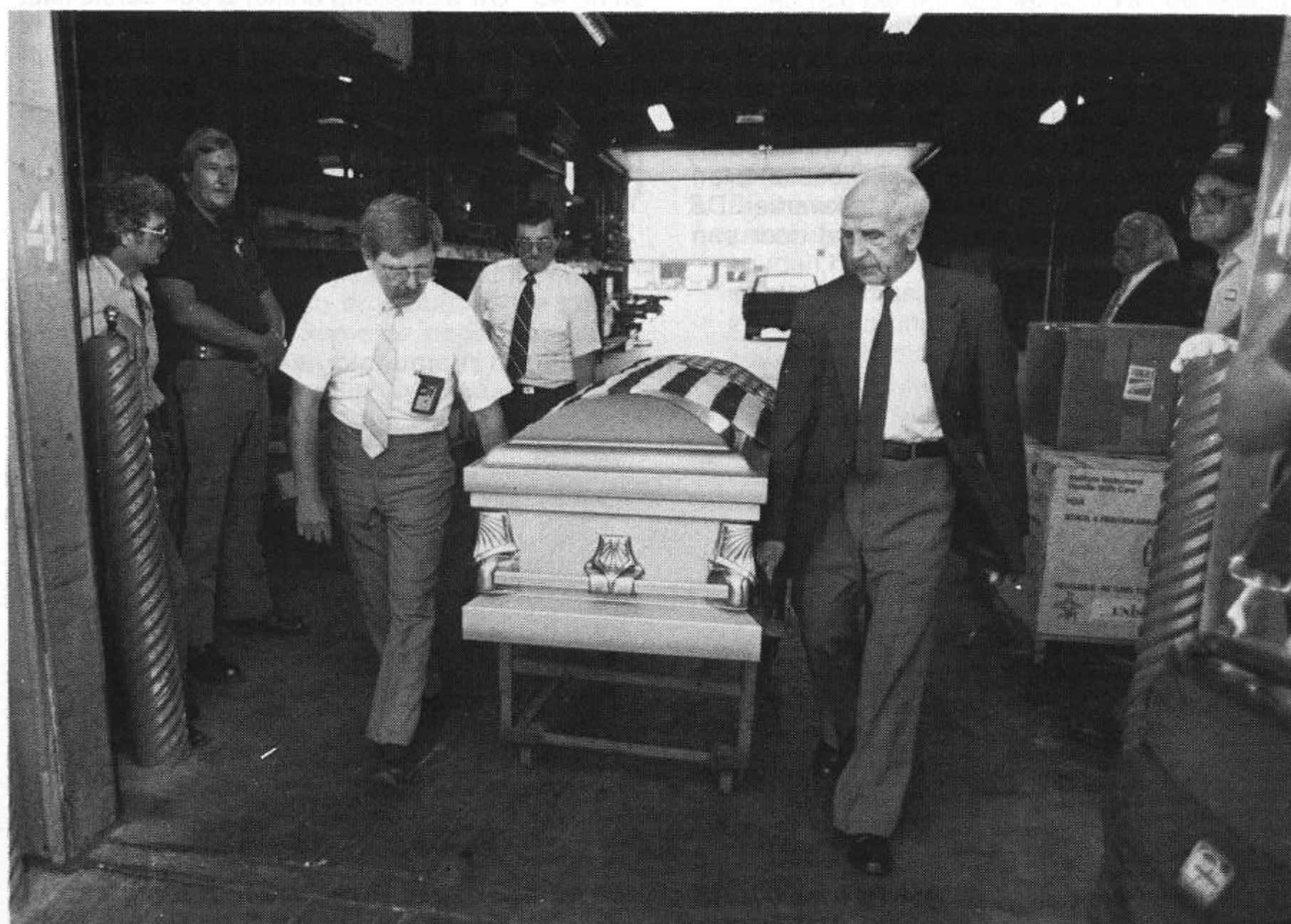
I am, Sir, with profound respect
Carl Hans Lody
2nd Lieutenant Imperial German
Naval Reserve II. C.

zoek om meer informatie aangaande Carl Lody, aangezien hij (Mr Hooson) beweerde in het bezit te zijn van de laatste brief die Lody ooit had geschreven en die "meer dan twintig jaar geleden" op een antiekmarkt was gekocht. Mijn belangstelling kennende voor deze zaak, stelde de Yeoman Gaoler Mr Hooson voor met mij contact op te nemen over z'n brief van Lody. Met mijn voorkennis van het exemplaar in het Public Record Office in Kew, was ik aanvankelijk nogal sceptisch en achterdochtig ten aanzien van Hooson's aankoop, waarvan ik het gevoel had dat het een vervalsing was van de brief die zich in het door mij geraadpleegde dossier bevond. Wat erin stond week echter duidelijk af van de brief die ik kende; er was wel een aantal opvallende overeenkomsten, maar taalfouten waren verbeterd. "Tower of London" bijvoorbeeld, in plaats van "London Tower", en het vreemde woord "reglements" was verdwenen. Belangrijker echter was dat het handschrift opvallend verschilde. Spoedig zou blijken dat ik niet alleen fout zat met betrekking tot Hooson's brief, maar dat ik tot mijn stomme verbazing zou vernemen dat er een DERDE brief was met Lody's handtekening! Op aanwijzing van Mr Hooson wendde ik mij tot het Guards Museum in de Wellington Barracks, waar ik van de assistent conservator hoorde van een in stukken gescheurde brief die "was gevonden op de vloer van Lody's cel op de ochtend van de executie". De stukken papier waren zorgvuldig

Het verhaal van de drie brieven. Links: Het exemplaar uit het dossier WO 94/103 in het Public Record Office. Midden: Bijgevoegde fragmenten gevonden in Lody's cel zijn nu ondergebracht in het Guards' Museum. Rechts: Het originele exemplaar van Mr Hooson.

bij elkaar gezocht en vastgelijmd op een stuk karton dat zich nog steeds in het Museum bevond en dikwijls aan bezoekers was getoond. Deze derde brief bleek dezelfde bewoordingen te bevatten als die in het Public Record Office, zelfs wat betreft het gebruik van het woord "reglements". Echter het handschrift is gelijk aan dat van de brief van Hooson. Zoals het er nu voor staat lijkt het aannemelijk dat de brief in het Guards Museum een eerste poging was, doch bij navraag bij een van z'n bewakers werd hem op de spelling- en taalfouten gewezen ("Espress" diende te worden gewijzigd in "express", "reglements" moest vervallen en "London Tower" moest worden veranderd in "Tower of London"). Haastig verscheurde hij daarop deze brief, waarbij de stukken op de vloer vielen en hij aan een nieuwe begon, de Hooson-versie die naar de commandant van 3 Grenadier Guards werd gezonden. Deze theorie wordt ondersteund door een hoofdstuk in *The Story of Twenty Five Years*, waarin de auteur precies dezelfde woorden citeert als er in de brief van Hooson staan. Opgemerkt dient te worden dat het handschrift in de brieven twee en drie precies hetzelfde is. Maar hoe moet men verklaren dat de brief in Kew in een totaal verschillend handschrift

is gesteld? Ik kan alleen maar tot de veronderstelling komen dat bij het opruimen van de cel de vinder van de in stukjes gescheurde brief de aandacht trok van een onderofficier van de wacht, die besloot er een copie van te maken voor het archief van de Tower. Men kan het zich bijna lijfelijk voorstellen: de onderofficier die over het bureau buigt van de commandant van de Guards om een schrift te vinden waaruit hij een blaadje kon scheuren om de brief te kopiëren. Als punctueel onderofficier was hij erop bedacht de brief precies zo over te schrijven als hij haar had gevonden, met inbegrip van de onjuiste spelling, zoals het geval was met het woord "espress". Ik verbeeld me meer dan eens dat de brief aan de commandant van het 3e Bataljon van de Grenadier Guards netjes ingelijst, gedurende een aantal jaren op een opvallende plaats op diens bureau heeft gehangen. Overplaatsingen, dienst te velde in de Tweede Wereldoorlog en de latere ontbinding van het bataljon - elk, of al deze factoren in combinatie - leidde ertoe dat de brief verlegd werd, of het bestaan ervan vergeten, dan wel dat hij werd gestolen of verloren raakte totdat hij weer opdook op een antiekmarkt om daar te worden gekocht door Mr Hooson.



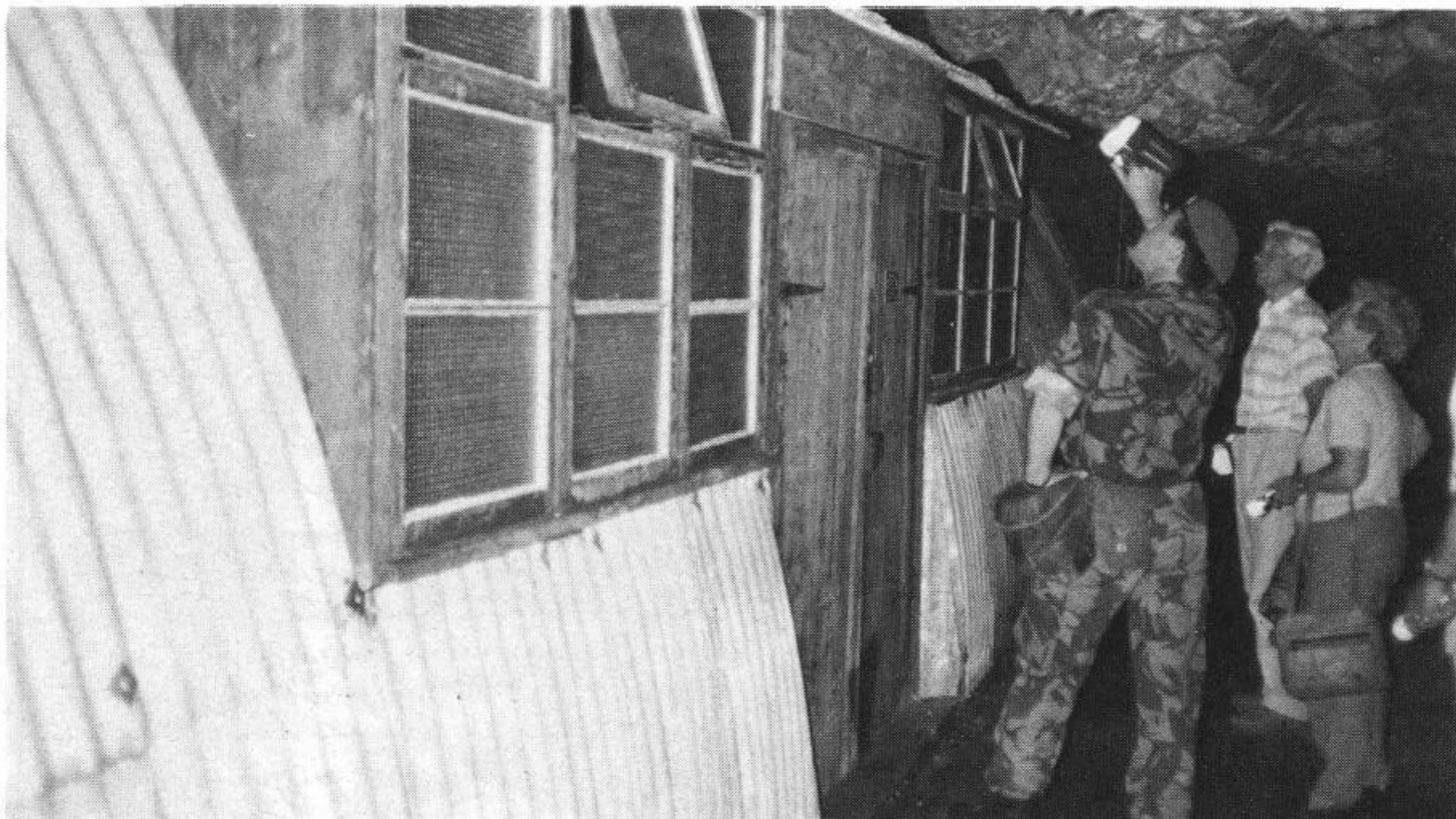
Eddie Slovak op weg naar huis - een algehele omzwaai van het Amerikaanse Leger leidde ertoe dat zijn stoffelijk overschot werd overgebracht vanuit het oneervolle graf in Frankrijk; in 1949 werd het beschouwd als zijn laatste rustplaats. Het duurde zeven jaar voor Bernard



Calka (rechts) zijn doel bereikte; hij zegt nu dat zijn volgende stap zal zijn te proberen een presidentieel pardon voor Slovak te verkrijgen. (Detroit Free Press door Daymon J. Hartley)

In aflevering 32 namen wij een tot in bijzonderheden uitgewerkt verslag op van de executie wegens desertie van de Amerikaanse soldaat Eddie Slovik. Na zijn begrafenis op het speciale kerkhof voor niet-eervol gestorven Amerikaanse soldaten te Oise-Aisne in Frankrijk, hebben de Amerikaanse autoriteiten door de jaren heen verscheidene verzoeken van Slovik's familie ontvangen om zijn stoffelijke resten naar de Verenigde Staten te mogen overbrengen. Toen zijn weduwe in 1979 stierf werden de pogingen voortgezet door Bernard Calka uit Macomb County ten noorden van Detroit. Hoewel het officiële standpunt van het Amerikaanse leger was dat de begrafenis in Oise-Aisne als definitief dient te worden aangemerkt, ontving ik in 1987 uit de Verenigde Staten een hint dat de Amerikaanse regering op het punt stond haar toestemming te verlenen mits de herbegraving op kosten van de aanvrager zou geschieden.

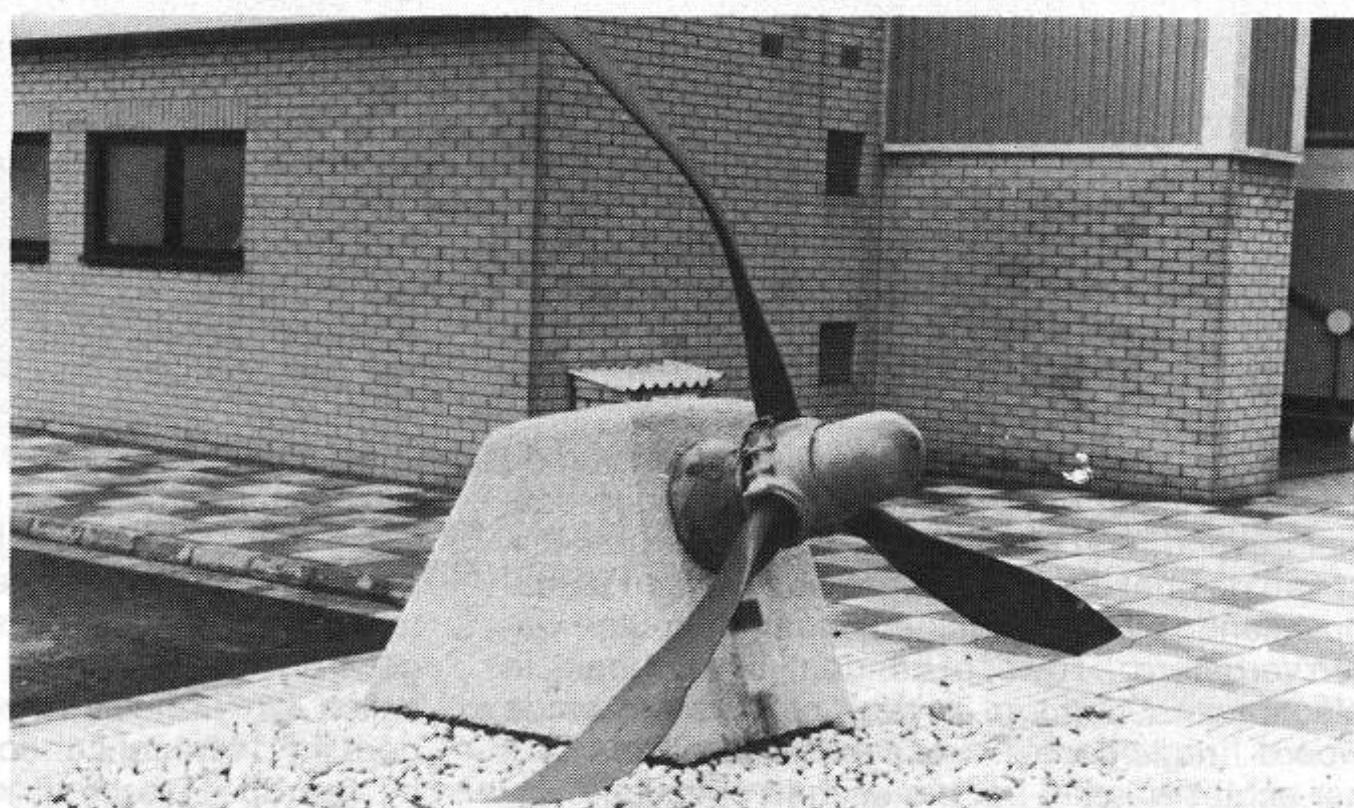
Als Amerikaan van Poolse afstamming voelde Calka een zekere verwantschap met Slovik en hij stemde ermee in de \$ 3.500,— te betalen. Op zaterdag 11 juli 1987 werd Slovik (voor de vijfde keer) herbegraven, thans op het Woodmere-kerkhof van Detroit naast het graf van zijn vrouw. Overigens was hij nu weer gedurende 21 uur 'onwettig afwezig' omdat Trans World Airlines de lijkst eerst abusievelijk naar San Francisco had gestuurd! Gegevens met informatie bereiken ons vanuit de



Mr T.W.Clark uit Camberley, Surrey zond mij aanvullende informatie betreffende de onder militair beheer staande tunnels in Gibraltar (nummer 21) waar delen van kunnen worden bezichtigd via het Caleta Palace Hotel. Deze foto toont het brigadehoofdkwartier in de Nissenhut die sedert wij hem zagen in 1977 keurig is opgeknapt.



Kunt U zich nog de verwarring herinneren die werd veroorzaakt toen wij de zogenaamde 'Sikorski' propeller hadden ontdekt (aflevering 24)? Toen hij voor onderzoek naar Farnborough werd gestuurd werd zijn neus afgezaagd om het mechanisme te onderzoeken; Len Tyler uit Ma-



non Park, Londen, stuurde mij een foto (links) van de terugkeer van de propeller naar de Rots, waar hij thans is opgesteld voor de ingang naar Eastern Beach in de Devils Tower Road.

hele wereld en wij zijn zeer veel dank verschuldigd aan al die lezers die ons knipsels toezenden, alsmede aan hen die ons foto's sturen die zij tijdens hun eigen 'slagveld-excursies' hebben gemaakt. Wij verontschuldigen ons overigens geen ruimte te hebben al dit materiaal af te drukken, doch een representatieve selectie is wel opgenomen. Veel van de post die wij ontvangen heeft betrekking op gebeurtenissen die de schrijvers meemaakten. Brian Brazier uit Evesham in Worcestershire schreef: 'Ik maakte deel uit van het 46e RTR Royal Tank Regiment. Het onderschrift bij de middelste foto op pagina 25 van nr. 52 vermeldt dat enkele

Duitse tanks tot het viaduct wisten door te dringen. Ik ben er echter zeker van dat de omcirkelde tank een Amerikaanse M10 is, en de foto werd waarschijnlijk na afloop van de gevechten genomen.

Een peloton van ons A-Eskadron placht elke nacht op 30 tot 40 meter links van de tank de wacht te houden. Ik was daar aanwezig op de avond van de 16e februari toen de Duitsers hun offensief begonnen en onze drie tanks in de modder kwamen vast te zitten waardoor wij ze in de steek moesten laten en moesten teruglopen naar ons stafkwartier. De tank rechts op de foto werd bestuurd door een

vriend van mij "Dingy" Bill die alle vier maanden in het bruggehoofd doorbracht.'

Mr R.A. Sewell de Gency uit Didcot in Oxfordshire schreef naar aanleiding van 'Operatie Freshman' in nr. 45: 'Uw uitstekend artikel is een eerste klas verhaal over de hierboven genoemde operatie. Ik heb een bezoek gebracht aan het graf van mijn broer op de begraafplaats van het dorpskerkje in Helleland. Ook ontmoette ik jaren geleden in Oslo majoor Haugland.

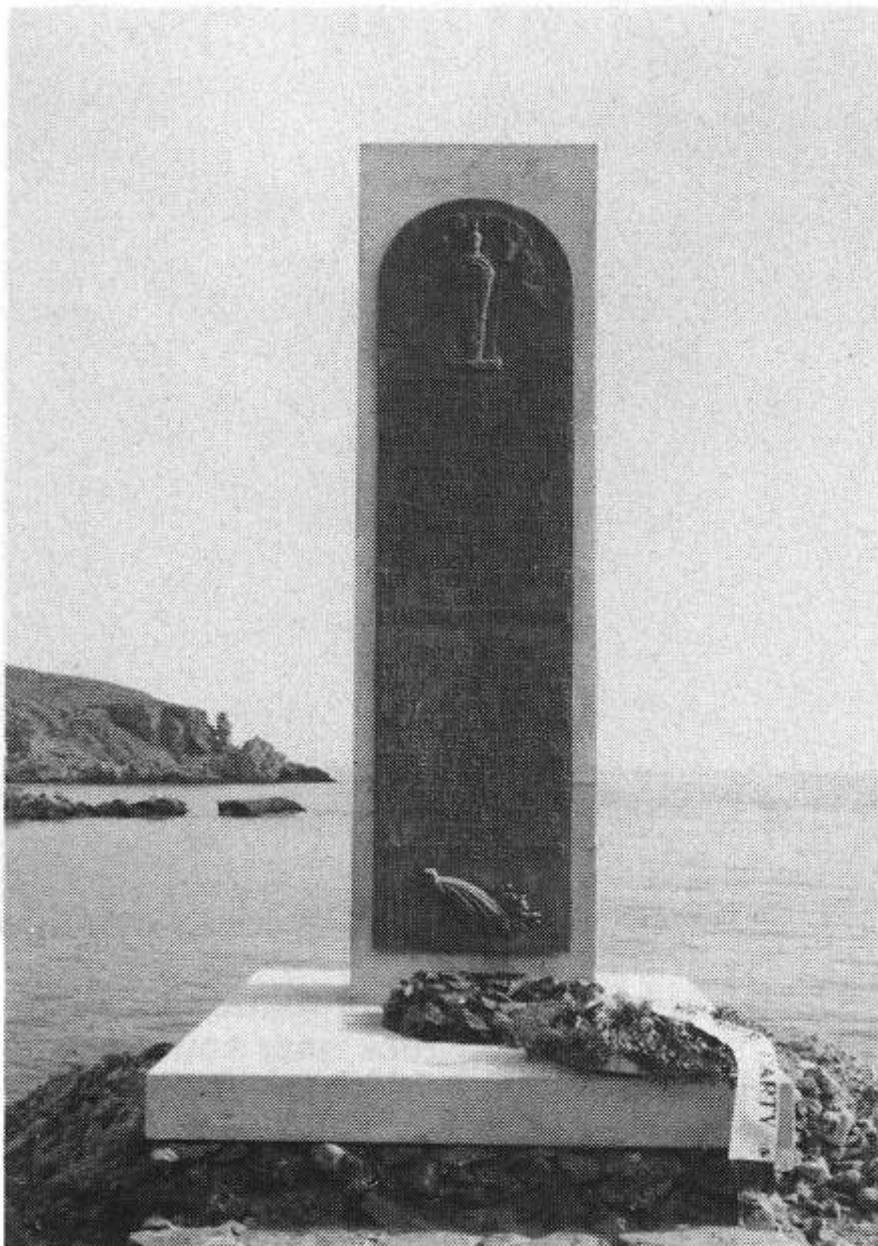
'Op pagina 1 schrijft U dat de ploeg vertrok van de luchtmachtbasis Skitten, een bijveld van Wick. Zou U mij kunnen laten weten waar Skitten precies



Links: Tijdens zijn reis door de Pacific in 1986 bracht George Black uit Crystal Lake, Illinois, een bezoek aan Hawaii en merkte dat de hangar voor watervliegtuigen op Ford Island (pag.43 van aflevering 38) is afgebroken. Rechts: Aan de zuid-west kant van Oahu vond hij langs het in 1942 in gebruik genomen Barbers Point Naval Air Station (gelegen



naast het nu overwoekerde vooroorlogse Ewa Beach Station) een rij bunkers. Het betonnen anker op de voorgrond heeft de datum 'Feb-1942' waardoor George's vermoeden werd bevestigd dat deze versterkingen in grote haast werden gebouwd na de aanval op Pearl Harbour.



Enige interessante foto's ontvingen wij na zijn reis door Kreta in 1986 van Mr. W.A. Keay uit Swanage, Dorset (nr. 47 was het jaar daarvoor verschenen) *Links*: De laatste evacuatie vond plaats vanuit Sphakia waar dit monument staat als herdenking van het vertrek van de Australiërs en Nieuw-Zeelanders. (Gezegd wordt dat er geen Britten worden

genoemd omdat zij geen bijdragen aan de oprichting van het monument hebben geleverd!) *Midden*: De spookachtige contouren van een gezonken landingsvaartuig dat voor de rotsen ligt van het meest oostelijke van de drie inhammen. *Rechts*: Een griezelig monument ter nagedachtenis aan de burgers die werden doodgeschoten door de Duitsers.

lag (bij benadering als het inmiddels weer veranderd is in akkergrond). Ik was daar twee weken geleden en kon het niet vinden. Het vliegveld Wick is thans een burger luchthaven. Ik merkte dat daar een prachtige cost-west startbaan is die over de weg loopt van Wick naar Noss Head.

'Op het tijdstip van de operatie bestonden er nogal wat twijfels over de geschiktheid van het jaargetij-

generaal Leigh-Mallory (aflevering 39, p. 22).

'Ik heb het gevoel te moeten reageren op het artikel waar de auteur schrijft: "Dat de navigator de koers is kwijtgeraakt is heel aannemelijk ...".

'Dit lijkt een smet te werpen op de reputatie van kapitein-vlieger Keith Mooring, indachtig het feit dat hij regelmatig vanaf Pembroke Dock met Sunderlands ver over de Atlantische Oceaan vloog enz., alsmede het feit dat hij speciaal was uitgekozen om de persoonlijke navigator te worden van de generaal.

'Ik heb de eer gehad Keith Mooring's beste vriend te zijn geweest, en als ex-navigator acht ik het moeilijk te geloven dat hij zonder goede reden 400km uit de koers was geraakt. Gegeven de zeer slechte omstandigheden waarmee men te maken kreeg op de fatale dag, zou ik mij aan weerskanten van de uitgestippelde route een koersafwijking kunnen voorstellen van 40km, maar niet van 400. Keith Mooring was een uitstekende navigator, daarom komt het mij niet aannemelijk voor dat hij eenvoudig verdwaald was.

'De volgende punten zijn wellicht van betekenis.

1. Zou er, gelet op de grote discrepantie tussen de uitgezette koers en de plaats van het ongeluk, een mogelijkheid zijn dat generaal Leigh-Mallory de gezagvoerder heeft opgedragen dan wel voorgesteld af te wijken van de oorspronkelijke koers?
2. Bij een routine-vlucht (zonder VIPs), ben ik er zeker van dat de piloot en de navigator overleg zouden hebben gepleegd naar aanleiding van de slechte omstandigheden, d.w.z. ijsvorming, zware bewolking, overzicht enz., en dat zij vrijwel zeker besloten zouden hebben naar hun basis terug te keren.

'Het ligt niet in mijn bedoeling wie dan ook die bij deze zaak betrokken was leed of pijn te doen (zeker niet nadat 40 jaar verstreken zijn), maar ik ben wel heel sterk van mening dat de naam van kapitein-vlieger Keith Mooring gezuiverd dient te worden van alle blaam en van elke veronderstelling die zou kunnen wijzen op enige incompetentie.'

Mr W.E.D. Holt uit Godalming in Surrey benaderde ons eveneens met betrekking tot dit onderwerp.

'Ik verwijs naar de nrs. 39 en 50 aangaande de dood van luchtmacht-generaal Sir Trafford Leigh-Mallory. Aflevering nr. 50 bevat een verklaring van Mrs G.E. Baker, zuster van kapitein-vlieger Keith Mooring, waarvoor zij geen getuigen kan aanvoeren. Ik moge U verzoeken dit getuigenis hierbij te publiceren.

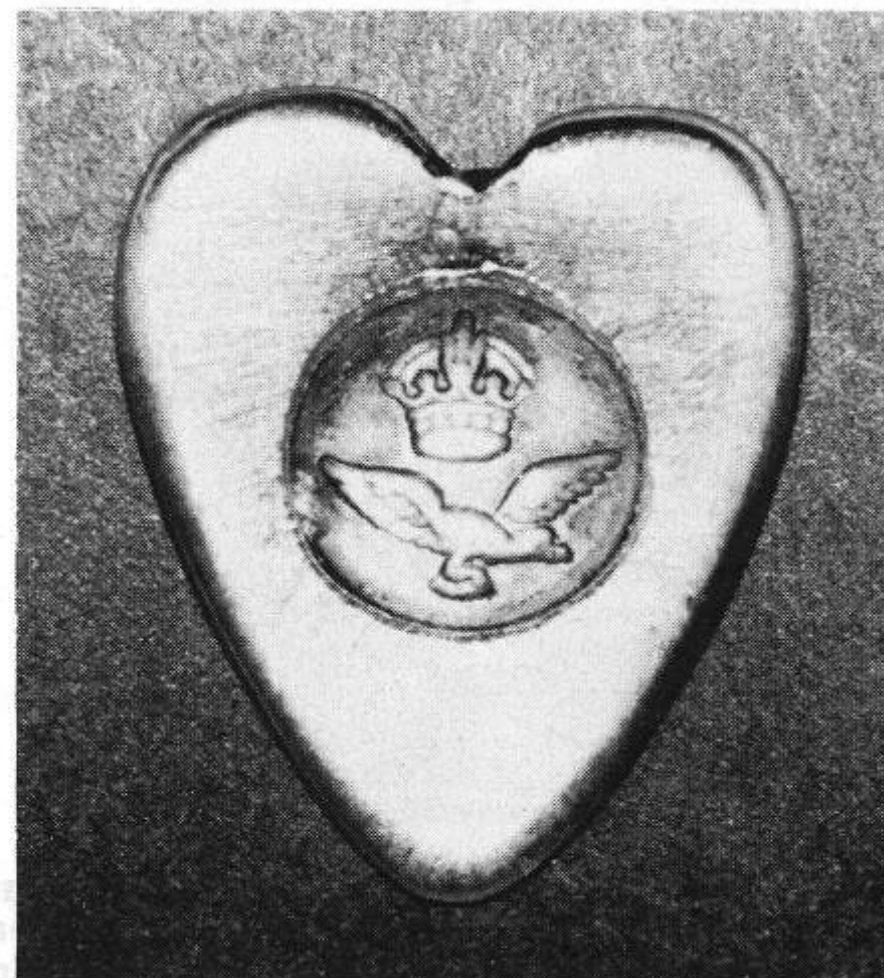
'Mrs Baker vertelt dat zij geen getuigen had met betrekking tot de verklaring van haar broer. Dit is ongetwijfeld juist. Echter, kort na het bekend worden van de ramp, vertelde Mrs Baker aan de echt-

genote van haar broer, Mrs E. Mooring uit Her-

sham in Surrey, wat haar man had verteld. 'Mr en Mrs K en E. Mooring waren persoonlijke vrienden van mij en Mrs E. Mooring deed mij het verhaal in dezelfde woorden als Mrs G.E. Baker had gebruikt in het desbetreffende artikel. Aangezien ik onder de Official Secrets Act (Wet op de staatsgeheimen) viel, heb ik die woorden al die jaren onder mij gehouden.

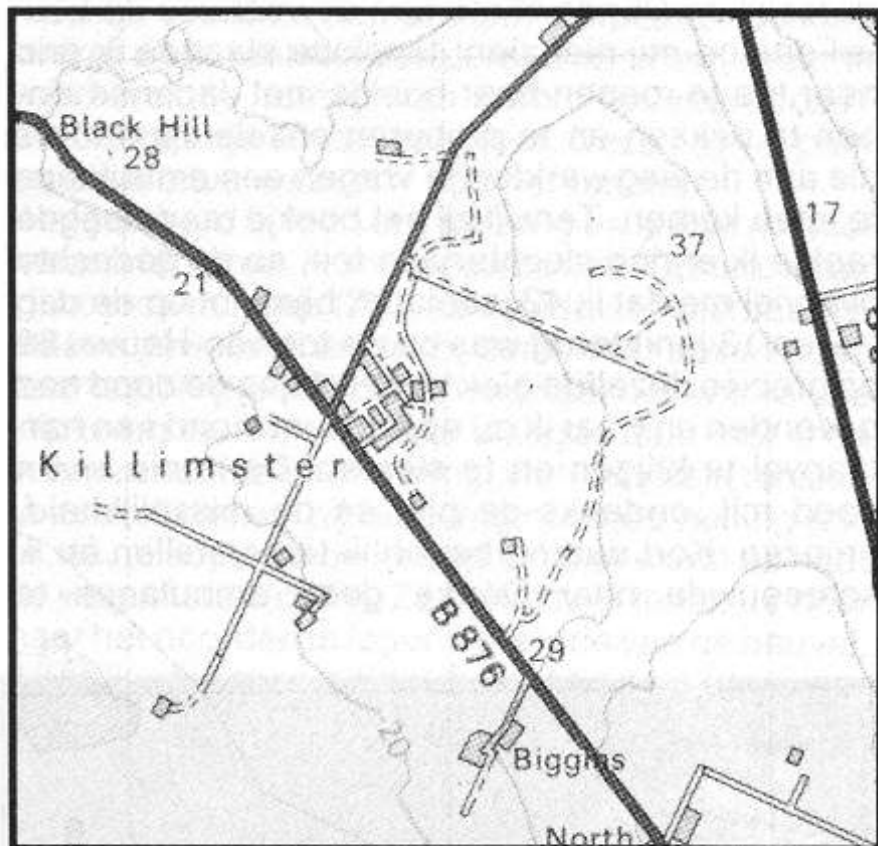
'Moge mijn officiële mededeling aan U gevoegd worden bij die van Mrs G.E. Baker in de hoop dat zowel de mijne als de hare zullen worden opgenomen in de archieven van het Ministerie voor Luchtvaart.

Mr R. Brown uit St. Anne's on Sea in Lancashire zond mij een foto van een hartvormig medaillon waaraan het volgende verhaal is verbonden. 'Een artikel dat mij interesseerde was dat over de dood van de hertog van Kent (nr. 37). Een vriend die bij de RAF had gediend (inmiddels overleden) was een collega van een van de RAF-mensen die destijds de plaats van de ramp bezochten. Deze gaf mijn vriend een stuk perspex afkomstig van het wrak. Hieruit sneed hij een hart waarop hij in het midden een RAF-embleem plaatste en gaf het geheel aan zijn vrouw ten geschenke. Na haar dood gaf hij het aan mij en de lezing van Uw artikel zette voor mij alle details op hun plaats.'



Mrs K. Macleod schreef ons vanuit Skye, het eiland tegenover de Schotse westkust.

'Ik heb met zeer veel interesse Uw aflevering nr. 44 gelezen (De andere D-Days). Hierin werden voor mij vertrouwde gebeurtenissen beschreven, aangezien ik in 1943/1944 diende bij de W.R.N.S.



Overwoekerde starbanen, afgebroken hangars, met nog maar een paar overgebleven gebouwen: zo ziet Skitten er nu uit, bij de naar-geestige B876, vijf kilometer noord-westelijk van Wick. Hier is geen monument of herdenkingsteken te vinden voor de bemanningsleden van Operatie Freshman. (aflevering 45).

de. De hele zaak leek van het begin af aan tot mislukking gedoemd.

'Het zal U misschien interesseren te weten (toeval is een vreemd, maar soms beslissend moment) dat ik in 1946 in Singapore was waar ik op aflossing wachtte zodat ik kon terugkeren om te worden gedemobiliseerd (ik was in het Brits-Indische leger, Royal Artillery). Eindelijk kwam mijn vervanger - een kapitein van de artillerie - en tijdens ons gesprek kwam de onvermijdelijke vraag: "Waar komt U nu vandaan?" Het antwoord luidde: "Ik behoorde tot een detachement dat moest nagaan wat precies gebeurd was tijdens een speciale operatie in Noorwegen". U kunt zich voorstellen dat ik uiterst benieuwd was naar zijn verhaal, en toen ik hem de bijzonderheden vertelde die ik wist was hij nogal van zijn stuk gebracht.

Leslie M. Smith uit Hawkinge in Kent schreef ons naar aanleiding van de dood van luchtmacht-



[Women's Royal Naval Service] in Dartmouth, bovendien werd enig nieuw licht geworpen op de toenmalige activiteiten!

'Eén klein onderwerp verdient wellicht enig commentaar – ik bedoel het Duitse marinelogboek dat op p. 25 wordt geciteerd met betrekking tot de "gevangenneming van zwemmende zeelieden". Ik geloof niet dat Montgomery erg ongerust is geweest over het veiligheidsaspect aangezien overlevende gevangenen niets hebben geweten van de plannen voor Overlord.

'Ik spreek hierover met enige kennis van zaken omdat ik destijds in Dartmouth "Assistent Confidential Books Officer" was. Een deel van mijn werk hield in het verzenden van de Overlord orders naar de schepen, de motortorpedoboten en de aanvalsvaartuigen die aldaar verzameld waren. Ik had geen idee wat de lijvige, verzegelde enveloppen bevatten (zij moesten alle "eigenhandig" worden afgeleverd), noch de commandanten der schepen die ze niet eerder dan in volle zee openden. In Dartmouth waren slechts twee officieren die van tevoren op de hoogte waren van Omaha en Utah – mijn chef, de Confidential Books Officer en de Naval Officer in Charge (commandant maritieme middelen). Ieder ander tastte volkomen in het duister. Het was een zeer goed bewaard geheim.

45 Jaar later zijn degenen die zich dit kunnen herinneren nog maar dun gezaaid, daarom zend ik U dit om op te tekenen "in de annalen".

Charles Leonard, onze auteur over Okinawa en veteraan van de Amerikaanse 1e Mariniersdivisie, schreef ons dat hij inmiddels twee keer het slagveld opnieuw had bezocht om aanwezig te zijn bij herdenkingsplechtigheden en om nog meer onderzoek te doen naar locaties waar hijzelf had ge-

Veel lezers schrijven mij over hun vondsten op slagvelden zoals Bill Grundy uit Ashton in Makefield die deze mooie 37mm munitiekist vond op Kreta. Voor mensen op zoek naar souvenirs is dit eiland een teleurstelling; maar België niet, vanwaar Peter van Pelt uit Brasschaat mij deze foto stuurde van zijn vondsten in de bossen rondom Bastogne.

vochten in een van de gruwelijke veldslagen uit de Tweede Wereldoorlog.

'Sinds U mijn verhaal publiceerde in nr. 43 is er inmiddels weer een heleboel water naar de zee gestroomd', aldus Charles. 'Ik dacht dat U wellicht geïnteresseerd bent in wat de afgelopen jaren naar boven is gekomen.

'In de eerste plaats keerden mijn vrouw en ik terug met een groep veteranen van het korps mariniers ter herdenking van het feit dat het in 1985 veertig jaar geleden was dat de slag plaats vond. Onnodig te zeggen dat Donna en ik erg getroffen waren toen wij de grot ontdekten van waaruit de Japanse soldaat mij aanviel, alsmede het steile pad naar de top van Heuvel 69 waarlangs ik in 1945 had gelopen en waarvan ik werd afgeschoten in de ochtend van de 12e juni. Ondanks mijn inspanning, was ik in 1985 niet in staat de top van de heuvel te bereiken.

In juni 1987 keerden wij opnieuw terug om een herdenkingsplaquette in te wijden voor leden van de 1e Mariniersdivisie die tijdens de strijd waren gesneuveld (de divisie verloor meer dan 9.000 doden en gewonden). Bij de groep bevonden zich ook 65 leden van de 6e Mariniersdivisie en zij zouden (met mij) deelnemen aan de onthulling van een 7,5 meter hoog granieten gedenkteken ter ere van allen (Japanners, Okinawans en Amerikanen) die tijdens de slag zijn omgekomen. Het was een zeer indrukwekkende plechtigheid en ik ontmoette enkele Japanse soldaten die de strijd overleefden, onder wie een lid van de Japanse 24e Divisie die bij

Heuvel 69 tijdens een actie tegen de 1e Mariniersdivisie z'n linkerhand en onderarm verloor.

'Op zaterdag 13 juni huurde ik een auto en reed naar Heuvel 69. Er stonden veel borden om te waarschuwen tegen slangen, zodat wij voorzichtig door het hoge gras en het struikgewas liepen tot dat ik opnieuw aan de voet van het steile pad stond. Het was een smoorhete dag, maar ik was vastbesloten naar de top te klimmen – ik heb te hoge bloeddruk en mijn arts heeft mij gewaarschuwd de dingen niet te forceren, maar niets kon mij van m'n plan afbrengen! Ik begon te lopen en ik moest al m'n krachten inspannen. Op het moment dat ik er was, was ik zo uitgeput dat ik mij niet meer kon bewegen. Ik had pijn in mijn borst en ik had een misselijk gevoel in mijn maag. Ongeveer tien minuten lag ik daar als een hoop vuil en ik werd nog misselijker. Donna stond aan de voet van de heuvel en kon mij niet zien; tenslotte slaagde ik erin haar toe te roepen haar boekje met Japanse zinnen te pakken en te proberen enkele Japanners die aan de weg werkten te vragen een ambulance te laten komen. Terwijl zij het boekje raadpleegde raakte ik er nog slechter aan toe, en de gedachte overviel me dat ik 42 jaar later, bijna tot op de dag (12 en 13 juni) terug was op de top van Heuvel 69 op precies dezelfde plek waar ik bijna de dood had gevonden en waar ik nu op het punt stond een hartaanval te krijgen en te sterven. De ironie ervan deed mij, ondanks de pijn en de misselijkheid, grijnzen. Kort daarna begon ik te herstellen en ik schreeuwde naar Donna geen ambulance te

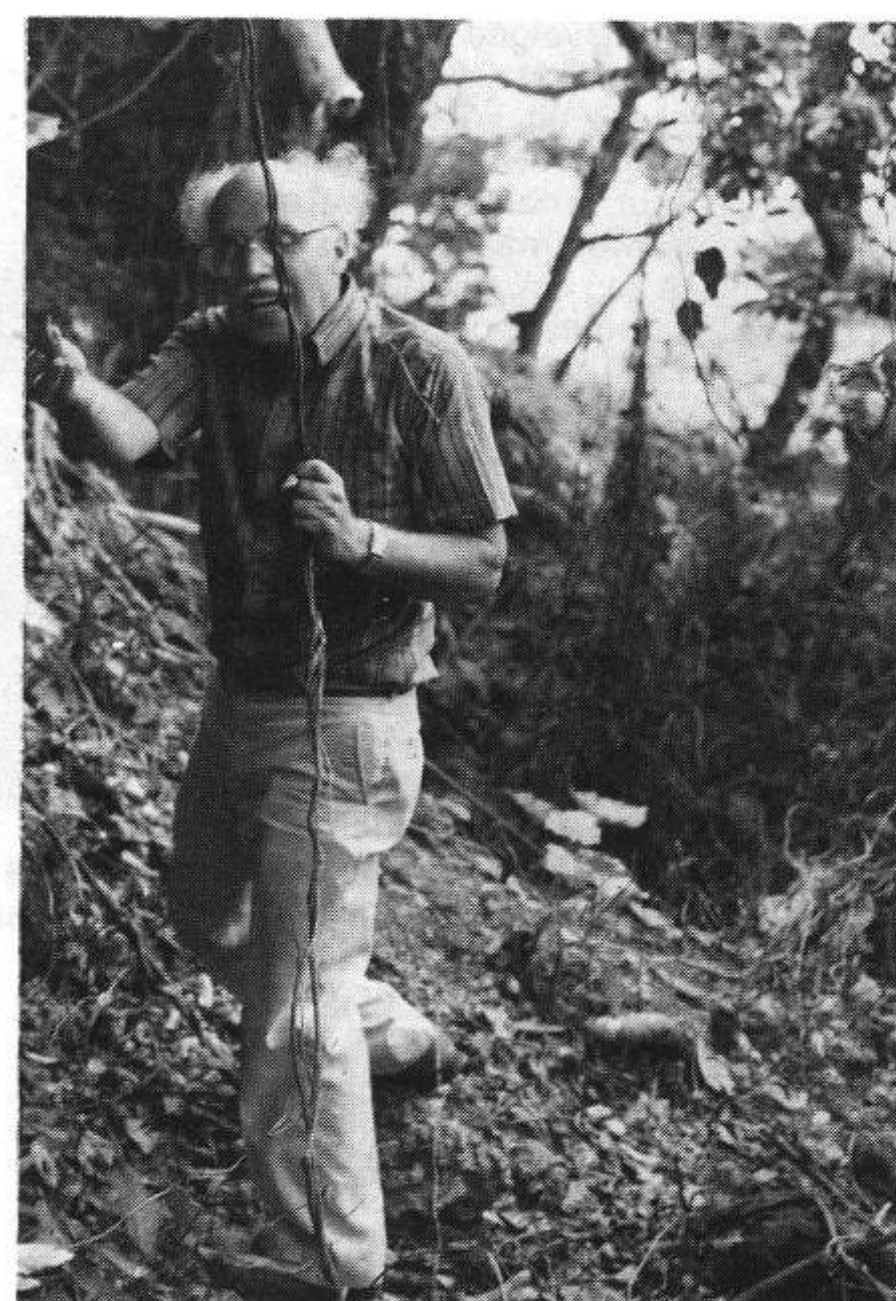


Eerste luitenant Larry S. Tabor van de Amerikaanse Luchtmacht schreef mij over zijn vondsten in de Ardennen die nu tentoongesteld zijn op zijn oude basis in Florennes (links). Nu hij terug is in Amerika is hij van plan een museum in te richten op de Central Missouri State University met onder andere voorwerpen van bekende Amerikaanse persoonlijkheden die dienst hebben gedaan in WOII. 'Ik ben op dat idee gekomen door een artikel dat U schreef over iemand die allerlei voorwerpen verzamelde van beroemde Britse generaals', schreef Larry. Deze 'iemand' was

Gerald Ewing (in nr.3), die nu gepensioneerd is. In de eerste aflevering van *Toen en Nu* was het mijn bedoeling alle musea en collecties over WOII te behandelen. Maar in de afgelopen tien jaar zijn er zoveel bijgekomen dat ik elk nummer aan dit onderwerp zou moeten wijden. Er is zoveel veranderd – zelfs de oude Sherman die ik verlaten langs de Maas vond (Zie voorkant van nr.32) was opgekalefaterd voor de herdenking van de 40e verjaardag van het einde van de oorlog. Larry maakte deze foto precies twee kilometer verwijderd van zijn deur.



Onze moedige Amerikaanse marinier (nummer 43) ging in juni 1985 terug naar Okinawa en was blij verrast toen hij de grot terugvond op Heuvel 69 vanwaar hij door een Japanse soldaat veertig jaar geleden was aangevallen, en die hij bij zijn eerste bezoek niet had kunnen vinden.



Hij wilde ook naar boven klimmen langs het steile rotspad: 'In 1945 als 18-jarige vocht ik de hele dag om de heuvel te veroveren en ik klom gemakkelijk naar de top', schrijft Charles. 'Veertig jaar na de slag probeerde ik het keer op keer maar raakte uitgeput en moest opgeven!'

bestellen, dat ik mij beter voelde en dat ik van plan was te proberen het koraalgesteente te vinden dat ik als dekking had opgestapeld, en de loopgraaf die onze mitrailleursschutters hadden gebruikt. Het was duidelijk voor mij dat dit deel van Heuvel 69 sinds het einde van de oorlog onberoerd was gebleven. Het was sterk overwoekerd - klimplanten en doornstruiken groeiden overal en de zon was vrijwel aan het gezicht onttrokken. Het was erg moeilijk vooruitte komen. De klimplanten hingen overal en ik raakte voortdurend verward, maar ik vond wel de resten van mijn "bovengrondse" schuttersputje en de loopgraaf. Deze lag vol puin en afval maar was toch nog herkenbaar.

'Helaas werd ik toen erg duizelig en ik kon mij niet meer oriënteren. Ik schreeuwde naar Donna, maar zij hoorde mij niet. (Zij was inmiddels helemaal radeloos geworden en dacht dat ik daar boven dood neer lag.) Ik probeerde de weg naar de rand van de klip terug te vinden, maar slaagde daar niet in en ik liep in noordelijke richting, wetend dat ik tenslotte zou uitkomen bij de lichtglooiende helling (zie nr. 43, p. 50) waar de heuvel smaller wordt en naar de weg afloopt (p. 51). Zo bereikte ik tenslotte door naar het noorden te lopen het einde van de heuvel, waar ik afboog in zuidelijke richting en ongeveer



In plaats daarvan liet hij zijn zelfgemaakte markering achter op de plaats 'waar ik twee goede vrienden verloor; Wayne Lyons (vermist) en Bruce Mitchell door zijn hoofd geschoten'.



In juni 1987 keerde Charles Leonard weer terug voor de onthulling van het First Marine Division Memorial. Links: Brigade-generaal Hank Stackpole III, plaatsvervangend commandant van alle op het eiland gelegerde Amerikaanse strijdkrachten, begroet Gordon Warner, ex-marinier die gediend had op Cape Clouester, een been verloren en onderscheiden



werd met het Navy Cross. Rechts: Charles en zijn vrouw Donna in de armen van generaal-majoor James L. Day die als korporaal gvochten had op de Sugar Loaf en de laatste marinier uit WOII was die actief dienst deed toen hij in 1986 met pensioen ging. Deze foto is genomen kort voor Charles bijna verongelukte toen hij Heuvel 69 weer beklom.

200 meter de weg volgde naar het punt waar Donna nog steeds gehurkt zat aan de voet van de rots. 'Ik zag er vreselijk uit, vol schrammen en blauwe plekken, mijn kleren waren gescheurd en ik was volledig uitgeput; ik had echter wel mijn missie volbracht, en het was maar de vraag of ik ooit nog naar Okinawa zou terugkeren.'

Ten gevolge op het onderzoek naar de toestand van het wrak van USS *Arizona*, beschreven in nr. 45, heeft een andere groep duikers van de National Park Service en de Naval Reserve Mobile Diving Salvage Unit One uit Long Beach in Californië, in de zomer van 1986 het wrak onderzocht van de *Utah*, dat een onderdeel is van de Pearl Harbor National Historic Landmark. De bedoeling was na te gaan in welke mate de romp was aangetast door corrosie en de vervuilinggraad ervan vast te stellen. Het programma houdt verder in te duiken naar de betonnen ankerboeien voor de slagschepen, die bij de Japanse aanval werden beschadigd, alsmede te zoeken op plaatsen waar vermoedelijk Japanse vliegtuigen in zee zijn gestort. Het kustbewakingsschip *Taney*, het enige vaartuig uit de oorlog dat nog dienst deed (zie nr. 50 p. 6), is inmiddels uit dienst genomen om een drijvend museum te worden in Baltimore.

Begin 1986 kregen wij bericht uit Nederland dat de plaats waar de Mosquito van de luitenant-kolonel-vlieger was neergekomen opnieuw werd onderzocht. Door de jaren heen hebben vele lezers de plek in Steenbergse bezocht en men zou denken dat er niets meer te vinden is. Na contact te hebben opgenomen met het Ministerie van Defensie in Den Haag, ontvingen wij van kolonel A.P. de Jong, die ons talloze malen heeft geholpen, het volledige verhaal.

'Ik kan inderdaad bevestigen', schreef hij, 'dat de bergingsafdeling van de Koninklijke Luchtmacht op de plaats waar Gibson in de nacht van 19 op 20 september 1944 neerstortte een onderzoek heeft ingesteld en wat opgravingen heeft gedaan. De resultaten waren matig en in feite minder dan wij hadden verwacht indien wij ervan uitgaan dat in de dikke klei tot drie meter diep werd gegraven. Het onderzoek was noodzakelijk wegens een huizenbouwplan in het gebied dat tot dusver grasland was geweest, en het vond plaats op 11 en 12 december 1985, met medewerking van de Explosieven Opruimingsdienst.

'Wat naar boven werd gehaald was het volgende: - kleine stukjes hout bedekt met geveerd vliegtuiglinnen; enkele stukken van de vliegtuighuid, rubber onderdelen van de brandstoftank die nog steeds roken naar vliegtuigbenzine; een groot stuk van een van de wielen; een deel van de staart (hout) met de letters KB van het serienummer KB267; enkele uit elkaar gevallen delen van een van de motoren, alsmede een parachutefakkel. Dat was alles dat werd gevonden. Klaarblijkelijk is het toestel ontploft op het moment dat het de grond raakte. Het meeste van de restanten brandde uit, terwijl het grootste deel van het wrak kort nadat het toestel was neergestort, werd geruimd.

'De gemeente Steenbergse heeft verzocht om een herkenbaar deel van het wrak teneinde in het stadje een Gibson-herdenkingsteken op te richten. Dit kon echter niet meer zijn dan het staartdeel met de letters KB. In ieder geval zal dit overblijfsel in Steenbergse een waardige plaats krijgen ter ere



Ik kon de verleiding niet weerstaan nog een foto te plaatsen van een andere Amerikaanse generaal, in dit geval generaal-majoor George Patton, toen hij onlangs een bezoek bracht aan de St Lawrence Church in Knutsford, Cheshire, waar zijn vader deze vlag achterliet voordat het Derde Leger naar het continent vertrok (nummer 7 verwijst hierna). De dochter van de generaal, Zuster Margaret Georgina staat links van hem.

van luitenant-kolonel Gibson en majoor-vlieger Warwick, RAF-vliegers die in Nederland bijna even bekend zijn als in hun eigen land.

'Na de Mosquito-operatie haalde een bergingsteam uit de Waal bij Dodewaard een Messerschmitt Bf 109G4 naar boven. Dit vliegtuig werd 's morgens 22 juni 1943 om 10.00 uur neergeschoten door een B-17 die terugkeerde van een aanval op de fabrieken van synthetische rubber in Hüls bij Duisburg. Tijdens hevige luchtgevechten boven Nijmegen stortten drie B-17's neer en onder andere deze Bf 109. Naar boven kwamen o.a. de Daimler-Benz motor en verscheidene patronen. De vlieger, Unteroffizier Robert Francke van het 9e Jagdgeschwader (9/JG54), die nog steeds als vermist opgegeven stond, zal binnenkort worden begraven aangezien diens stoffelijk overschot eveneens werd gevonden. Het Werkenummer van het vliegtuig was 16143. Tussen haakjes zij nog vermeld dat tijdens de 24 uur van de 22e juni niet minder dan 72 vliegtuigen op Nederlands gebied neerstortten: 52 Britse, 10 van de Amerikaanse Legerluchtmacht en 10 Duitse jagers. In aflevering 49 beschreven wij de actie welke leid-

de tot het verlenen van het laatste Victoria Cross in Europa. Een feit hebben wij toen niet kunnen vaststellen: wie Charlton heeft voorgedragen. Een brief van John Gorman uit Killyleagh in County Down gaf het antwoord:

'Onmiddellijk na de wapenstilstand werd het 2e Bataljon Irish Guards naar Gummersbach in Duitsland verplaatst. Ik was toen waarnemend adjudant in plaats van kapitein Taylor M.C. die van een welverdiend verlof genoot. Van Barry Quinan en anderen vernam ik van Charlton's heldendaad, en ik besloot hem voor te dragen voor een eervolle vermelding, die hem werd toegekend [het Victoria Cross en de Eervolle Vermelding voor één en dezelfde actie?], aangezien de enige andere onderscheiding die in die tijd postuum kon worden verleend het Victoria Cross was en de kans de feiten geïnterveerd te krijgen toen nogal gering leek. Een brief van de burgemeester van Liverpool, waarbij hij de ooggetuigenverklaring citeerde van een gewonde militair van de Irish Guards die hij in het ziekenhuis had opgezocht, een verklaring die op zichzelf nog niet voldoende was een Victoria Cross te verlenen, bracht mij op het idee Duitse krijgsge-



Een team van de Koninklijke Luchtmacht doet opgravingen op de plaats waar Guy Gibson neerstortte - er werd niet veel gevonden. (Brabants Nieuwsblad)



Mijn exuces vanwege de donkere afdruk van Hitler's auto in Parijs. De naar de lezer toegekeerde zijde staat echter in de diepe schaduw voor



de Sacré-Coeur. Rechts: Hier hadden we meer geluk hoewel het precies dezelfde tijd is - 08.15 uur.

vangen en te bezoeken om van die kant bewijzen te verzamelen. Hierin slaagden wij. Ten minste twee Duitse officieren, een van hen von Bulow, legden verklaringen af die een voldoende basis vormden het Victoria Cross toe te kennen.

De brief die ons de afgelopen maanden het meest verraste was die van Huldreich Kinzel uit Roetgen - de stad die in nr. 42 voorkomt als de plaats waar de Siegfriedlinie voor het eerst werd gepasseerd. 'Een collega van mij die Uw tijdschrift regelmatig leest toonde mij een exemplaar van nr. 48 waarin de verhalen staan van de verscheidene Duitse capitulaties in 1945. Op de pagina's 9 t/m 14 staat het verslag van de overgave in Lüneburg in Duitsland. Hierin wordt mijn oom, General der Infanterie Kinzel, diverse keren genoemd. Staat U mij toe een correctie aan te brengen en nog wat informatie te verstrekken.

1. De voornaam van mijn oom was niet Hans, maar Eberhard.
2. Wat betreft zijn zelfmoord in juni 1945, de Russische maarschalk Schukov (sic) had gevraagd mijn oom uit te leveren. U kunt zich voorstellen dat de behandeling die de Russen mijn oom zouden geven niet bepaald aangenaam zou zijn en hij veronderstelde dat hij uiteindelijk zou worden geëxecuteerd. In die situatie gaf mijn oom er de voorkeur aan zelfmoord te plegen.

'Aangezien mijn familie bijna geen foto's van mijn oom uit 1945 heeft, zou ik het zeer op prijs stellen als U er mij enkele zou kunnen toezenden die in Uw verhaal worden genoemd.'

Wij hadden Kinzel's voornaam uit een officiële Amerikaanse publicatie gehaald waarvan ik aan nam dat deze correct was, doch zo blijkt opnieuw hoe vergissingen toch kunnen ontstaan als men niet meerdere bronnen raadpleegt. Men zou denken dat wij nu ons lesje toch wel geleerd zullen hebben!

Ludwig Kosche, wiens uitgebreide research naar de oorsprong van één van Göring's auto's (aflevering 35), ertoe leidde dat deze werd geïdentificeerd als één van Hitler's eigen auto's, heeft ons sinds-

dien geschreven over nog een G4 Mercedes-Benz.

'Toen Hitler op 23 juni Parijs bezocht (nr. 14), bestond zijn automobiel-trein uit vijf wagens van het type Mercedes-Benz G4. Deze zeswielige auto's waren ontworpen als terreinwagens die tot zeven personen konden vervoeren. De bijzonderheden van de motor luiden: acht cylinders in lijn, zonder compressor, maximum zuigerverplaatsing 5.401 kubieke cm, 115 pk en een topsnelheid van 71 km per uur. Heel enkele G4's waren gepantserd met demonteerbare ramen en kogelvrij glas van 30mm.

De G4 die Hitler gebruikte voor z'n trip was de "City of Light" - hij bezigde ook andere G4's - die grepen had aan beide kanten van de voorruit, een tweede G4 in z'n stoet was echter ook zo uitgerust. Kennelijk zijn de zelfde G4's ook zichtbaar op de foto's van Hitler's intocht in Warschau op 5 oktober 1939. Het beschikbare fotografische bewijsmateriaal duidt erop dat er geen andere G4's waren met deze bijzondere kenmerken. Eén van die auto's bestaat nog! De toepasselijke Daimler-Benz order wordt opgegeven als 340 837, die voor de motor luidt 440 875 en die voor de carrosserie 200 663. Het voertuig werd op 28 augustus 1939 uit de fabriek opgehaald, en de fabrikant noteerde als besteller "Administration Obersalzberg für den Führer und Reichskanzler, Rechnung: Administration Obersalzberg". Het is van belang op te merken dat dezelfde maand nog drie G4's naar München werden afgeleverd. De bestelling was nu voor "Administration Obersalzberg, p.A. Reichsleiter M. Bormann (bestelnummers 309 803 t/m 309 805). Gelet op deze onoverzichtelijkheden kan niet ondubbelzinnig worden vastgesteld dat de nog bestaande G4 het voertuig is dat Hitler zelf gebruikte in 1939 en 1940. Er is echter geen twijfel aan dat het een van de twee G4's is die was uitgerust met handgrepen aan beide zijden van de voorruit, wat men kan zien op de foto's van Hitler's auto-stoet.

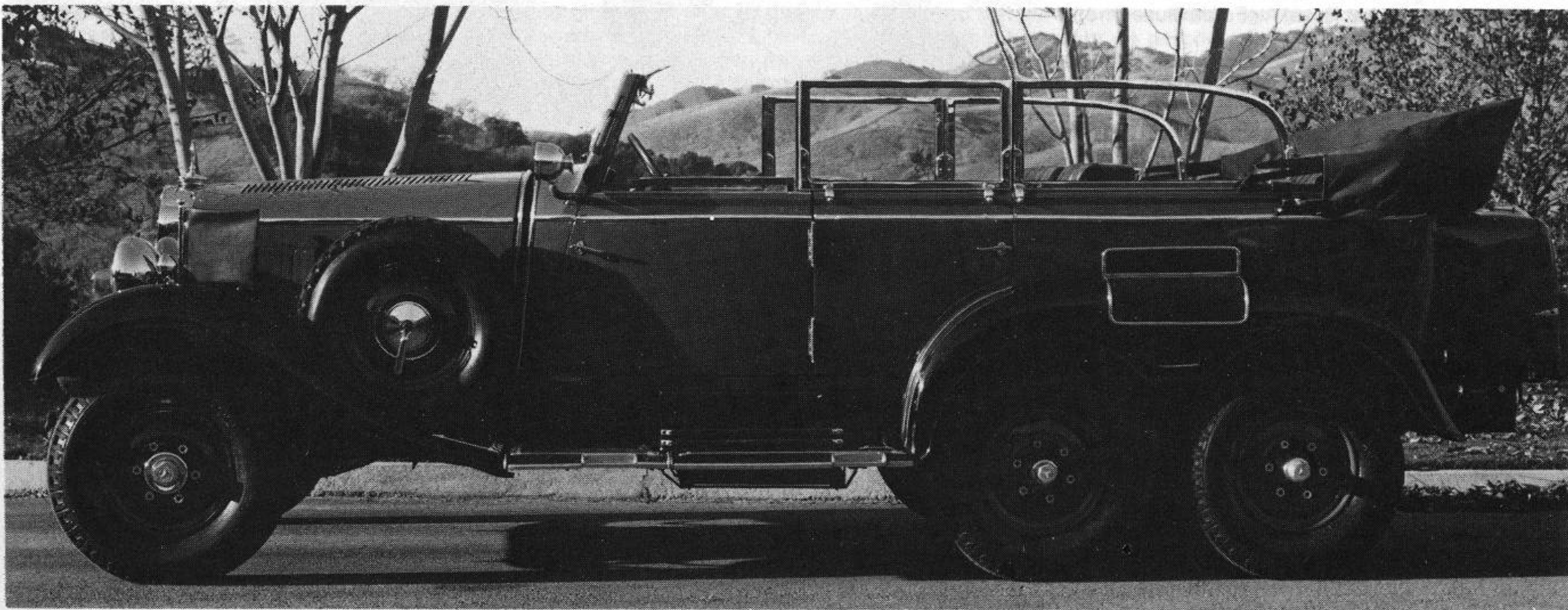
Dit historische voertuig werd een jaar geleden ver-

kocht van Frankrijk naar de Verenigde Staten, en maakt nu deel uit van de Blackhawk Classic Auto Collection in Californië.

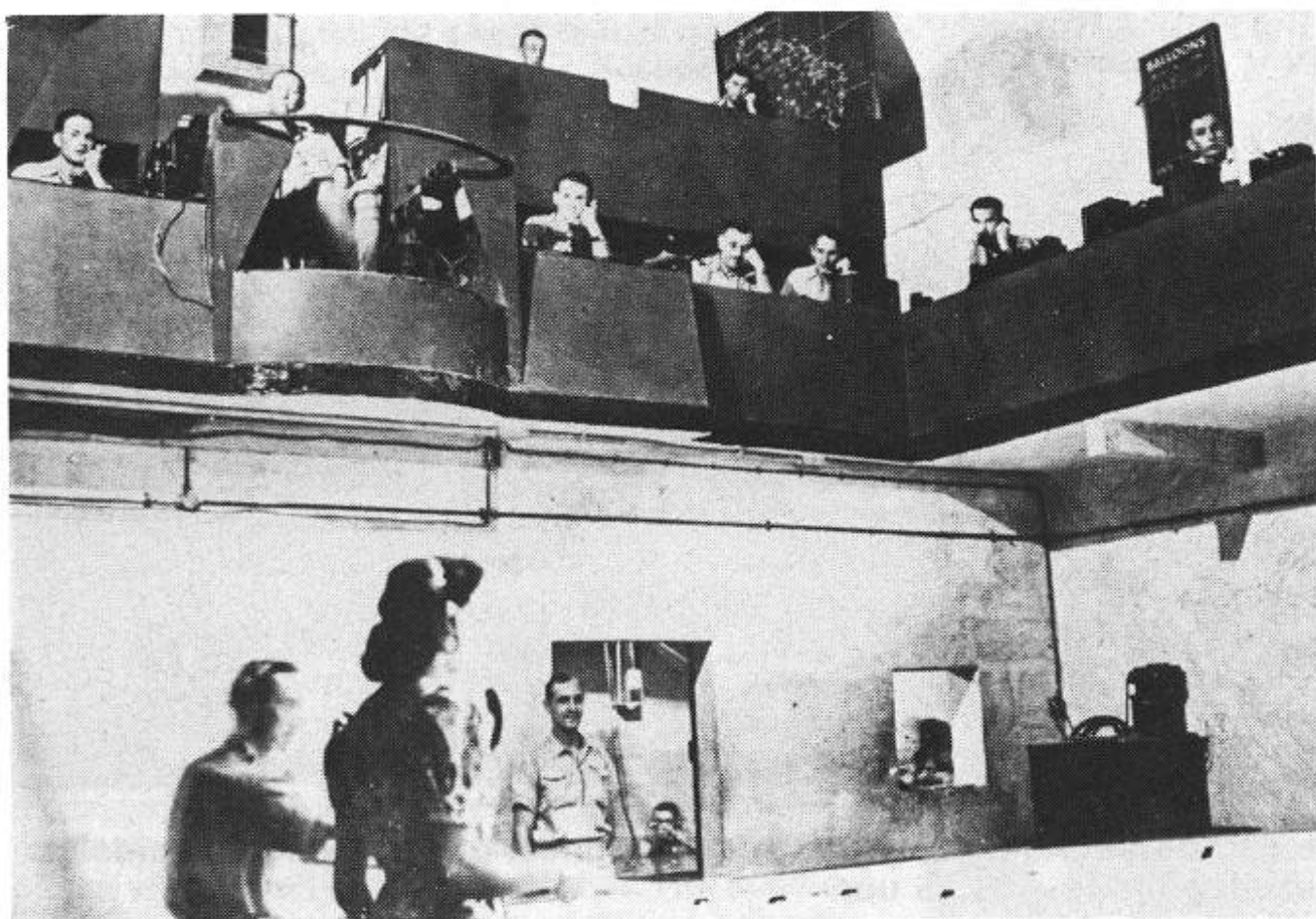
Sprekende over auto's, dient te worden opgemerkt dat Alex Randon uit St. Julians op Malta de enige lezer is geweest die een vergissing merkte in het artikel over de overwinningssparade in Londen. [Dit artikel moet in Nederland nog verschijnen; vert.] Wij schreven dat Montgomery aan het hoofd reed van de legercommandanten in een Daimler stafwagen. Hij wees er terecht op dat de veldmaarschalk in feite z'n Humber Snipe cabriolet uit de veldtocht in Noordwest Europa gebruikte.

Aflevering 10 behandelde Malta en de opening in mei 1975 van het oorlogsmuseum. Vier jaar later verlieten de Britse strijdkrachten het eiland na een aanwezigheid aldaar van 180 jaar. Mr R. Lee van het RAF Museum in Hendon bezocht dat jaar Malta, volgend op een eerder bezoek van kapitein ter zee b.d. A.J. Pack, directeur van het Royal Naval Museum in Portsmouth. Op verzoek van de eilandregering brachten zij advies uit over de restauratie van de operatiekamers. Philip Valla schreef hierover dat 'hoewel het werk ter hand werd genomen, er tot augustus 1985 weinig vorderingen waren gemaakt. In die maand voerde luitenant-admiraal Lord Terence Lewin besprekingen met Malta's eerste minister, dr Carmelo Mifsud Bonnici, met gevolg dat het restauratieproject werd hervat. Een "Committee for the Restoration of the Lascaris War Rooms" zag het licht om het project ten uitvoer te leggen.

'De eerste taak van het Comité was een onderzoek in te stellen naar de verlaten operatiekamers onder de Barracca Gardens in Valletta, alsmede naar die welke eind 1942 werden uitgegraven in de Lascaris tunnel. Na een studie omtrent de haalbaarheid, werd besloten laatstgenoemde te restaureren zodat de vijf commandovertrekken gemakkelijk toegankelijk zouden zijn voor het publiek, te weten: Combined Operations, Fighter Control, Filter, Gun Operations en Naval/Submarine Operations.



Ludwig Kosche denkt dat deze G4 uit de Blackhawk Classic Auto Collection in San Ramon in Californië, Hitler's auto zou kunnen zijn.



De Lascaris commandovertrekken toen en nu – de laatste toevoegingen aan de taferelem uit de Tweede Wereldoorlog op Malta.

'De operatiekamer van Fighter Control, met Operatie Pedestal op de plottafel, is volledig gerestaureerd. Het is de bedoeling dat elk van de vier andere operatie- of commandokamers een bijzondere gebeurtenis zal weergeven met betrekking tot Malta's rol in de Tweede Wereldoorlog. Bezoekers wordt een zo getrouw mogelijk beeld geschetst door een gesproken commentaar, afgewisseld met geluidseffecten.

'De opening van de Fighter Control Room zou moeten samenvallen met de herdenkingsdag van Operatie Pedestal. Dit riep echter een hele reeks problemen op omdat na de oorlog de Britse strijdkrachten en later ook de NAVO, aanzienlijke veranderingen hadden aangebracht waardoor de oorspronkelijke opzet van het complex was gewijzigd. Het enige beschikbare oorspronkelijke materiaal bestond uit enkele plattegronden van het complex en een reeks foto's. Met behulp hiervan wist majoor-vlieger P.E.G. Durnford, 2e secretaris van de National War Museum Association, na nauwkeurige bestudering tekeningen te maken die noodzakelijk waren voor de reconstructie van enkele onderdelen van de kamer, zoals de kaart voor de plottafel, alsmede die voor het aangrenzende Observer Corps en de Radio-peilkamers.

'Het Comité moest replica's laten maken van de originele uitrusting van deze vertrekken. Peter Durnford en ik pleegden uitputtend onderzoek en wij kregen eerste klas gegevens van verscheidene voormalige Britse en Maltese militairen, alsmede van burgers die in de commandokamers hadden gewerkt.

'Ingrijpende wijzigingen begonnen in mei 1986 en waren na precies drie maanden gereed. Aan de vooravond van de openingsdag werden nog verschillende borden opgehangen en poppen en plotmateriaal op hun plaats gezet.

'Het Comité ontving veel hulp bij het vergaren van uitrusting en uniformen, het meeste afkomstig uit WOII, van het Department of Museums, de Task Force en de strijdkrachten op Malta, van TeleMalta Corporation en van het Royal Air Force Museum in Hendon.

'Op 15 augustus 1986, 44 jaar na aankomst van de gehavende tanker *Ohio*, voer HMS *Brazen* onder een tumultueus welkom van de Maltese bevolking de haven van Valletta binnen. 's Avonds onthulden dr Alex Sceberras Trigona, minister van buitenlandse zaken en van cultuur van Malta, en luitenant-admiraal Sir Nicholas Hunt, bevelhebber van de Britse vloot, een marmeren plaquette in de Lascaris-tunnel waarop de restauratie van de Malta War Rooms, zoals het complex bekend staat, in herinnering wordt gebracht.

In aflevering 50 meldden wij dat de oude schroothoop in Trun met de laatste overblijfselen van de gevechten om de Falaise-pocket, verkocht zou worden. Aanvankelijk leek het dat de eigenares, Madame Jeanne Maurat, het schroot zou verkopen voor vijf francs per kilo, voorafgaand aan de verkoop bij opbod van de grond. Ons is nu echter verteld dat alles is overgegaan naar het Franse tankmuseum in Saumur.

Bezoekers aan de schroothoop waren nimmer welkom. De toegang werd geblokkeerd door prikkeldraad en waakhonden. Daar het voor ons een uitgemaakte zaak was dat een van de laatste, waarschijnlijk de allerlaatste 'rustplaats' van AFV's uit de Tweede Wereldoorlog, uiteindelijk

zou verdwijnen, ondernamen wij enkele jaren geleden een poging binnen te komen en te fotograferen wat toen nog over was. Nu alles verdwenen is, komt het goed uit enkele van die foto's te reproduceren die tot dusver in portefeuilles waren gebleven (zie middenpagina's).

In hetzelfde nummer vermeed ik een stellige identificatie te geven van het wapen dat kapitein Waller in Fallingbommel had opgegraven. In de daarop volgende maanden schreven verscheidene lezers mij dat het een 6.5mm Italiaans oefengeweer was, daarbij verwijzend naar de bijbel voor handvuurwapens van W.H.B. Smith (9e dr., p. 475). Wij hadden reeds *Small Arms of the World* geraadpleegd, maar voelden er niets voor onze nek uit te steken. Goed ook dat wij dat niet deden. Meer lezers nog berichtten ons (daarbij dezelfde bron hanterend, p. 615), dat het om een Nederlandse karabijn ging Model 1895. Mr M.D. Brown uit Murphysboro in de Amerikaanse staat Illinois, wees mij zelfs op de welbekende foto van generaal Kussin, de 'Feldkommandant' van Arnhem wiens stafauto bij een verkenning richting Wolfheze in een Britse hinderlaag liep en werd gedood. Hetzelfde wapen ligt hier op de dode chauffeur. Hoewel hij het ermee eens was dat het om de karabijn en niet om het geweer 1895 ging, dacht Clifford W. Knight uit Thornhill in Ontario dat het 't Nederlandse 'geweer tot kamerschietoefeningen' was (z.g.n. k.s.o.-geweer), met een subkaliber van 5.5mm voor schietoefeningen, dat voorts een speciaal magazijn had voor vijf patronen en er van buiten precies hetzelfde uitzag.

Een telefoontje van een lezer die zijn ongenoegen

wilde uiten over de manier waarop in een vierdelige televisieserie over het leven van Mussolini, bepaalde gebeurtenissen werden voorgesteld, geeft aanleiding onze recente ervaringen te boekstaven toen wij als adviseur optraden voor een TV-productie. In dit geval ging het om *War and Remembrance*, gebaseerd op een gelijknamig boek van Herma Wouk en een vervolg op *The Winds of War*. Ook hierin speelt Robert Mitchum van Victor 'Pug' Henry en Victoria Tennant die van Pamela Tudsbury. Met een budget van honderdmiljoen dollar wordt deze film de duurste productie van alle tijden genoemd.

Wij werden er in een laat stadium bij betrokken om adviezen te geven inzake enkele scènes die betrekking hadden op gebeurtenissen voorafgaande aan D-Day, en die in Cambridge zouden worden opgenomen. Bij het lezen van het script werden wij in verwarring gebracht door het feit dat Omar Bradley aanwezig zou zijn bij besprekingen op Southwick House, terwijl hij toen op zee was op de kruiser *Atlanta*, op weg naar Frankrijk. Wij belden met de producer tevens regisseur, Dan Curtis, die in Cambridge in een hotel zat, en stelden hem op de hoogte van de vergissing. Zijn antwoord was: 'Hemel, ik heb de acteur al uit Amerika laten overkomen, en hij zal erin moeten voorkomen!' Tenslotte werd een compromis bereikt en kwam hij voor in een bespreking die vroeg plaatsvond, maar niet in de 'Let's Go' scène.

De operatiekamer op Southwick House was door Alan Tomkins, de art director, uitstekend herschapen in de bibliotheek van het Girton College. Tomkins is één van onze trouwste lezers die meewerk-



te aan *Een brug te ver* (nr. 17) en aan *De helden van Telemark* (nr. 45). Op de ochtend van de opnamen hadden wij een bespreking met de regisseur over de vraag waar elk van de deelnemers aan de conferentietafel zouden plaatsnemen. Na dit te hebben geregeld waren, toen de opnamen begonnen, alle plaatsen weer verwisseld omdat zo betere standpunten voor de camera's werden verkregen! Wij legden uit dat de tafel er veel te schoon uitzag, waarop de requisietenman ogenblikkelijk met een asbak met peuken kwam aandragen en met pakjes cigarettens die merken droegen uit de oorlog.

Eisenhower's uniformjasje hadden wij al veranderd om z'n baton's wat meer up-to-date te maken, eerdere scènes waren echter al opgenomen. Wij kregen het ook voor elkaar om troepen uit Brits-Indië die waren uitgerust met Garands, te 'ontwapenen', en om kleinere correcties aan te brengen. De rol van technisch adviseur is echter niet te benijden. Wij vonden het moeilijk de historische feiten aan te passen aan de wensen van de filmmakers. Als U dus Bradley ziet op momenten dat dit niet mogelijk was, schrijf ons dan niet!

Wij zijn dank verschuldigd aan Mike Janecek in Mississauga in Ontario, die uitgever en redacteur is van het in het Tsjechisch en Engels verschijnende maandblad *Kanadske Listy*. Hij stelde ons op de hoogte van het feit dat Edward Prchal (de piloot van Sikorsky's Liberator - zie nr. 20), in december 1984 in Calistoga in Californië is overleden. Vijf maanden later vloog z'n vrouw Dolly met z'n as naar Engeland om een deel daarvan uit te strooien boven Het Kanaal. Het overblijvende deel werd begraven van het feit dat Edward Prchal (de piloot van Sikorsky's Liberator - zie nr. 20), in december 1984 in Calistoga in Californië is overleden. Vijf maanden later vloog z'n vrouw Dolly met z'n as naar Engeland om een deel daarvan uit te strooien boven Het Kanaal. Het overblijvende deel werd begraven op Brookwood. Dit werd speciaal aangelegd door de Free Czechoslovak Air Force Association and Association of Czech Legionnaires Abroad voor die Tsjechen die tijdens de oorlog zij aan zij met de Britten streden.

Tussen twee haakjes zij nog vermeld dat Mike's oom Frantisek Janecek was, de uitvinder van de 'Lillejohn' pantserdoorborende granaat, waarvoor de tekeningen in 1939 uit Praag werden gesmokkeld.

Wij betreunden zeer nog een overlijdensgeval te vernemen, aangezien wij met de desbetreffende persoon destijds een fascinerende tocht hebben gemaakt naar de plaats waar hij had gevochten. Wij bedoelen de Britse Commando Bruce Ogden Smith en ons bezoek aan de plekken op de Kanaaleilanden waar de commando-raids plaatsvonden. Bruce overleed even voor kerstmis 1986 aan een zware hartaanval.

Onze lezer uit Valkenswaard, de heer J.W. van der Linden, schreef terecht dat de Duitsers op de foto op p. 2 van nr. 48 zijn uitgerust met steelhandgranaten en niet met pantservuisten, terwijl de heer Vandenborre Donny uit Oudenaarde in België ons meedeelde dat met FFI op p. 3 van dezelfde aflevering de 'Forces Françaises de l'Interieur' worden bedoeld, het equivalent dus van de Binnenlandse Strijdkrachten in Nederland.

[De hierna volgende opmerkingen hebben betrekking op nummers die nog niet in Nederlandse vertaling zijn verschenen; volledigheidshalve zijn deze echter wel opgenomen]

Een interessant vervolg op nr. 55 inzake U-Boote kwam van Heinz-Jürgen Meyer-Brenkhof uit Westerland op het eiland Sylt.

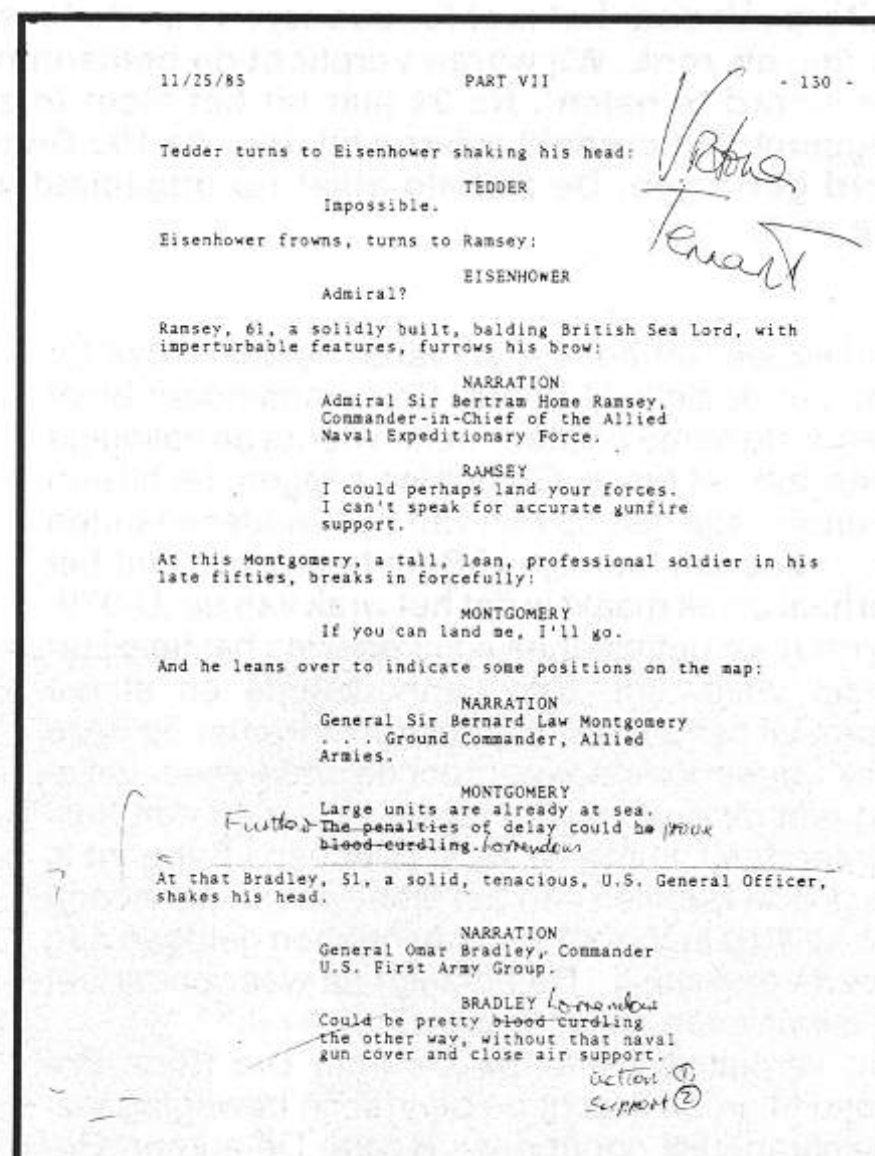
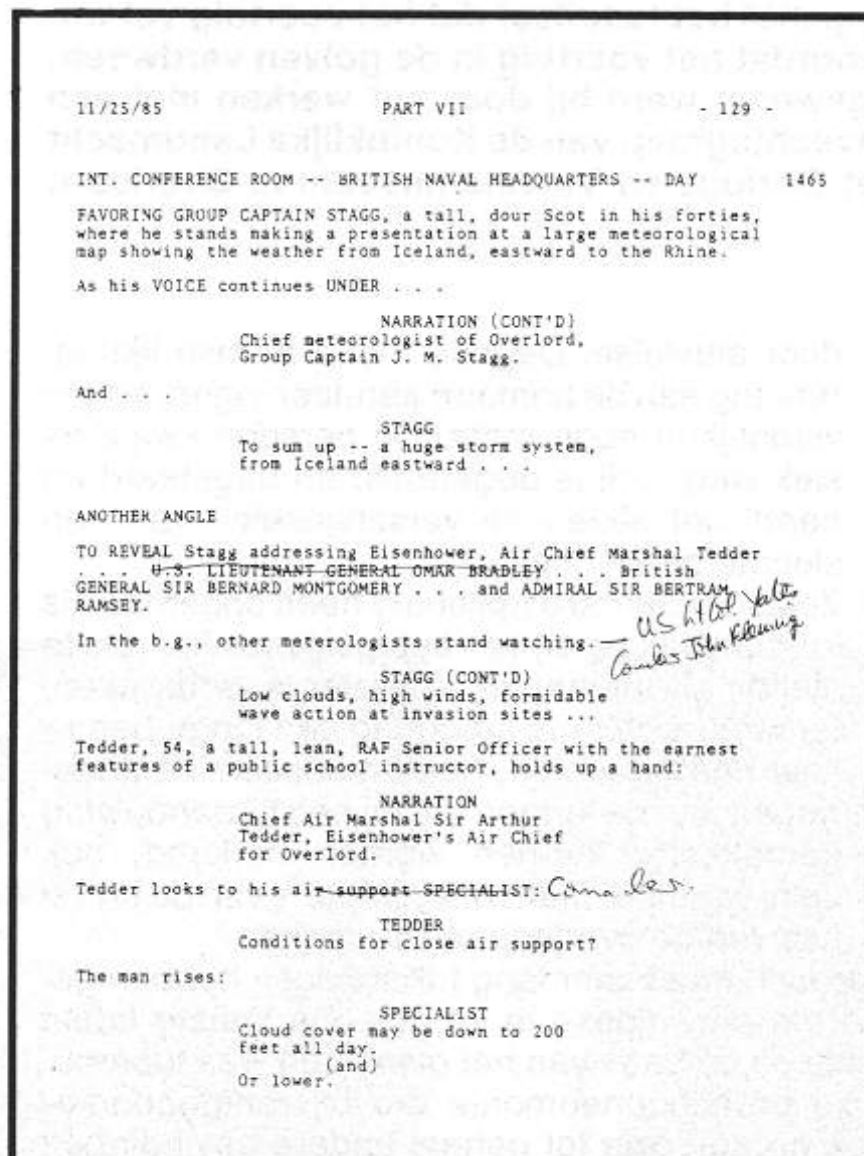
'Ik vermoed dat U wellicht geïnteresseerd zal zijn in de hierbij ingesloten foto's die op 5 februari 1986 voor de kust van het Deense waddeneiland Amrun werden genomen. De foto toont de restanten van



War and Remembrance: De bibliotheek van Girton College als stand-in voor de war room in Southwick House. V.l.n.r.: assistent-regisseur, Branko Lustig, Uw redacteur, regisseur Dan Curtis en script coördinator Larry Johnson bereiden de scènes van de conferentie voor.

een Duitse U-Boot, de U-979 die door haar bemanning op 14 mei 1945 tot zinken werd gebracht door met de torpedo's, die van een lont werden voorzien, de voorkant met opzet tot ontploffing te brengen. De bemanning, onder commando van Kapi-

tänleutnant Meermeier ging in rubber bootjes aan land en wist zich te onttrekken aan krijgsgevangenschap. De U-979 was van het type VII C en was op 20 mei 1943 in dienst gesteld. Tot juli 1944 werd geoefend met het 5e flottielje, daarna behoorde de



De drie conferenties voorafgaand aan D-Day zijn in de film ingekort tot twee. Bij een correcte weergave zou Omar Bradley in geen van beide voorkomen, maar er moest een compromis worden gevonden daar er geen kans bestond dat we Leo Kern die de rol vertolkte van de generaal konden laten vallen. *Linksonder:* Hij verschijnt daarom op de conferentie die op zondagmorgen 4 juni werd gehouden (uiterst rechts aan tafel) maar is weggelaten bij de tweede hoewel de ondertiteling bij deze scène waarschijnlijk luidt 5 juni 1944, 04.15 uur in plaats van '4 juni, 21.30 uur!' (Het geeft allemaal niet want het was de moeite waard de handtekening te kunnen krijgen van Victoria Tennant).





Relieken uit zee 1. In aflevering 24 hebben we het verhaal geplaatst van de vondst van een Buffalo in de Maas aan de Belgisch-Nederlandse grens. In 1979 kwam een andere Buffalo boven water in de Zuiderzee bij Kampen. Het zal de lezers interesseren te horen dat Les Taylor, schrijver van het stuk in nr.48 over Wittmann's laatste gevecht, de chauffeur was van eenzelfde Buffalo van het 4e Peloton, A Eskadron, van het 1e bataljon Northamptonshire Yeomanry, dat de bemanning gered heeft. Les schrijft: 'toen ik dienst deed in Nederland kregen wij in juni 1945 opdracht de Zuiderzee over te steken van Zwolle naar Urk. Tijdens de oversteek kreeg een van de vaartuigen motorpech door het niet functioneren van de lenspomp met het resultaat dat het voertuig vol water liep en zonk. Wij waren verplicht de bemanning, voordat het voertuig in de golven verdween, van boord te halen'. Na 34 jaar uit het zicht te zijn geweest werd hij door het werken met een baggermolen ontdekt waarna hij door de 102 Geniegevechtsgroep van de Koninklijke Landmacht werd geborgen. De Buffalo staat nu opgesteld in het Oorlogs-en Verzetsmuseum in Overloon. (zie nr.9)

onderzeeër tot het 9e, en vanaf oktober 1944 tot het 11e flottielje U-Boote. De commandant bleef steeds dezelfde en Meermeier voerde de volledige twee jaar het bevel. Geruchten zeggen dat hij een vriendinnetje had op een van de Waddeneilanden en er daarom met zijn U-Boot heenging. Wat het verhaal uniek maakt is dat het wrak van de -U-979-bij normale getijdenbewegingen bijna het hele jaar onder water ligt. Een aanhoudende en sterke storm uit het oosten maakte dat het water op deze plek wegstroomde, waardoor de onderzeeër volledig aan de oppervlakte kwam en vanuit een heli-copter goed zichtbaar was. Eveneens frappant is de goede kwaliteit van het staal van de periscoop die na 40 jaar in zout water te hebben gelegen nog steeds roestvrij is. De boot ligt nu weer onder het oppervlak van de Noordzee.'

Het verhaal betreffende De Man Die Nooit Bestond in nr. 54 bracht de pennen in beweging van enkele medici onder onze lezers. De auteur, Roger Morgan, heeft een buitensporige hoeveelheid tijd gestoken in het trachten op te lossen van de vraag wie majoor Martin was, en de naam die wij naar voren brachten was de beste 'kandidaat', gebaseerd op de voorhanden gegevens. Over de doodsoorzaak van onze man Harrison, schreef dr W. David Parsons ons uit St. Johns op Newfoundland.

'Op basis van de bekendgemaakte gegevens bestaat er op medische gronden twijfel aan dat het stoffelijk overschot van Harrison, een tbc-patient, zou zijn gebruikt. Enkele van mijn bezwaren zou ik hierbij uiteen willen zetten:

- (1) Tuberculose is een besmettelijke ziekte. Om geïnfecteerde stoffelijke resten te gebruiken is medisch niet aanvaardbaar aangezien een aantal mensen zo aan infectie wordt blootgesteld door contact met het lijk dat ook na invriezing nog steeds besmettelijk blijft. Het zou kunnen dat dit soort bezwaren ter zijde zijn geschoven in verband met de eisen van de krijgsmacht.
- (2) Amyloïse is een ziekte die het gevolg is van een chronisch fysiek wegwijnen, wat het geval is met chronische tuberculose van longen, nieren, beenderen of gewrichten, dan wel chronische ontsteking van het beenmerg (osteomyelitis) of van de longen (longemfyseem). Gewoonlijk wordt de dood veroorzaakt door de primaire aandoening of door uitschakeling van de nieren als deze zijn aangetast

door amyloïse. Degene met amyloïse lijdt jarenlang aan de primaire aandoeningen, en gewoonlijk in hoge mate. De persoon kwijnt fysiek weg - hij is opgebruikt en uitgeleerd en heeft niet alleen de verschijnselen van een slechte gezondheid.

- (3) Zolas Sir Bernard Spilsbury heeft opgemerkt is longontsteking bij een autopsie moeilijk vast te stellen als iemand in zeewater is verdrongen. Iemand echter die langdurig aan longtuberculose heeft geleden, heeft duidelijke veranderingen aan de longen die bij een lijkschouwing gemakkelijk kunnen worden herkend, ook zelfs wanneer men röntgenfoto's van de borts-kas van de overledene zou maken.

'Harrison moet zeer lang tuberculose hebben gehad om amyloïdose te krijgen. De laatste fatale ziekte en oorzaak van het overlijden was tuberculeuze bronchopneumonie die bij röntgenonderzoek en autopsie tot geheel andere bevindingen leidt dan bij een bacteriële longontsteking, waarnaar Sir Bernard Spilsbury verwees. Ik vermoed dat Harrison's lichaam opgebruikt en weggeleerd zou zijn geweest en ik twijfel er aan of het team het succes van de operatie op het spel zou hebben gezet door zo'n lichaam te gebruiken.'

Dr John Jemson uit Port Alberni in Brits-Columbia in Canada, bracht een andere zwakke steen in de Harrison-theorie aan het licht. Zijn overlijdensakte



Relieken uit zee 2. De U-979 die in februari 1986 korte tijd boven water kwam in de buurt van Amrum (een van de Deense Waddeneilanden).

(afgedrukt op p. 24) vermeldt dat de doodsoorzaak werd vastgesteld 'na de lijkschouwing'. Dr Jemson schreef: 'Iedere autopsie die routinematig wordt verricht laat uitgebreide littekens achter, hetzij, volgens de Britse methode, van kin tot bekken, hetzij door een Y-vormige incisie van schouder tot schouder, zoals in Noord-Amerika gebruikelijk is. Zelfs bij het meest oppervlakkige onderzoek van het stoffelijk overschot, komt dit voor.'

Billy Bob Crim uit Kilgore in Texas schreef ons over een poets die hij de Royal Marines bakte in 1981 toen hij majoor Martin weer tot leven wakte, zoals blijkt uit dit knipsel uit *The Daily Telegraph*. Als gevolg van deze publicatie en het speurwerk verricht door de staf in Eastney, werd Billy Bob geïdentificeerd als de anonieme weldoener, wat weer leidde tot een briefwisseling met Ewan Montagu. In één brief gebruikt Montagu de uitdrukking 'ne'er do well' (doe nooit goed), die hij in zijn boek van toepassing verklaarde op Martin. Ook bracht hij ter sprake dat Martin's familieleden 'niet veel beter' waren en vertelde hij dat 'Martin uit Wales kwam en dat er geen verwanten meer in leven zijn'.

Na de publicatie van aflevering 54, nam *The Sunday Times* het onderzoek op en verzamelde, rondom de desbetreffende periode, van mannen uit Wales een groot aantal uittreksels van overlijdensakten (tegen een leges van vijf pond per stuk), overigens zonder enig aanwijsbaar resultaat.

Eén naam uit dezelfde aflevering die wij kunnen onthullen is die van de schutter van Wilhelm Ross die op p. 53 voorkomt. Dat was Gefreiter Alfred Welzel, die sneuvelde op 7 augustus 1941.

Ons huidige grote project is de Blitz over Engeland. Gedurende het onderzoek voor deel I, merken wij tot onze droefenis dat de graven van de Gills (de eerste burger slachtoffers in Engeland) en van Jane Page en Jim Roberts (de eerste slachtoffers in Londen) alle niet als zodanig herkenbaar waren. Het is duidelijk dat men niet overal maar grafstenen kan plaatsen op andermans graven omdat men vindt dat dat eigenlijk zou behoren te geschieden. Toestemming is nodig van de naaste verwanten en wij slaagden er niet in enig familielid te vinden van Mr en Mrs Gill, noch van Mrs Page. Jim Roberts' weduwe Mary woont echter nog in

The Toast That Is

A £20 note arrived in the post the other day at Royal Marines Eastney, Southsea, to "stand the members of the Officers' Mess to a round of drinks . . . in remembrance of me." The letter, dated Nov. 10, came from an Edinburgh hotel and was signed "Major William Martin."

The records show only one Royal Marines officer of that name and he was "The Man Who Never Was."

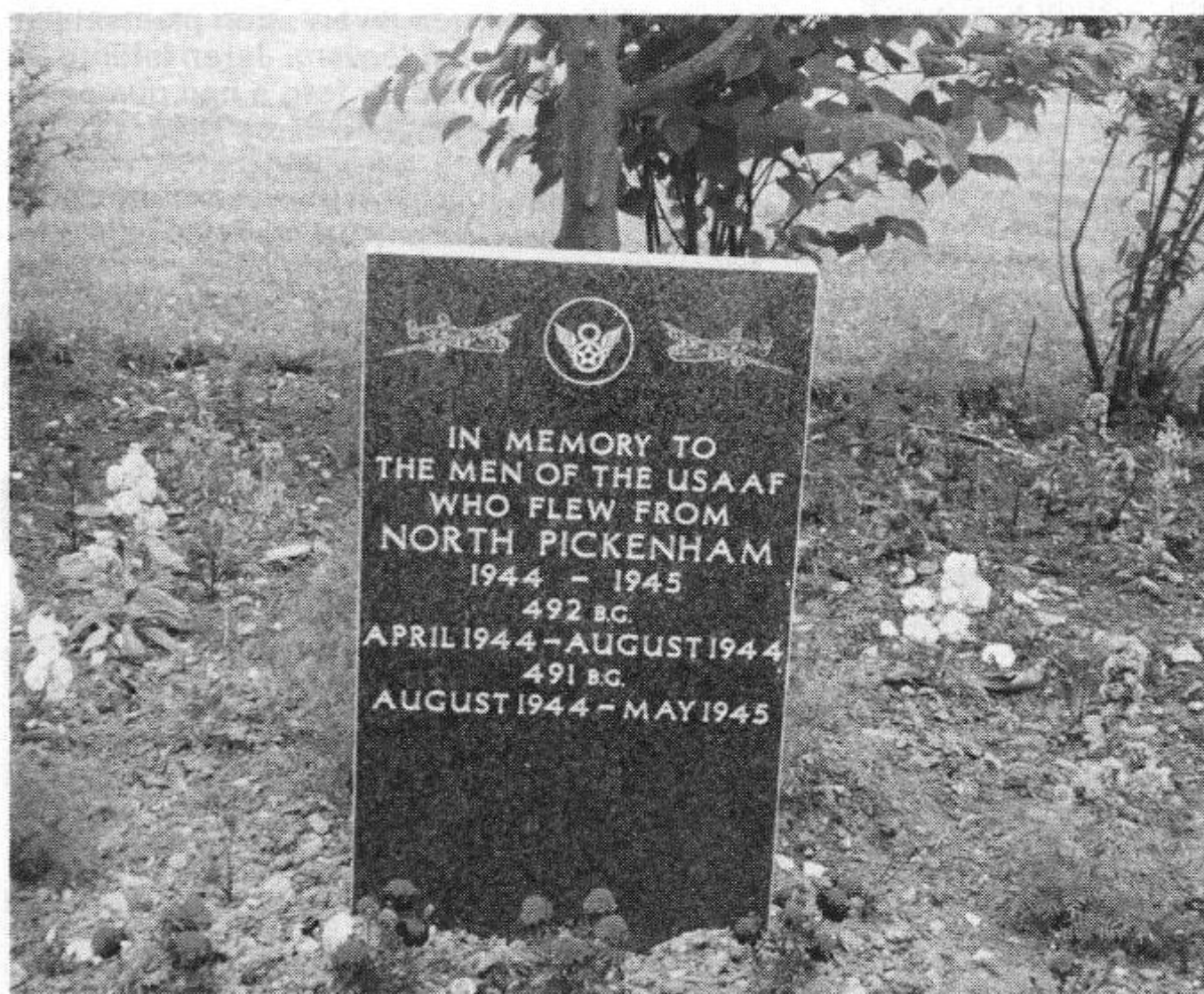
On April 30, 1943, the body of "Major Martin" was washed up on the coast of Spain, bearing secret plans for proposed Allied landings in Sardinia. They deceived the German High Command and ensured the success of the landings in Sicily.

Glasses will be raised, the identity of the banknote not being in question. A second mystery remains, however, says R.M. historian, Capt. Derek Oakley. The letter from Scotland bore a 20p stamp: "We are not used to former Royal Marines having so much money!"

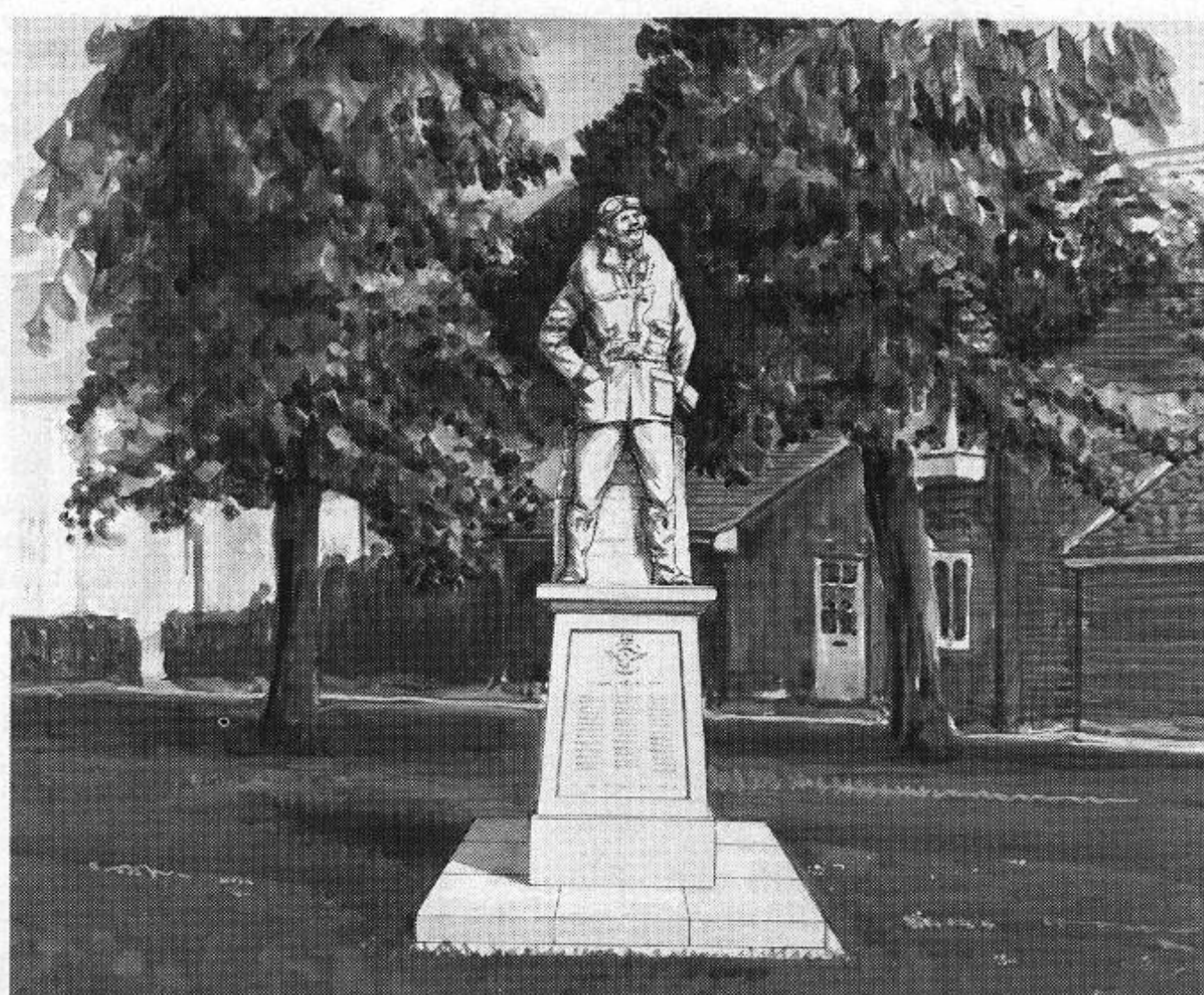
Loughton en zij was opgetogen over ons voorstel dat wij voor een grafsteen van de oorlogsgravenstichting zouden zorgen om die op het graf in Loughton te plaatsen. Wij waren bijzonder verheugd, aangezien Jim ook de eerste brandweerman was die werd gedood bij de luchtaanvallen op Londen, hoewel de regels van de Commonwealth War Graves Commission voor het toekennen van een grafsteen niet gelden voor leden van de reserve brandweer. Niettemin was de Commissie zo vriendelijk ons een blauwdruk te zenden van hun standaard grafsteen die voor burgers ingekeepte hoeken moet hebben. De steen werd in augustus 1987 geplaatst, even voor het verschijnen van het boek.

Wat betreft gedenktekens zullen lezers van *The Battle of Britain Then and Now* zich herinneren dat wij ook bemiddeld hebben bij het oprichten van een fonds voor een gedenkteken in North Weald ter herinnering aan alle vliegtuigbemanningen en luchtmachtmilitairen die in en door de dienst het leven verloren op het vliegveld zelf of bij het opstijgen van het vliegveld. In het bijzonder betrof dit de basis North Weald aangezien het eerste slachtoffer van de RAF bij de verdediging van Engeland aldaar was gestationneerd toen hij op 6 september 1939 door eigen vuur werd neergeschoten. (Het volledige verhaal is opgenomen in deel I van *The Blitz Then and Now*).

De plaats voor het gedenkteken zou honderd meter verwijderd zijn van de plek waar negen leden van het Essex Regiment op 24 augustus 1940 werden gedood door een bom die op hun schuilkelder viel. Deze plek liet Gordon Bridgeman onaangetaast toen hij die hoek van het vliegveld kocht voor herbebouwing. De opvolgende eigenaars stemden in met de donatie van het stuk land om er een gedenkteken op te richten, waarvoor toestemming werd gevraagd aan de plaatselijke autoriteiten. Toen dit werd geweigerd plaatste de regionale krant boven het bericht de kop: Wij zullen hen gedenken ... maar niet hier'.



'Ik was vooral geïnteresseerd in aflevering 57 (in Nederland nog niet verschenen), en meer in het bijzonder in het artikel over het verlies van de B24-J 'Wham Bam - Thank You Ma'am' en de gruwelijk moord op luitenant Rogers en zijn bemanning, schreef in september 1987 Patrick Carney. 'Ik vond het een heel ontroerend verhaal en het was voor mij nogal belangrijk daar ik in de zomer zeer toevallig de voormalige basis in North Pickenham van 854 B.S. had bezocht. De weg volgend langs de perimeter van het vliegveld merkte ik dat de pasgebouwde huizen moesten staan waar eens de legeringsgebouwen van de troepen waren. Zeker is dat de wegen niet zijn vernieuwd. Terwijl ik bezig was foto's te maken passeerde er een groepje Duits sprekende jongelui. Het bleek dat zij deelnamen aan een culturele uitwisseling en zich niet bewust waren van de betekenis van de gedenksteen en van het monument op de basis.'



Wij boden aan eenzelfde gedenkteken op te richten op een hoek van het voormalige vliegveld 'ter herinnering aan alle vliegtuig- en grondbemanningen van RAF Northweald die in twee Wereldoorlogen hun land hadden gediend en aan hen die niet op hun basis terugkeerden'. Als motieven voor de weigering gaf de Epping Forest District Council de volgende redenen op: '1. Het voorgestelde standbeeld geplaatst op een prominent gedeelte van het grasveld bij de ingang van het villapark zou in het straatbeeld een visueel obstakel vormen. 2. Het voorgestelde standbeeld geplaatst voor het hoofdgebouw langs Epping Road zou de bewoners van de Wellington Road het uitzicht belemmeren. 3. Toestemming zou een precedent kunnen scheppen om ook op andere plaatsen andere gedenktekens op te richten binnen het dorp North Weald, en wij zijn van mening dat elk gedenkteken van deze aard uitsluitend op het hoofdgedeelte van het vliegveld waaraan gerefereerd wordt behoort te worden opgericht.'

**'40~'45
TOEN & NU**

50 JAAR GELEDEN



November 1937 markeert het moment waarop Hitler definitief tot oorlog besloot. Hij was toen viereenhalf jaar aan de macht en in die tijd was Duitsland uit de diepten der economische depressie het 'Duizendjarig Rijk' binnengetrepen. Reusachtige bewapenings- en bouwprogramma's werden begonnen en door de invoering van de dienstplicht in 1935 ging de omvang der gewapende strijdkrachten uit boven de beperkingen die het Vredesverdrag van Versailles had gesteld. Met een buitenlandse politiek gebaseerd op bluf, was Hitler's eerste zet om z'n nieuwe Duitsland

Bij het recapituleren van de voornaamste gebeurtenissen uit de jaren voorafgaande aan november 1937, is het onvermijdelijk dat Adolf Hitler en de opkomst van de Nazi partij de voor-oorlogse periode domineren. Hitler had mei 1913 zijn geboorteland Oostenrijk verlaten en zich in München gevestigd in de hoop dat daar zijn werk als kunstschilder en zijn politieke ambities de erkenning en de steun zouden vinden die hij in Wenen niet had gekregen. Op 1 augustus 1914 was hij te vinden in een grote menigte geestdriftige mensen die zich na de oorlogsverklaring verzameld hadden op de Odeonplatz. Hitler schreef in *Mein Kampf* dat 'ik op mijn knieën viel en de hemel dankte voor het grote geluk dat mij beschoren was in deze tijd te mogen leven'. Een plaatselijke persfotograaf, Heinrich Hoffmann, legde de gebeurtenis op de plaat vast (boven). Jaren later toen Hoffman goed bevriend was geraakt met Hitler, vertelde hij hem dat hij daar foto's had gemaakt, en na een grondig onderzoek konden zij hem eruit pikken. De foto met inzet waarop Hitler te zien is werd voor de oorlog in Duitsland op grote schaal verspreid.



Hitler diende in de Eerste Wereldoorlog in het 1e Beierse Infanterieregiment. Hij onderging zijn vuurdoop in Vlaanderen bij de eerste gevechten om Ieper. In 1916 raakte hij gewond aan de Somme. In München teruggekeerd woonde hij van 1920 tot 1929 in de Thierschstrasse 41; later toen hij aan de macht was gekomen werd daar een plaquette bevestigd. Nu zijn alleen de bevestigingsgaten nog te zien.

gestalte te geven en de vastberadenheid der Geallieerden te testen, de bezetting van het Rijnland, de 'bufferzone' ten westen van de Rijn tussen Duitsland, en Frankrijk, België en Nederland. Op 7 maart 1936 marcheerden Duitse troepen het Rijnland binnen, hetgeen tot niet meer leidde dan verbale protesten van de rest van de wereld. Hitler's hierdoor toegenomen zelfvertrouwen, bracht hem er in november 1937 toe zijn oorlogsplannen voor te leggen aan de Duitse bevelhebbers en enige ministers. In de namiddag van de vijfde november van dat jaar kwamen vijf van hen in de Rijkskanselarij in de Wilhelmstrasse bijeen. Het waren de minister van oorlog Feldmarschall Werner von Blomberg, de minister van buitenlandse zaken Freiherr Konstantin von Neurath, de bevelhebbers van leger en vloot, General Freiherr Werner von Fritsch en Admiral dr Erich Raeder, en de commandant van de Luftwaffe, Hermann Göring. Gelukkig voor de geschiedvorsers was Hitler's militaire adjudant, Oberst Friedrich Hossbach ook aanwezig. De notities die hij toen maakte werkte hij later uit, waardoor wij op de hoogte zijn van wat zich in deze vier uur durende vergadering afspeelde.

Hitler begon met de mededeling dat hij de bijeenkomst zo belangrijk achtte, dat zijn opmerkingen, in geval van zijn overlijden, beschouwd moesten worden als z'n laatste wil en daarmee als z'n testament. 'Het doel van de Duitse politiek was de raszuiverheid van de volksgemeenschap te bewaren en haar 'Lebensraum' te vergroten.' Aangezien er geen ruimte bestond zonder gebieder, verklaarde Hitler dat een 'aanvaller altijd zal oplopen tegen een bezitter'. Zowel Engeland als Frankrijk stonden hem in de weg aangezien zij gekant waren 'tegen elke verdere versterking van Duitsland's positie'. De oplossing kan daardoor slechts komen door het gebruik van geweld, hoewel deze weg niet zonder risico's zou zijn. Hij ontvouwde drie scenario's:

Geval I: periode 1943-1945

Na deze periode kan, van ons standpunt gezien, slechts een verslechtering optreden. De uitrusting van leger, vloot en luchtmacht was bijna voltooid.

Materieel en bewapening waren modern. Een verder uitstel zou het gevaar opleveren dat zij verouderd waren. In het bijzonder zou de geheimhouding van speciale wapens niet eeuwig kunnen blijven gehandhaafd ... Onze relatieve sterkte zou afnemen in relatie tot de herbewapening van de rest van de wereld ... Bovendien verwachtte de wereld onze aanval en werden van jaar tot jaar tegenmaatregelen genomen. Omdat de rest van de wereld



Een overhaaste poging de macht te grijpen in Beieren om als springplank te dienen voor een 'Mars naar Berlijn' en Mussolini's succesvolle Mars naar Rome van een jaar te voren te evenaren, werd een volledige mislukking en leidde tot de arrestatie en opsluiting van Hitler. Hier rijden Nazi stormtroepen in München de Marienplatz op waar Julius Streicher een menigte toespreekt op de morgen van de 'Putsch' - 9 november 1923.



Links: 1923 tot 1945. Weinig kon Hitler hebben vermoed dat zijn geliefde München nog eens zou worden bezet door vijandelijke legers en dat heel Duitsland minder dan een kwart eeuw later in puin zou liggen.



Rechts: Nog 25 jaar later en het oude raadhuis zou weer zorgvuldig gerestaureerd zijn.



zijn defensie opvoert zijn wij genoodzaakt geweest het offensief te nemen.

Niemand weet vandaag de dag wat de situatie zal zijn in de jaren 1943-1945. Eén ding is echter zeker, we kunnen niet langer wachten.

Indien hij, Hitler, nog zou leven, was het zijn onveranderlijk besluit om het Duitse probleem van de 'Lebensraum' op z'n laatst in de periode 1943-1945 te hebben opgelost. De noodzakelijkheid vóór 1943-1945 tot actie over te gaan zou zich voordoen in de gevallen II en III.

Duitsland heeft een nieuwe leider. Een fakkeloptocht passeert op de avond van de 30e januari 1933 de Brandenburger Tor en Unter den Linden. Op het einde van de oorlog was de triomfboog, gebouwd tussen 1788 en 1791, ernstig beschadigd maar werd in 1957 en 1958 gerestaureerd door de Duitse Democratische Republiek. Het standbeeld met de met vier paarden bespannen strijdswagen werd opnieuw gegoten waarvoor de oorspronkelijke vormen werden gebruikt.

Geval II

Indien de interne tegenstellingen in Frankrijk zich zo tot een binnenlandse crisis zouden ontwikkelen dat het Franse leger er z'n handen vol aan zou

hebben en het ongeschikt zouden maken om oorlog te voeren tegen Duitsland, zou de tijd zijn aangebroken de Tsjechen aan te pakken.





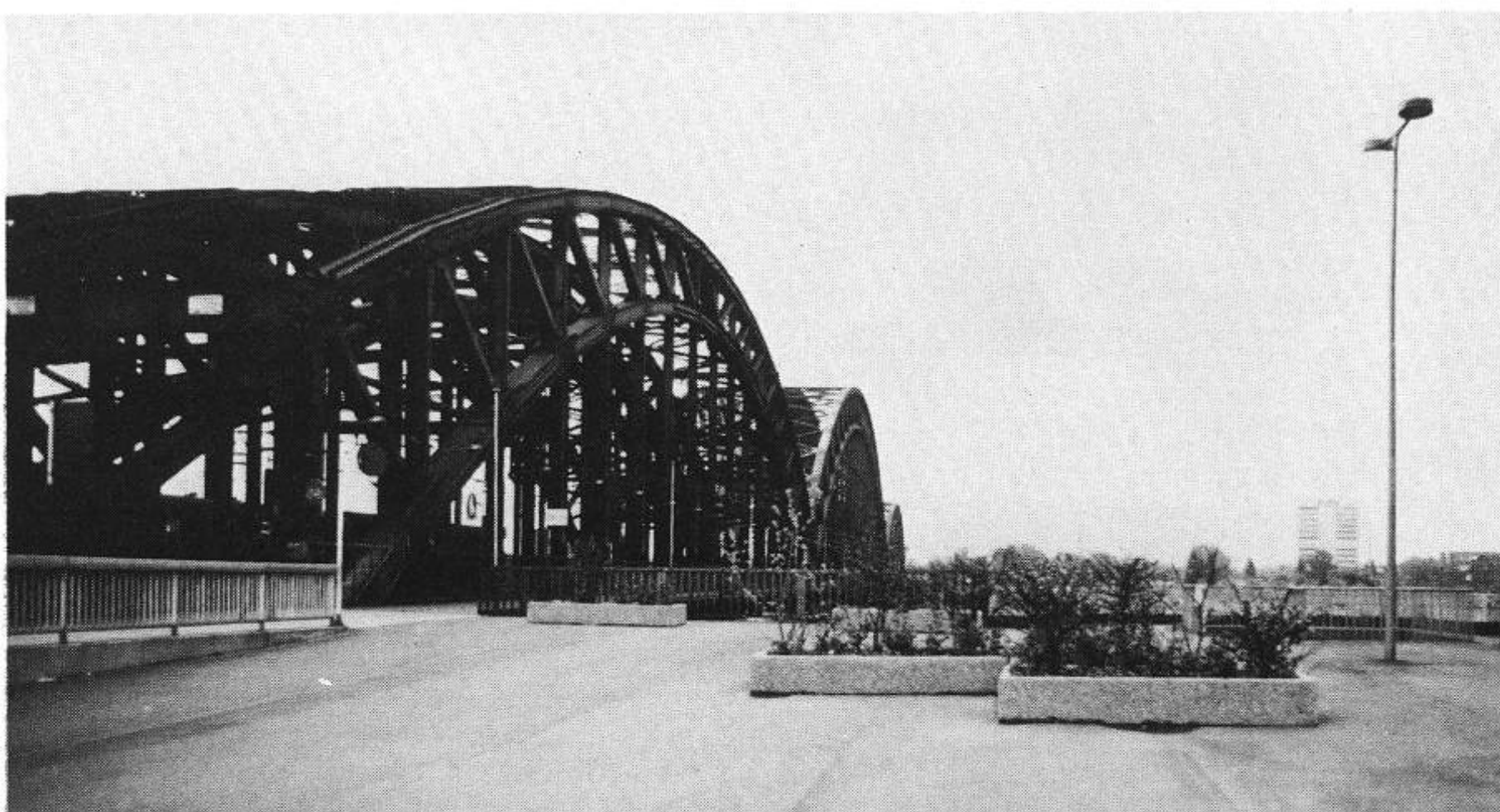
Geval III

Indien Frankrijk zo verwickeld is in een oorlog met een andere staat dat het niet tegen Duitsland zal kunnen optrekken ...

Ons eerste doel zal dan moeten zijn ... de gelijktijdige omverwerping van Tsjechoslowakije en Oostenrijk teneinde de bedreiging van onze flank weg te nemen bij een mogelijke operatie tegen het Westen ... Indien de Tsjechen zouden zijn overwonnen en er een gemeenschappelijke Duits-Hongaarse grens zou zijn ontstaan, zou met grotere zekerheid kunnen worden gerekend op een neutrale houding van Polen bij een Frans-Duits conflict.

Omdat zij meenden dat Duitsland niet gereed was voor een oorlog spraken Blomberg, Neurath en Fritsch zich uit tegen de plannen van Hitler. Diens antwoord was dat hij de opposanten binnen de komende drie maanden ontsloeg. Vanaf dat moment was de teerling geworpen.

Boven: De terugkeer naar het gedemilitariseerde Rijnland, waar 17 jaar lang geen Duitse eenheden gelegerd mochten worden, vond plaats op 7 maart 1936 toen troepen via de Hohenzollernbrug over de Rijn Keulen binnentrokken. *Onder:* De brug bestond eigenlijk uit drie bruggen - twee voor spoorwegverkeer en een voor autoverkeer. Zij werd volkomen vernietigd in 1945 en bij de reconstructie werd het weggedeelte stroomopwaarts niet meer gebouwd.



Jammer genoeg bestaan er geen foto's van de belangrijkste gebeurtenis van 50 jaar geleden; de bijeenkomst in Berlijn op 5 november 1937 waar Hitler zijn plannen voor de toekomst bekend maakte. *Links:* Kort voor Mussolini van 25 tot 29 september 1937 Duitsland had bezocht. In



de morgen van woensdag de 29e was de Duce in Berlijn voor een kranslegging bij het Duitse Oorlogsmonument. *Rechts:* Dit monument is nu door de Duitse Democratische Republiek veranderd in een monument voor Slachtoffers van het Fascisme en het Militarisme.

